

ВЯРТАННЕ

БЕЛАРУСКІ ФОНД КУЛЬТУРЫ
ДЗЯРЖАУННАЯ ПІСПЕКЦІЯ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ НА АХОВЕ
ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНай СПАДЧЫНЫ
КАМІТЭТ НА АРХІВАХ і СПРАВАВОДСТВУ
НАЦЫЯНАЛЬНАЯ БІБЛІЯТЭКА БЕЛАРУСІ
НАЦЫЯНАЛЬНЫ НАВУКОВА-АСВЕТИНЫ ЦЕНТР ІМЯ Ф.СКАРЫНЫ

ВЯРТАННЕ — 2

Зборнік артыкулаў і дакументаў

Выдадзена коптам Экспериментальнага комплекснага прадпрыемства
“Свестон”

Мінск, 1994

ББК Ч 774
В99

Складальнікі: А.Тоўсцік
М.Яніцкая

Прадмовы да артыкулаў М.Яніцкай

Рэдкалегія: Н.Высоцкая, А.Мальдзіс (гал. рэд.),
А.Міхальчанка, Т.Рошчына,
А.Тоўсцік, М.Яніцкая

Адказны за вып. Т.Рошчына

В99 **Вяртанне—2: Артыкулы, дакументы і архіўныя матэрыялы па праблемах пошукаў і вяртання нацыянальных каштоўнасцей, якія знаходзяцца за межамі Рэспублікі Беларусь /Беларус. фонд культуры. — Mn., 1994. — 270 с.**

Матэрыялы зборніка прысвечаны праблемам вяртання нацыянальных культурных каштоўнасцей у кантекст культуры Беларусі, а ў выпадках наяўнасці юрыдычных падстаў (згодна з міжнародным правам) — фізічнага вяртання ў Беларусь каштоўнасцей, якія ў розныя часы былі вывезены за яе межы. Большасць дакументаў друкуеца ўпершыню, адначасова ўводзяцца тры новыя раздзелы: "З друкаваных крыніц", у якім назапашваюцца матэрыялы, прысвечаныя праблемам вывезеных з Беларусі каштоўнасцей; "Вернутыя каштоўнасці", дзе даецца інфармацыя аб тым, што вернута ў Беларусь, і "Перапіска і каментары да яе". У апошнім раздзеле будзем друкаваць лісты-прапановы даследчыкаў і ўвогуле прыхільнікаў беларускай культуры, што тычацца вяртання ў Беларусь усіх відаў каштоўнасцей, у тым ліку — помнікаў навукі і тэхнікі.

ББК Ч 744

Б4503010100-006 без аб'яўл.
М 332-94

(С) Беларускі фонд
культуры, 1994

ДЗЕЛЯ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

Першы зборнік дакументаў і архіўных матэрыялаў па проблемах пошуку і вяртання нацыянальных каштоўнасцей, якія знаходзяцца за межамі Рэспублікі Беларусь, выйшаў з друку два гады назад. Матэрыялы зборніка "Вяртанне" выклікалі цікавасць грамадскасці не толькі нашай краіны. Як нам вядома, яны зараз вывучаюцца адпаведнымі пошукувымі дзяржаўнымі, культурнымі ўстановамі іншых краін.

Другі аналагічны зборнік працягвае тэму вяртання нацыянальных культурных каштоўнасцей на Беларусь. Але ён мае ўжо і сваю адметнасць. У кніжцы змяшчаецца раздел пра тое, што вернута з-за мяжы на Бацькаўшчыну. Раздел не надта багаты, мо болей сімвалічны. Але ўсё пазнаецца ў параўнанні. Рабавалі ж нашае нацыянальнае багацце стагоддзямі. А вось займацца вяртаннем страchanага, свайго роднага на дзяржаўным узроўні мы пачалі толькі што...

Аднак, як паказвае час, у гэтай рабоце не ўсё адназначна. Дакументы абодвух зборнікаў пераканаўча сцвярджуюць аб юрыдычным праве на тое, каб усё, што адабрана ад нас сілком, патаемна ці адкрыта вывезена на правах пераможцаў-рабаўнікоў, было, згодна міжнародным законам, вернута, і як мага хутчэй, на Беларусь. Прыходзіцца канстатаваць адваротнае: у большасці сваёй ніхто сам не жадае вяртаць нарабаванае, украдзеное, тайна вывезеное з краіны. Але нельга губляць надзеі, будзем настойліва працягваць работу на дзяржаўным узроўні, шляхам заключэння двухбаковых пагадненняў і іншых акцый з мэтай вяртання нашых культурных каштоўнасцей. Безумоўна, у абсяжнай будучыні нябачны фінал гэтай нялёгкай работы. Але падляжачы камень і вада не цячэ...

Ёсць яшчэ адзін бок гэтай патрыятычнай справы. Я маю на ўвазе складанне картатэкі, своеасаблівага інфармацыйнага банку пра тое, дзе і што ў свеце беларускае "ляжыць". Напрыклад, добра вядома, што па бібліятэках, архівах, прыватных калекцыях дзесяткаў краін свету па раскіданыя кнігі, рукапісы, архіўныя дакументы, якія могуць значна пашырыць веды як пра глыбокую даўніну нашага

народу, так і пра найноўшую гісторыю. І калі мы многа з гэтага наўрад ці зможам вярнуць на Бацькаўшчыну, дык сістэматызаваць, занатаваць духоўнае багацце нашага народа павінны па старацца. Каб калі не мы, то нашы нашчадкі змаглі зацікаўлена прачытаць і асэнсаваць створанае на працягу стагоддзяў іх папярэднікамі.

Знаёмства з матэрыяламі як першага, так і другога зборнікаў "Вяртанне" дае кожнаму з нас высокое пачуццё годнасці за геній нацыі, яе лепіх прадстаўнікоў, якія нават у жорсткіх гістарычных умовах займелі такія вялікія, сусветнага ўзроўню, культурныя набыткі. Пра многае, на жаль, мы яшчэ не ведаем, а толькі дагадваемся. Вось чаму праблемы вяртання нацыянальных каштоўнасцей вымагаюць ад нас паўсядзённай заклапочанасці, неадольнай увагі да іх як дзяржавы, так і грамадскасці. Агульнымі намаганнямі, аб'яднанымі сіламі мы рушым гэту справу далей. І раней ці пазней, такая ўдзячная дзеянасць павінна быць ажыццёўлена. Дзеля нацыі, на карысць Бацькаўшчыны.

*I.Чыгрынаў, народны пісьменнік Рэспублікі Беларусь,
старшыня праўлення Беларускага фонду культуры*

I. ЛЁСЫ МУЗЕЙНЫХ ЭКСПАНАТАЎ

МАЯ ЯНІЦКАЯ

ШТО ЗАХОЎВАЛАСЯ Ў МУЗЕІ ПОЛАЦКАЙ КАЛЕГІІ ЕЗУІТАЎ?

Музей Полацкай калегіі ствараўся да 1780 г. яе выкладчыкам, аўстрыйскім вучоным-фізікам, інжынерам, мастаком і архітэктарам Габрыэлем Груберам (1740—1805), а адчыніўся ў 1787 г. Прыйначаўся для навучэнцаў і выкладчыкаў¹. Паводле артыкула Т.Бліновай музей начаў дзеяньнічаць у 1788 г.².

Г.Грубер спраектаваў трохпавярховы будынак музея і ўзвёў яго, прадугледзеўшы памяшканні для фізіка-механічнага кабінета, карцінай галерэі, тэатральнай залы, дзе экспанаваліся тэатральныя дэкарацыі, прадметы і прылады кабінета натуральнай гісторыі (у тым ліку, мінералогіі). Музей быў арганізаваны не толькі з дыдактычнымі мэтамі, але і для прапаганды ў Беларусі навуковых ведаў, твораў мастацтва. У зале, дзе адбываліся заняткі па маліванию і архітэктуры, знаходзіліся книги, малюнкі, гравюры, мадэлі будынкаў з докорамі ўсіх архітэктурных ордараў антычнасці — дарычнага, іанічнага і карынфскага; алебастравыя мадэлі капітэляў гэтых ордараў, будынкаў у раманскім і гатычным стылях, а таксама печаў для абпалівання цглы, тартака, навеса для сунікі бярвенняй, "карабля ў 1,5 аршы на даўжынай і адзін аршин шырынай з ветразямі і іншым"³.

Напаўніўся музей вельмі рэдкімі рэчамі дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва і творамі жывапісу, якія наступнай ў дар ад экз-езуітаў (як вядома, у 1773 г. нана рымскі Клімент ХІІІ забараніў дзеянасць ордона, але ў Полацку яна працягвалася да 1820 г.), якія прыйзджалі ў Полацкую калегію з Італіі, Германіі, Францыі і інш. На працы са рака гадоў Полацк быў цэнтрам езуітаў свету⁴. Таму тут сабрата ся шмат твораў заходнееврапейскага мастацтва. І ўсе гэтыя капітоўнасці трапілі ў XIX ст. нераважна ў Расію.

Закрылі ж музей па загаду Міністэрства асветы Расіі праз 10 год пасля афіцыйнага выннання езуітаў за межы

Імперыі (1820) па загаду цара Аляксандра I і ў выніку рэарганізацыі ў 1830 г. Палацкай калегіі езуітаў у кадэцкае вучылішча.

Прыведзеныя ніжэй звесткі пра экспанаты музея пададзены паводле апісання 1818 г.

Усе пакоі Г.Грубер упрыгожыў фрэскамі. На сценах калідораў таксама былі бачны лікі святых. "Адзін з кароткіх калідораў быў завешаны партрэтамі знакамітых езуітаў — тут былі Сарбейскі, Скарга, Пачобут і многія іншыя. Адзін прыгожы, светлы, прымы і доўгі калідор быў упрыгожаны выключна партрэтамі польскіх каралёў, а ў канцы яго, на супраць уваходу, кідаўся ў вочы імпазантны агромністы партрэт Стэфана Баторыя"⁵.

У карціннай галерэі меліся шэдэўры, якія маглі б упрыгожыць любую ёўрапейскую галерэю: чатыры мазаічныя творы (9.4.1831 г. яны былі перададзены па загаду Расійскага імператара Акадэміі мастацтваў у Санкт-Пецярбургу)⁶, творы мастацтва з бурштыну, чатыры пальмавыя лісты з тэкстамі малабарскага пісьма, больш чатырох тысяч гіпсавых адбіткаў самых разнастайных медалёў, некалькі карцін-копій пэндзля жывапісца Нядзвецкага (дзве яго копіі таксама былі 9.4.1831 г. перададзены ў Санкт-Пецярбургскую Акадэмію мастацтваў — адна з выявай Прасвятой Багародзіцы, другая — Марыі Магдаліны; акрамя таго была перададзена арыгінальная карціна фланандской работы⁷.

Кабінет натуральнай гісторыі меў шмат калекций "розных зямельных металаў, каштоўных і іншых рэдкіх камянёў, мармуру і каменных рэчаў — як замежных, так і айчынных. Сярод іх ёсць выдатны збор сібірскіх металаў, а таксама асобны збор земляў, камянёў і акамянелых рэчываў, наўкруг горада Палацка сабраных", "розныя прадметы, вырабленыя з дарагіх камянёў".

Фізіка-механічны музей-кабінет меў "розныя электрычныя машыны і іншыя фізічныя аппараты — механічныя, аптычныя, астронамічныя...", вялікі тэлескоп, "незвычайны музычны інструмент", з якога "...учала мілая і кранальная мелодыя", арыгінальныя мадэлі будаўнічых прылад, якія пры жаданні прыводзіліся ў дзеянне (напрыклад, паліспаст, які служыў для "падняцця

чалавека ўласнай яго сілай", "мадэль машыны, што служыла для падняцца вялікіх цяжараў" і перасоўвання іх). Экспанаты былі пераважна зроблены ў Полацку. У гэтым жа кабіненце дэманстравалася чарапахавая канторка, зробленая з рэдкай мастицкай дасканаласцю.

Разборам калекцыі музея Полацкай калегіі ў 1830 г. займаўся (па загаду Міністэрства асветы Расіі) прафесар Пецярбургскага ўніверсітета Д.Папоў, які раіў перавесці ў Пецярбург указаныя вышэй мазаікі, чатыры пальмавыя лісты з малабарскімі пісьмёнамі, гіпсавыя адбіткі чатырох тысяч медалёў, чарапахавую канторку, нешматлікія "мастицкія рэчы" і іншыя прадметы. Сярод іх былі сонечны гадзіннік вельмі рэдкай работы, дзве скрыні з карцінамі і старадаўнія абразы, вывезеныя з гэтага музея, што цяпер знаходзяцца ў былым музеі атэізму ў Санкт-Пецярбургу⁸.

У музеі захоўваўся архіў Полацкай езуіцкай калегіі і навуковыя працы выкладчыкаў. Адну такую працу па археалогіі выпадкова знайшоў Г.Каханоўскі ў аддзеле рукапісаў Цэнтральнай бібліятэкі Акадэміі навук Літоўскай Рэспублікі⁹. У музеі захоўваліся і рукапісныя старажытныя акты. Г.Каханоўскі меркаваў, што магчыма там жа знаходзіцца і Полацкі летапіс, пра змест якога можна даведацца толькі з кнігі рускага гісторыка В.Тацішчава.

Разам з калекцыямі карцін і абразоў у Санкт-Пецярбург з музея было вывезена і 256 пудоў кніг. А ў ХУШ ст. з гэтага ж музея вывезлі ў Рыгу 300 пудоў рукапісных кніг і столькі ж - у Карабеўц¹⁰ у XIX ст. частка музейных скарбаў трапіла ў Маскоўскі ўніверсітэт, рэшту адправілі у Вільню, Віцебск і інш. гарады, частка бібліятэкі засталася на месцы¹¹.

У гады грамадзянскай вайны царскі генерал А.Жырке-віч (1857-1927), які ў свой час працаваў у Віленскім музеі старажытнасцей, у цэйхгаузе г. Сімбірска выпадкова натрапіў на частку архіва Полацкай езуіцкай калегіі¹². Ён знайшоў лісты з кнігі ганаровых наведвальнікаў Полацкага музея і "некалькі пудоў копій з дагавораў ХУІ—ХУІІІ стст.". Пакуль невядома, куды трапілі гэтыя находкі. Дзе знаходзяцца астатнія экспанаты разрабаванага музея таксама пакуль што невядома. Пошуки іх працягваюцца.

1. Каханоўскі Г. Прадвесне навукі. Мн., 1990. С. 104.

2. Блінова Т. Езуіцкі музей у Полацку // Мастацтва. 1993. N 3. С. 59—62.
3. Там жа.
4. Kalamajska-Saeed. Losy wyposażenia kościoła jezuitów w Połocku. Rocznik Historii Sztuki. Warszawa. 1988. T. XVII. S. 131.
5. Блінова Т. Езуіцкі музей у Полацку. С. 59.
6. Хадыка А. "Дело о передаче в дар императором 7 картин, находящихся в Полоцком иезуитском музеуме". // Вяртанне. Mn., 1992. С.190.
7. Там жа.
8. Каханоўскі Г. Прадвесні навукі. С. 105; Мальдзіс А. Час вяртання настаў // Вяртанне. Mn., 1992. С. 21—22.
9. Каханоўскі Г. Прадвесні навукі. С. 105; Gach P. Mienie polockich zakonow i jego losy w XIX w. Rzym. 1979. S. 42.
10. Каханоўскі Г. Прадвесні навукі. С. 104.
11. Каханоўскі Г. Археалогія і гісторычнае краязнаўства Беларусі ў XVI—XIX стст. Mn., 1984. С.79.
12. Там жа. С.80.

АЛЯКСЕЙ ХАДЫКА

ЭКСПАНАТЫ "БЕЛАРУСКІХ ЗВОРАЎ" У ЛЬВОЎСКІМ НАЦЫЯНАЛЬНЫМ МУЗЕІ

Да канца 1980-х гадоў доступны даследчыкам да вывучэння калекцыі Львоўскага Нацыянальнага музея (некаторы час ён называецца Музеем украінскага мастацтва) быў максімальная абмежаваны. Паводле слоў яго шматгадовага дырэктара, цяпер ужо нябожчыцы Веры Іларыёнаўны Свянціцкай, дачкі былога галоўнага хавальніка музея Іларыёна Свянціцкага, які пачаў сваю працу разам з заснавальнікам і галоўным апекуном музея — львоўскім мітрапалітам А.Шаптыцкім, абмежаванне доступу да калекцыі выпадковых людзей і нават згортаўнне экспазіцыйнай дэйнасці быў лі хіба што адзіным спосабам захаваць калекцыі унікальнага музея ў цэласці і ў адпаведнасці з першапачатковай задумай. Бо пачыналынікі музея імкнуліся даць гледачам магчымасць назнаёміцца з унікальнай шматканфесійнай

культурай Заходняй Украіны і Прыкарпацця — як у гісторычным аспекте, так і ў парадунні з творамі мастацтва суседніх народаў. Таму яшчэ ў 1907 г. пры ўдзеле Івана Луцкевіча ў Львоўскім Музее з'явілася "беларуская калекцыя". /Далей у арт. I.Свянціцкага гаворыцца, што "Беларуская Грамада" не магла арганізаваць свой Нацыянальны музей у Расіі і таму разлічвала на добразычлівасць украінцаў, якія згадзіліся стварыць пры Львоўскім музеі беларускі аддзел — рэд./.

Пазнаёміца з беларускімі матэрыяламі праз книгі паступлення экспанатаў у музей удалося толькі ў снежні 1990 г., калі адначасова з правядзеннем у Львове канферэнцыі "Божая маці ва ўкраінскай культуре" у Львоўскім Нацыянальным музеі дзейнічала негілікай выставка, прысвечаная мітрапаліту А.Шаптыцкаму, дзе экспанаваліся і рэчы з "беларускай калекцыі" — пераважна тканыя шляхецкія паясы.

Як вынікае з артыкула А.Луцкевіча "Мітрапаліт Шаптыцкі і беларускі рух", надрукаванага на беларускай мове¹, галоўнай прычынай, што прымусіла Івана Луцкевіча перадаваць помнікі беларускага мастацтва ў Львоў, за межы Расіі, было жаданне захаваць у цэласці калекцыю, сабраную ў Мінску Г.Татурам, ад знішчэння і падзелу². З інфармацыі, здабытага з музейных книг паступленняў і з выдаленага пад рэдакцыінай і.Свянціцкага зборніка³, беларускія рэчы ў 1907—1912 гг. траплялі ў музей прынамсі тройчы: "1907.ХІІ. Закупно білорускіх речей в Івана Луцкевіча"; 1908.ІІ. Закупно білорускай збірки Татура" і, нарэшце, у Другой кнізе прыросту царкоўнага музею, заведзенай 26 чэрвеня 1909 г. (яна ўтрымлівае апісанне нумараў калекцыі ад 5917 да 15003), знаходзім запіс, зроблены 20 чэрвеня 1912 г., які фіксуе "білоруску збірку від Експеленціі Митрополита", пранумараўную NN ад 12958 да 13143. Усе ўваходзіць вялікая колькасць твораў дэкаратыўна-ужытковага мастацтва, як можна меркаваць, ХУІІ—XIX стагоддзяў, рэчы царкоўнага ўжытку, шляхецкае адзенне.

Пад N 12958—129611 ідуць паraphаўніцы (N 12958: "Порошница з міяним посрబлюваним вічком, гравірованим і емалійаваным з емблемамі"). Пад N 12962—12971 і 12976 зафіксаваны паясы, пераважна слуцкія, — некаторыя з

сігнатурамі мануфактуры (12968) або Лео Маджарскага (12962, 12967). Ёсьць і іншыя тканіны слуцкага вырабу і нават "комізелька детяча, малинова, срібло тканы, з слуцкой матеріі".

Многія рэчы царкоўнага паходжання — епітрахілі, сакосы, капы, "воздухі", аары — былі выкананы з каштоўных усходніх тканін, да прыкладу "соккос з беласрэбна і золататканага брокату" з расліннымі арнаментамі ў параасткі і кветкі (12991). Тут мы сустракаем і плашчаніцы, паводле апісання ў, надзвычай дарагі і рэдкія (13003: "плашчаниця гафтавана золотом і сріблом, червони оксаміт, пізний ренесанс, ХУП ст.").

1. Чверть століття на Митрополичому престолі: Богословія. Львів, 1926. Кн. 1—2. С. 45—48.

2. "...Мітрапаліт Шэптыцкі, дзякуючы якому паўстаў у Львове Украінскі Нацыянальны Музей, — спярша пад відам музея царкоўнага, стараўся магчыма поўна сабраць памяткі Уніі. Іван Луцкевіч дапамагае яму ў збораньні гэтых памятак на Беларусі, дзе іх неміласэрна нішчыла расейская ўлада і фанатычны праваслаўні клір. Сюды ж — у Львоў — дзякуючы шчодрасці мітрапаліта — пападае большая частка беларускіх памятак з калекцыі менскага археолёга Татура пасля съмерці апошняга — калі ўдава-вар'ятка нішчыла ненавісныя ёй рэчы ці распрадавала іх першаму папаўшамуся, расцярушаючы тое, што муж яе з такім піэтызмам зьбіраў праз усё жыццё..." // Там жа. С. 45.

3. 25-літтє Національнага музею у Львові. Львів, 1931. С. 69.

ЮРЫ ПИСКУН

ЛЁС ЗБОРАЎ ГЕНРЫХА ТАТУРА

Асоба археолага, даследчыка старасвetchчыны і вядомага збіральніка беларускай даўніны Г. Татура выклікае апошнім часам усё большую цікавасць. Галоўнай мэтай яго дзейнасці было стварэнне свайго, беларускага музея ў Мінску. Пасля смерці Г. Татура ў 1907 г. справа яго жыцця засталася неза-

вершанай: ён не паспœў правесці ўпарадкаванне збораў, музейную сістэматызацыю сабранай ім вялікай калекцыі беларускіх старажытнасцей.

Экспанаты татураўскага музея месціліся ў 1907 г. у двух драўляных будынках на ўскраіне Мінска, амаль недаступных для наведвальнікаў. Гэта былі рэчы з археалагічных раскопак, якія праводзіў сам Татур, прадметы і рукапісы з Нясвіжа, з мінскіх і слуцкага Трайчанскаага манастыроў, а таксама іншых рарытетаў і музейных каштоўнасцей.

Прыведзеныя ніжэй тагачасныя фрагментарныя апісанні і згадкі пра асобныя прадметы сведчаць пра выключную каштоўнасць для беларускай культуры страчаных музейных рэчаў, рукапісаў і кніг, сабраных Г.Татурам. На жаль, пасля яго смерці збор гэты для Беларусі быў згублены. З пададзеных тут матэрыялаў вынікае, што калекцыя засталася падзеленай.

У 1907 г. удава збіральніка перадала Мінскаму епіскапу цудадзейны Лагойскі абраз Божай Маці, які быў урачыста перанесены ў тым жа годзе ў лагойскую царкву (што сталася з абразам потым — невядома). Збор старажытных манускрыптаў, рукапісаў XVI—ХУІІІ стст. і старадрукаў мела намер набыць Расійская Акадэмія навук. Але раней, чым Акадэмія, зборы Татура (невядома толькі: рукапісы і кнігі ці таксама і іншыя экспанаты) набыў граф Тышкевіч, які, мяркуючы, размясціў гэтую калекцыю ў сваім маёнтку Чырвоны Двор, маючы намер на яе аснове потым адкрыць музей у Вільні. Гэтыя сведчанні апублікованы З.Даўгялам у 1929 г. і іх мэтазгодна прывесці тут з невялікім скарачэннем¹.

"У 1929 г. Археаграфічная Камісія БАН набыла некалькі документальных матэрыялаў, якімі асвятляеца каштоўнасць для Беларусі былога Збору Генрыха Хрыстафоравіча Татура ў Мінску.

Г.Х.Татур быў вядомым археолагам і збіральнікам у Мінску. Пасля яго смерці ў 1907 г. яго прыватнае музейнае сабранне трапіла да гр. Тышкевіча з маёнтка Чырвоны Двор каля Вільні, які набыў яго быццам бы для Віленскага польскага Музэю Мастацтва і навукі. Ёсьць чуткі, што цяпер

гэты скарб уваходзіць у склад нацыянальнага Львоўскага Музэю гр. Шаптыцкага".

Далей ідзе пералік дакументаў, арыгіналы якіх захоўваліся ў рукапісным аддзяленні Бібліятэцы Акадэміі Навук СССР. Назвы дакументаў прыводзяцца на мове арыгінала.

"N 1. Протокол Общего Собрания Академии Наук за N 118 1907 г., апреля 7". Тут выкладзена хадайніцтва акадэміка А.Шахматава аб набыцці пасля смерці видомага мінскага збіральніка Г.Татура вялікага збору старажытнасцей і бібліятэкі.

"Протокол заседания Историко-филологического отделения за N 177 1907 г., Мая 2". Засведчана, што прысутныя прынялі пастанову аб выдзяленні адной тысячы рублёў на набыццё збору Татура. Аднак пастанова не была выканана, бо да Пецярбурга дайшлі звесткі пра тое, што калекцыя Татура ўжо прададзена графу Тышкевічу ў Чырвоны Двор.

N 2. Доклад В.И.Срезневского о библиотеке и музее Татура на основе личного ознакомления. 2—4 апреля 1907 г.". Далей мы падаем на мове арыгінала асобныя вытрымкі з гэтага даклада:

"Музей и библиотека Г.Х.Татура представляют собой ...собрание картин и икон (две комнаты) и библиотека (одна комната...). Предметы музея Татура самые разнообразные. Здесь находим результаты его раскопок курганов (костяки, каменные орудия, различные украшения); древне-польские доспехи и оружие (напр., лук Понятовского, шлем эпохи 30-летней войны, пороховница 1641 г. с инкрустацией на коже, громадный рыцарь на коне, закованный в панцирь с гербом Радзивиллов на груди); знамена, обширное собрание антиминсов, церковная утварь, облачения, крест, пожалованный Сигизмундом І Логойскому костелу; коллекция слуцких поясов и тканей, монет, посуды, пуговиц, марок и проч. Библиотека..., тут же карты в свитках, рисунки, альбомы..."

Незадолго до смерти Татур начал приводить в порядок свое собрание, но смерть застала его в самом начале работы: приведенными в порядок... оказались только картины и иконы... ...библиотека Татура (как и все его собрание) посвящено преимущественно Белоруссии и только отчасти, в

силу необходимости, Польше. Ее можно разделить на две главные части: книги и рукописи.

Главная масса книг — польские и латинские (печатанные в Польше), издания XVI, XVII, XVIII и начала XIX вв. Их можно приблизительно определить цифрою 2000. Это большую частью издания духовного содержания: масса изданий иезуитов, Виленского и др. братств, полемические сочинения..., сочинения кальвинистов, филоматов, шубравцев, множество надгробных проповедей и пр. Много изданий и светских: ...Гербовник Папроцкого XVI в., несколько других гербовников, издания Статутов и Конституций, исторические сочинения (напр., *Kronika Polska Marcina Bielskiego*. 1597 г.), календари XVII в. с современными приписками. По городам издания преимущественно падают на Вильну, Супрасль, Несвиж, Варшаву, Познань, Краков.

Латинские издания... можно отметить издания Гваньини, Герберштейна, грамматики и словари польские и литовские. Есть несколько ценных изданий и не имеющих отношения к Белоруссии: таково издание XVII в. портретов римских императоров, Библия Пражская XVI в. и др. Книг церковной печати сравнительно немного. Это... издания Виленские, Супрасльские, Почаевские, Черниговские, Киевские. Из них на первом месте д.б. поставлен Литовский Статут 1588 г. (изд. Мамонича). (Дзіўна, што Статут В.Сразнэўскі аднёс да царкоўных выданияў. — Рэд.). Интересны издания, печатанные на польском и белорусском языках одновременно и попеременно. Общее число книг церковной печати 60—70. Значительное количество книг — новые XIX в., но преимущественно русских, касающихся Белорусского края. Число их доходит до 1000.

Отдел рукописей подразделяется на: 1) рукописные книги и тетради и 2) грамоты и акты. Рукописей русских очень немного... Некоторые из них цены по припискам и вкладным: таково Евангелие XVI в. с длинной и интересной вкладной 1540 г. князя Василия Ивановича Соломорецкого монастырю Покрова Богородицы в Соломеричах с указанием на цену рукописи и заклятиями.

В другом Евангелии запись 1538 г. о покупке Евангелия за две гривны в церковь Николы Чудотворца и об освящении этой церкви, а также запись "нисца рукописи". Укажем

еще ценную рукопись Пророков 1520 г..., Поменник Слуцкого Троицкого прав. Монастыря в списке ХУП в..., записки о польском восстании 1863 г., рукопись витебского кс. Антония, умершего в 1862 г., заключающая в себе описание нескольких костелов, записи белорусских народных обычаем, песен с нотами, легенд и пр... Следует отметить архив Минской казенной палаты за 1812 г... Из латинских (рукапісаў — Ю.П.) замечательны: пергаментные — молитвенник и Hora Canonica — первый с древне-немецкими приписками, второй с французскими, а также с несколькими миниатюрами и тщательной орнаментикой золотом и красками, ...громадный том in folio 1623 г. с нотами на 4-х линейках и с заглавными буквами с миниатюрами. Польских рукописей, по преимуществу ХУШ в., несколько сот... — описание церковных библиотек, инвентари церквей, монастырей, сборник духовных песнопений, литературные произведения и пр...

Отдел грамот и документов далеко превосходит величиною отдел рукописных книг и тетрадей. Их надо считать тысячами. Главная масса... бумажные акты ХУП, ХУШ вв., белорусские и польские. Но кроме того есть и значительное число пергаментов: русских пергаментных актов 15".

Далей прыведзены назвы некалькіх актаў 1499, 1501, 1520, 1539 гг. і інш., трэ з гэтых дакументаў Сразнёўскі перапісаў і перадаў у Расійскую Акадэмію навук, фотакопіі іх Інбелкульт атрымаў у 1923 г.

"В отношении лиц, давших грамоты, интересны грамоты Петра Mogилы 1635 г. и Иосафата Кунцевича 1618 г.

Много частных правовых актов XVI в., ряд привилеев того же века...

Печатные грамоты. Рисунки.

В.Срезневский".

Пад нумарам 3 у публікацыі З. Даўгялі ідуць вытрымкі з лістоў 1907 г. Андрэя Канстанцінавіча Сыніткі да Усевалада Ізмаілавіча Сразнёўскага. Прывядзём тут некаторыя з вытрымак:

"Можно было еще прибавить: Периодические издания Виленские начала XIX в.,

Устав Младзенческого дисненского братства,
Мемуары Ошторпа,

Записная книжка (краткие мемуары) дорожных впечатлений польского вельможи 17 ст. при поездке в Рим.

Граф Тышкевич, купив книгохранилище, никаких условий неставил...

Икону Логойской Богоматери г-жа Татур отдала епископу, который облек ее в ризу (увы, подмалевал!) и торжественно с крестным ходом отнес в церковь в Логойске.

Антиминсы тоже получил архиерей".

Нумарам 4-м у публікацыі пазначана "Апісанъне бібліотэкі і збораў Г.Х.Татура, складзенае пасъля яго съмерці для Акадэміі навук Яўгенъяй Аляксандраўнай Масальскай-Сурын (народжанай Шахматавай, якая жыла ў 1907 г. у Мінску)".

У "Аддзеле манускрыптаў" указаны 48 пазіцый. Апісанні некаторых рукапісных кніг гэтага збору падаем фрагментарна:

"2. Regula cruciferorum aurea crucis eguitum, militantium profide Christi conscripta et constituta per... genorosum magniticum dominum.

Stanislauum Wolski, nobil, Polon. Romae confektum 20 mai 1742.

В 2-х частях. Рисунок тушью: из облаков показываются три руки с мячом, книгой и цветком. Из Несвижской б-ки Радзивиллов...

11. Славянское Евангелие. Fol. 217 л.

Предисловие и оглавление — 8 л. ... В начале оглавления каждого Евангелия заставка красками (украшения из луков, кругов и фигур креста на полумесяце). Заглавные буквы украшены акварелью. На вкладных листах между Евангелиями от Луки и предисловием вписано поданье людей на монастырь Покрова Богородицы в Соломеричах ок. Минска кн. Василием Ивановичем Соломорецким в 1540 г. Язык Евангелия приближается к местному... Переплет: в досках, обшитых малиновым бархатом...

15. Евангелие славянское. Fol. на 245 лл... Писано на выжатых линейках крупными буквами. В начале и перед каждым Евангелием виньетки киноварные. Заглавные буквы — киноварные с украшениями. Сохранность хорошая. В деревянных досках, покрытых зеленою материей с бронзо-

выми научольниками и изображением евангелистов; в середине лицевой стороны медальон с распятием и надписью: "Florian z Hainu"...

18. Ksiega cudow n. p. Maryi matki C.Slynacej z obrazu cerkwi Waskowskiej uroczyszczeni Jwanij, de nowo zabudowanej X.Nicefora Novosielskiego, parocha Skryhotowskiego... Fol. В кож. перепл...

26. Diarusz drogi do Wloch z J.W.J.M.X. Jozefem Lubomirskim in a. 1689 z Krakowa. Jn 12°...

47. Rekopism Petronelli Kielczewskiej. Нач. XIX в. Трагедия Горация. Стихи на разные события. Несколько неизвестных сочинений Ant. Goreckiego..."

У пераліку згадвающа таксама манускрипты, у яких єсць запісы 1538 і 1718 гг., Памяннік Слуцкага Троіцкага манастыра ХУ ст. пазначаны N 17, а таксама дакументы 1779—1783 гг. і інш.

"Б. Перечень предметов библиотеки и музея:

1. Скорины Библия с рисунками.
2. Insignia veteris urbis Pragensis.
3. Литовский Статут Сигизмунда I.
4. То же иезуитское издание.
5. О poprawie Kalendarza 1583 г. Wilna.
6. Ключ разумення 1663 г.
7. Труды словес — Лазаря Барановича 1674 г.
8. Kronica Polska Marcina Bielskiego.
9. Kalendarz, польский и русский. 1748 г. и позжечайшие за 5 лет.

10. История русской и польской церкви. Издание сожжено по приказанию папы (ксенды еще за несколько дней до смерти Татура домогались получить ее как величайшую редкость).

11. Ежегодник с 1690 — Яна Квятковича. Изд. иезуитское 1695.

12. Униатский требник. 1783 г.
13. Библия по-польски. Изд. в Кракове в 1540 г.
14. История Польши по-латыни Райнгольда.
15. Описание Польши и Литвы Гваньини.
16. Старые книги — по-польски о Гусситском движении.
17. Рижское право — по-немецки 1542 г.

18. Латинские акты 1574 г.
19. Divi Justini pilos, 1565.
20. Postylla katolicka, 1575.

Падаў З.І. Даўгяла".

Доўгі час не было дакладна вядома, ці сапраўды частка калекцыі Г. Татура трапіла ў Львоў. З. Даўгяла згадваў "львоўскі след" калекцыі толькі як чутку, адну з версій.

Дзякуючы добразычлівасці львоўскіх калег (гл. артыкул А. Хадыкі ў гэтым зборніку. — Рэд.) сёння мы маем магчымасць прывесці ніжэй фрагмент "Кнігі прыросту рэлігійнага музея" у Львове за 1908 г., чытаючы які можна ўпэўнена сказаць, што частка рэчаў з калекцыі Г. Татура была набыта Львоўскім музеем. Яна стала адным з першых паступленняў будучага Нацыянальнага музея. Цяпер мы дакладна ведаем, дзе гэтая частка калекцыі захоўваецца.

У Кнігу паступленняў Львоўскага царкоўнага музея за 1908 г. былі ўнесены апісанні экспанатаў пад нумарамі з 2630 да 5916. Паступленне калекцыі Татура было зафіксавана ў Кнізе паступленняў 2 лютага 1908 г. Прыводзім пачатак гэтага запісу з захаваннем мовы арыгінала (наколькі гэта магчыма). Лічбы перад назвай рэчы ўказываюць на нумар, пад якім дадзены прадмет (прадметы) занесены ў Кнігу паступленняў. Нумары пасля назвы рэчаў у арыгінале былі дапісаны пазней, іншым почыркам. Яны ўказываюць на нумар, пад якім дадзеныя прадметы захоўваюцца ў калекцыі Нацыянальнага музея ў Львове. У квадратных дужках дадзены нашы тлумачэнні тэрмінаў.

"Кніга прыроста церковнага музея. 5916/1. N 2630—5916.

Коллекция Татура, приобретенная в Минске (за... 7500 руб.) 15.2.1908 г.

3605—17 Антиминсы... Шептицкого, Гребницкого;
3621—4 Иконы на поперы...
3625—49 Икона на досыці У-1373, У-3849, У-1373-162-3-9, 170-9 ДМ-207

3650—2 - 2 иконы на бляси, 1 реза [рыза] У-3850 Дор 1802 ДМ-208

3653—4 - 2... [Росписы] на кахлі
3655-62 - резьба Д 98—102 ИУ 34—35...
3666 Пороховница...

3670 — накривка на пушку з вышивки на аксамити
3671—10 крестив шityх золотом и сребром з церкви
3673 ХС [Христос] [архієрэй] на шity [вышыўка цi
аплiкацыя?]

3674—5 - 2 разпяў [Два ўкрыжаваннi] ДТ 49, 50

3684 - Покровец з чернго шовку

3685—6 Покровец з зелёного аксамиту

3688 Покровец...

3707 Орнат вышивани

3787—8 Пугарі [гузікі?]

3789 Бронзовый крест Жигимонта Августа — ДМ 196
/магчыма той самы, што ў дакладзе В.Сразнейскага названы
"крест, пожалованный Сигизмундом I логойскому костелу" — Ю.П./

3790—3 Воты с римскими надписями и изображениями...

У Львоў трапілі не ўсе зборы з музея і бібліятэкі Г.Татура. Гэта пацвярджае брашура Антона Луцкевіча "Беларускі музэй імені Івана Луцкевіча" (Вільня, 1933), дзе сярод экспанатаў рукапіснага аддзела Беларускага музея ў Вільні згадваюцца два рукапісныя помнікі — Слуцкі памяннік з 1517 г. і Статут Младзенчаскага брацтва ў Даісне ХУП ст. Тыя ж дзве пазіцыі мы сустракаем у перапісцы па пытанню набыцця збораў Расійскай Акадэміі навук (праўда, В.Сразнейскі анатаваў Слуцкі Памяннік як спісак ХУП ст.).

Вельмі важна грунтоўна вывучыць той вялізны масіў татураўскай калекцыі, які захоўваецца ў зборах Нацыянальнага музея ў Львове. Даследаванне указанных каштоўнасцей дапаможа істотна ўзбагаціць нашы веды па гісторыі беларускай нацыянальной культуры².

1. Даўгяла З.І. Матэр'ялы аб музэі Г.Х.Татура ў Менску // Запіскі аддзела гуманітарных навук. Кн. 8. Працы клясы гісторыі. Менск, 1929. Т. 3. С. 553—559.

2. [Інфармацыя пра калекцыю Г.Татура ёсць і ў брашуры Ю.Лабынцева "Архіў Беларускага Адраджэння", Мн., 1993], дзе прыведзены спіс дакументальных помнікаў беларускай царкоўнай і грамадзянскай гісторыі, канфіскаваных НКУС Літоўскай ССР 15—16 жніўня 1944 г. Цяпер гэты спіс захоўваецца ў бібліятэцы АН Літвы (аддзел рукапісаў, фонд 21, лл. 16—24 адв.). Матэрыялы Татура былі ў музеі ў

скрынцы 28 пад N 1 і ў скрынцы 30 пад N 17 "Татур з Менску (асаб. дак.)". Там жа, у скрыні 16, пад N 4 знаходзіліся лісты мітрапаліта Шаптыцкага да Антона Луцкевіча. Гэтую частку збораў Г. Татура трэба сёня шукаць у сковішчах Літвы: — рэд.].

МАЯ ЯНІЦКАЯ

ДРАМАТИЧНЫЯ ЛЁСЫ КАШТОЎНАСЦЕЙ НЯСВІЖСКАГА ЗАМКА

Першыя значныя страты панёс Нясвіжскі замак пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай. У 1772 г. была разрабавана радзівілаўская скарбніца. Самую каштоўную частку рэ чаў, твораў старажытнага дэкаратыўна-прыкладнога маста цтва — зброю, вырабы з золата, серабра і каштоўных камя нёў — адправілі ў Пецярбург, частку — у Смаленск. Шмат каштоўнасцей разрабавалі расійскія салдаты і афіцэры¹.

Нясвіжская бібліятэка Радзівілаў, якая да 1772 г. на лічвала 20 тыс. тамоў, была вывезена ў Пецярбург А. Бібіка вым. На той час там знаходзіўся і хатні кніжны збор "бібліятэкі Бяльскай", якую сабрала Ганна Радзівіл (1676—1746, родам з Сангушкай) у радзівілаўскім замку м. Бяла (Белая, цяпер у межах Рэспублікі Польшча). Варта згадаць, што ў бібліятэцы таксама захоўваўся і кніжны збор Якуба Генрыха Флемінга (1667—1728), каралеўскага міністра Аўгуста III, набыты Радзівіламі ў пачатку ХУIII ст. Гэты аддзел называўся "бібліятэка Флемінгоўская".

Акрамя таго ў бібліятэцы Нясвіжскай Ардынацыі быў таксама аддзел рукапісаў, дзе сярод іншых каштоўных рукапісаў захоўваліся 17 тамоў літоўскіх прывілеяў у добра пераплеценых вокладках (*Acta Tomiciana*), якія былі перададзены ў 1551 г. Мікалаю Радзівілу каралём Рэчы Паспалітай і вялікім князем ВКЛ Жыгімонтам Аўгустам².

Па загаду Кацярыны II нясвіжскую бібліятэку перадалі ў тым жа годзе Імператарскай Акадэміі навук³. Яна склала большую частку бібліятэкі гэтай Акадэміі, аб чым сведчыць наступны запіс бібліятэкара І. Бакмейстара: "...полученное библиотекою в 1772 году другое приращение, о котором ни-

как умолчать не можно, превосходит все преждепомянутые. Многочисленные собрания книг, хранимые в то время в Несвиже, что в Литовском княжестве, привезено и приобщено к нашему. Дивно, что война наукам везде зловредная, в России им полезна. Она пособием нам служила в начальном еще заведении библиотеки и доставила ей наибольшую часть скопленных ею книг⁴. Кнігазборы і рукапісы Нясвіжскай бібліятэкі, перададзеныя Імператарскай Акадэміі навук у 1772 г., у 1842 г. пераразмерковалі. Частку з іх передалі С.-Пецярбургскай Духоўнай Акадэмії⁵, частку - Універсітэтскай бібліятэцы ў Маскве⁶, частку - бібліятэцы Генеральнага штаба ў Пецярбургу. Універсітэтская бібліятэка ў Маскве атрымала ўсе беларускія, польскія і лацінскія хронікі, што захоўваліся ў Нясвіжы⁷. Але наибольшую колькасць рукапісаў і рукапісных кніг атрымала Імператарская Публічная бібліятэка. (Спіс беларускіх рукапісных кніг у зборах Нацыянальнай бібліятэкі Расіі ў Санкт-Пецярбургу гл. далей у артыкуле М.Нікалаева).

Вядома, што 11 інкунабулаў з нясвіжскай бібліятэкі Радзівілаў сёня знаходзяцца ў Дзяржаўнай бібліятэцы Расійской Федэрациі (г. Москва), некалькі экземпляраў — у бібліятэках Вільнюса⁸.

Пасля канфіскацыі маё масі ў 1772 г. Радзівілы зноў запоўнілі сваю скарбніцу каштоўнасцямі. Новыя іх рабункі адбыліся ў Нясвіжскім замку ў канцы каstryчніка 1812 г. Згодна з мемуарнымі записамі маршалка замка Альберта Бургельскага, першым на каштоўнасці Радзівілаў паквапіўся генерал Кнорынг, які забраў усё каштоўнае адзенне мінульых стагоддзяў, старожытныя дываны, частку гадзіннікаў, аntyчных твораў, музычных інструментаў і інш.

Наступным рабаўніком Нясвіжа быў генерал Тушкоў, які, тэрарызуючы А.Бургельскага, забраў "розныя брыліянты, сярэбраныя і залатыя вырабы, а таксама іншыя рэчы".

Даведаўшыся пра рабаванні Нясвіжскага замка генераламі ў асабістых мэтах, адміral Чычагаў стварыў спецыяльную камісію з вышэйших афіцэраў, якія павінны былі сачыць за ходам рэквізіцыі радзівілаўскіх каштоўнасцей. Яны афіцыйна забралі са скарбніцы тое, што засталося пасля Кнорынга і Тушкова — "калекцыю розных

каштоўных каменяў, сабраную ў даўнія часы, брыльянты ў аправе і без аправы, таксама падабраныя ў розныя калекцыі; шмат тытунёвак залатых і сярэбраных, упрыгожаных брыльянтамі; камплекты розных антыкаў". Са згоды камісіі вывезлі шмат сталовага серабра (на сто асоб), замежны фарфор і фаянс, нумізматычныя калекцыі, вельмі прафесійна скамплектаваныя, "самыя каштоўныя замежныя творы жывапісу", апоны (кітайскія і турэцкія націдкі на коней), зброю, рыцарская даспехі, старыя сярэбраныя вырабы, кубкі "рознымі штукамі і каштоўнымі медальёнамі аблепленыя", маршалкаўская ляскі, аздобленыя золатам і брыльянтамі; манетранцыі сярэбраныя і залатыя, таксама ўпрыгожаныя брыльянтамі. Вельмі шмат забралі "обіцця" (так называлі тканіны для аздобы сцен палацавых пакояў, узор якіх быў вытканы залатымі і сярэбраннымі нітамі), розныя гадзіннікі, "галуны і ўбранства карапеўскага трона". Са зброі забралі карабелы, конскую збрую, упрыгожаную каштоўнымі камяніямі, мячы і кніжалы разам з папскім мячом Яна Ш., розных памераў сасуды ў выглядзе ракавіны, слімака (так званыя "науцлусы"), вельмі рэдкія каштоўнасці нават сярод заходнеўрапейскіх збораў: "бязмежную колькасць каштоўных кніг" з Нясвіжскай бібліятэкі, сабраных пасля рабункаў у 1772 г. Радзівіламі — Каролем Пане Каханку і Дамінікам, а таксама вялізны збор нумізматычнага кабінета.

9 студзеня 1813 г. генерал П.Чычагаў аддаў загад N 284: "Из числа добычей, взятых ввереною мне Армией от неприятеля в Несвиже, находящихся ныне в Минске, предписывают... 1) древние медали и монеты, коим доставили мне реестр [а ў тым реестре згадвалася 13256 манет, у тым ліку 456 залатых, 11775 сярэбраных, 1 бронзовая, 881 медная, 137 свинцовых, 1 алавянная, 1 каменная, 1 драўляная (раздівілаўская — М.Я.)] отправить в Харьковский университет, в который прилагается при сем и мое отношение; 2) вообще церковные вещи отослать в Московский собор с реестром им; 3) самые редкости и древности препроводить к Д.С.Советнику Валуеву, но ему тоже прилагается мое письмо; 4) все прочия за тем остающиеся, которые имеют весьма мало значения, продать

с аукциону и, сколько вырученено будет денег, мне донести и пожаловать в церковь и к Валуеву вещам доставить реестр”⁹.

Па загаду Камісіі ўсё запакавалі ў скрыні і вывезлі на 13 брычках. Пазней Чычагаў перадаў частку каштоўнасцей Успенскаму сабору ў Маскве, частку — Эрмітажу ў С.-Пецярбургу.

Рэшткі кітайскіх і турэцкіх тканін для аздобы сцен (так званае “обіцё”), дываноў, шабляў і карабелаў, рыцарскіх даспехаў, паляўнічых стрэльбаў і тэатральных касцюмаў, люстэркаў рознай велічыні, а таксама вырабаў з медзі, якіх Чычагаў не змог забраць, ён аддаў на разрабаванне сваёй арміі і мясцовым гандлярам. У гэты ж час забралі частку архіва, а частка была проста раскідана па розных мясцінах.

Ацалелую нейкім цудам частку каштоўнасцей і збораў замка, якія былі лепей прыхаваны, забраў генерал Тушкоў. Ён вярнуўся ў Нясвіж 3 снежня 1812 г. і вывез крэслы, “обіцё”, люстэркі, рэшткі бібліятэкі, нават фіранкі з вокнаў і пасцель, сярэбраныя і медныя вырабы, карэты і “астатнюю рухомасць, якая была”. Тушкоў выцягнуў гэтыя каштоўнасці з 32 сховішчаў Бургельскага. Згодна з падлікамі апошняга, штаб адмірала Чычагава і яго падначаленныя вайскоўцы толькі з замка вывезлі каштоўнасцей не менш, чым на 10 млн. польскіх злотых. Аднак Бургельскую ўсё ж удалося схаваць ад рабаўнікоў 60 пудоў сталовага серабра, а таксама шмат іншых рэчаў. Засталіся ў “гетманскай” зале і партрэты Радзівілаў і князёў, з якімі яны былі ў сваяцкіх адносінах. Многія партрэты пасля нашэсця вайскоўцаў патрабавалі рэстаўрацыі¹⁰.

Значныя рабункі Нясвіжскага замка адбыліся ў пачатку 1919 г., калі на пэўнай частцы Беларусі ўсталявалася савецкая ўлада... “После ухода из Несвижа немцев пришел отряд “товарища” Солдатова, отряд 6-ой пунктовой Чрезвычайной Комиссии 8-го участка Смоленского округа. Завладел “тov.” Солдатов историческим замком и на правах владельческого князя стал править городом. Наложил на город контрибуцию в несколько десятков тысяч рублей, от которых, впрочем, нет никакого следа в Слуцком Казначействе, а когда возмущенные феодальным правом “tov.” Солдатова,

местные коммунисты собирались, чтобы обсудить меры против этой "чрезвычайной оккупации", он окружил дом, где проходило собрание, расставил кругом пулеметы и приказал разойтись. Однако коммунистам удалось-таки собраться в другой раз, они, образовав ревком, решились на крайнюю меру: при помощи стоящей в Несвиже роты Н-ского полка они разоружили чрезвычайный отряд Солдатова, после чего было установлено, что из замка пропали все драгоценности, неоценимые предметы искусства, дивные gobelены и другие сокровища, не поддающиеся оценке. Следствие партийной и местной следственной комиссии уже закончено. "Товарищ" Солдатов и его сподвижники понесли заслуженную кару, но разграбленные сокровища остались неразысканными"¹¹.

Згодна з артыкулам Рыжскага Мірнага Дагавора і Да-датка да яго N 3 РСФСР і Польская Рэспубліка падзялілі між сабой (не запрасіўшы на перамовы ўрад БССР, утворанай 1.1.1919 г.) не толькі этнічна беларускія землі, але і культурныя каштоўнасці, перадача якіх адбывалася на пра-цягу некалькіх гадоў.

Так, у 1928 г. па патрабаванню польскага ўрада СССР аддаў Польшчы невялікую частку каштоўнасцей Нясвіжскага замка, вывезеных у Расію ў 1792 і 1812 гг. Ніжэй падаецца спіс помнікаў гісторыі і мастацтва (на мове арыгінала), якія падлягалі... "выдаче Польской Делегации..."¹².

1. Почетный меч Яна Собесского N B.13 с перевязью N За.

2. Шляпа Яна Собесского N За.

3—12. Десять палок за N 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 (отделение "Смешанные вещи", латинская буква "Г"). [У дакументе літара не пазначана — рэд.]

13. Мантия ордена Св. Духа N 763.

14—15. Два польских маршалских жезла (отдел "Различное оружие" за N 17 и 18).

16—20. Пять ружей N 31, 32, 33, 34, 35 (отдел "Ружья и карабины"). Латинская буква "Ф".

21. Один кончак (ганчак — ? — М.Я.) N 15 (латинское "Б").

22—23. Две сабли N 58 и 128 (латинское "А").

24. Одна бронзовая модель лошади N 83 (отдел "Смешанные вещи").

25. Тридцать каменных сабельных рукояток польских и пять мраморных набалдашников турецких (N 7, отдел "Различное оружие").

26. Нагрудный образ с Богородицей (N к. 1).

27—28. Две серебряные доски с гравер. портретом Оссолинского (Ливан N 25 и 37).

29—30. Две табакерки с изображением на слоновой кости Яна III, вторая Иннокентия XI (N 171 и 172 каталога Ц.С. Арс. 1840 г. Ч. II).

31—32. Два барельефа с изображением Вулкана, Венеры, Геркулеса и Омфалии (N 189 каталога Ц.С. Арс. 1840 г. Ч. II).

33—35. Три бокала, из коих два в виде корабля (серебряные и один в виде совы из кокосового ореха в золоченой оправе N 2479).

36—37. Два бокала с раковиной N 2891 и 2879.

Шмат нясвіжскіх каштоўнасцей было знішчана або без следу згублена ў 1939 г.¹³. Пасля ўз'яднання Заходній Беларусі з Усходній бюро ЦК КП(б)Б на працягу верасня 1939 і чэрвеня 1941 г. чатыры разы абмяркоўвала на сваіх пасяджэннях, куды накіраваць каштоўнасці Нясвіжскага замка. 27.12.1939 г. вырашылі стварыць гістарычны музей. Але праз два тыдні па невядомай прычыне (можа, у архіве Камітэта дзяржаўнай бяспекі былога СССР будуць знайдзены дакументы, якія высветляць гэтыя прычыны) прынялі новае раешэнне: перадаць замак Радзівілай пад Дом адпачынку НКУС БССР, часова пакінуўшы нясвіжскія каштоўнасці ў замку.

Аднак 5 ліпеня 1940 г., праз 5 месяцаў, Бюро ЦК КП(б)Б зноў абмярковаўвала гэтае ж пытанне. Замак вырашылі перадаць аўтадарожнаму тэхнікуму, бібліятэку і архіў — Акадэміі навук БССР; карціны (сярод іх -- 20 палотнаў Ю.Фалата) і жывапісныя партрэты (згодна са спісам Саюза мастакоў БССР, складзеным 20.10.1939 г., іх было 264; з іх 87 партрэтаў Радзівілаў і іх сваякоў урад БССР перадаў у 1950 г. ПНР¹⁴), а таксама некалькі скульптурных партрэтаў, збор слуцкіх паясоў, частку мэблі, скульптурныя кампазіцыі і каштоўныя вазы — Дзяржаўнай карціннай галерэі, створанай у 1939 г.; гарматы, частку рыцарскіх даспехаў XVI ст., збор агністрэльной і халоднай зброі --

Беларускаму дзяржаўнаму музею (збор зброі, вывезены нямецкімі захопнікамі, быў часткова вернуты з Усходняй Пруссіі размеркаваны паміж Беларускім дзяржаўным музеем і Гродзенскім гісторыка-археалагічным музеем); частку рыцарскіх даспехаў — кінастудыі "Савецкая Беларусь"; збор з паляўнічай залы — музею Беластроцкага дзяржаўнага запаведніка; касцюмы — Вялікаму тэатру оперы і балета. Астатнюю маёмасць рэалізавалі "праз дзяржаўны гандаль". Для выканання гэтага рашэння стварылі камісію ў складзе "т. Красніка (камісар замка), т. Азірскага (нач. Упраўлення па справах мастацтва), т. Сіроткі (сакратар Нясвіжскага райкама партыі)".

ЦК КП(б)Б наўмысна марудзіла з перадачай нясвіжскіх каштоўнасцей беларускім музеям, даочы магчымасць расійскім навукоўцам вывозіць без уліку беларускую спадчыну. Кіраунікі ўсёй вертыкалі ўлады ўвогуле варожа ставіліся да збораў старажытных помнікаў беларускай культуры, да іх захавання і вывучэння. Таму не дзіўна, што яны з палёгкай аднесліся да вывозу з Беларусі помнікаў культуры Расійскімі музеямі. Так, у 1940 г. экспедыцыя Дзяржаўнага гістарычнага музея (г. Москва) вывезла з паляўнічай залы Нясвіжскага палаца "цудоўнай работы крэсла з косці рагоў аленя"¹⁵. Гэты ж музей вывез мэбллю з маёнтка Завіша каля Пінска і два арыгінальныя разныя крэслы з епіскапскага палаца ў Пінску. Тая ж газета "Ізвестія" 7 верасня 1940 г. з захапленнем паведамляла, што Цэнтральны антырэлігійны музей (Москва) атрымае днімі з Пінска два вагоны старадаўніх кніг і рукапісаў (болей за 30 тысяч), якія належылі Пінскай каталіцкай семінарыі.

Створаная бюро ЦК КП(б)Б камісія нічога не зрабіла, і 6 студзеня 1941 г. зноў на бюро слухалася пытанне аб перадачы каштоўнасцей з Нясвіжскага замка. Пастанавілі стварыць новую камісію, якая павінна была ў тыднёвы тэрмін даць свае пропановы, кіруючыся наступнымі меркаваннямі: бібліятэку і архіў аддаць АН БССР; рыцарскія даспехі, зброю і інш. маёмасць з рыцарскай залы — Гістарычнаму музею Беларусі і кінастудыі; збор паляўнічай залы — музею Беластроцкага дзяржаўнага запаведніка; касцюмы і мэбллю — Вялікаму тэатру оперы і балета, БДТ-1, Дому работнікаў мастацтва.

У 1941 г. частку архіва і бібліятэкі (тое, што засталося пасля папярэдніх рабункаў замка) вагой у 60 тон перавезлі ў АН БССР. Астатнія каштоўнасці па згаданаму вышэй спіску таксама вывезлі ў Мінск.

Як у свой час і расійскія, гітлераўскія генералы і вайскоўцы спачатку рабавалі беларускія каштоўнасці кожны сам па сабе, але праз некалькі месяцаў гаўляйтэр Кубэ спыніў прыватнае рабаванне музеяў, арганізаваў улік культурных каштоўнасцей і вываз іх у Германію прафесіяналамі, пра што сведчыць ліст В.Кубэ, змешчаны ў гэтым зборніку. Былі вывезены ў Германію радзівілаўскі архіў (ён вернуты, захоўваецца ў Нацыянальным архіве РБ); каштоўнасці Дзяржаўнай карцінай галерэі БССР (вернуты часткова). Каштоўнасці, вывезеныя ў Расію, не вернуты зусім. Месцы знаходжання многіх з іх вядомы. Але большасць нясвіжскіх каштоўнасцей трэба яшчэ шукаць у сковішчах нашага ўсходняга суседа, а таксама ў Германіі.

1. Sochaniewicz K. Sprawa rewindykacji archiwów i mienia kulturalnego Polski od Rosji /Biblioteczka "Wschodu Polski"/. Warszawa, 1921. T. 11. S. 4—5.
2. Там жа.
3. Перевощиков В.М. Роспись книгам и рукописям имп. Российской Академии. Спб., 1840.
4. Опыт о библиотеке и кабинете редкостей и истории натуральной... Спб., 1979. С. 43.
5. Родосский А.С. Описание 432 рукописей, принадлежащих С.-Петербургской духовной Академии... Спб., 1893; Тихонов П.Н. Каталог российских рукописных книг, находящихся в библиотеке Софийского Собора. Спб., 1881.
6. Peucc. Каталог книг Московской университетской библиотеки. М., 1831—1836. Т. 1—3.
7. Sochaniewicz K. Sprawa... s. 5.
8. Каталог инкунабулов. М.; Л., 1963; Указатели и каталоги инкунабулов. М., 1979.
9. Апухтин В.Р. Сердце России... Очерк и архивные материалы. М., 1912. С. 58; Kotlubaj E. Galeria Nieswiezska portretow Radziwillowskich. Wilno, 1857.
10. Kotlubaj E. Galeria Nieswiezska. S. 340, 341.
11. Гужалоўскі А. З гісторыі рабункаў Нясвіжскага замка // Спадчына. 1993. N 2. С. 20—21.

12. Архію Міністэрства замежных спраў Расіі. Архив внешней политики России. Ф. 543, вол. 4, спр. 170, л. 182.
13. Бабёр М. Зноў пра Нясвіжскія скарбы // Літ. і мастацтва. 1993. 26 сак.
14. Вяртанне. Зб. №., 1992. С. 194—202.
15. Известия. 1940. 2 нояб.

МАЯ ЯНІЦКАЯ

СТАН МУЗЕЙНАЙ СПРАВЫ Ў БССР У 20—30 ГАДЫ

Звярнуцца да аналізу стану музейнай справы ў БССР у 20—30-я гады мянэ прымусіў артыкул А.Гужалоўскага "Былі на Беларусі музеі"¹. У дадзенай публікацыі цалкам падтрымліваецца яго канцепцыя аб прычынах ліквідацыі многіх музеяў. Але адначасова ўдакладняеца іх спіс, падаецца кароткая інфармацыя аб крыніцах камплектавання іх фондаў, што вельмі важна для пошуку спісаў каштоўнасцей, якія перадаваліся з аднаго музея ў другі, для ўдакладнення інфармацыі аб страчаных на сённяшні дзень помніках культуры.

Дзякуючы краязнаўчаму руху на працягу 20-х гадоў у БССР узнікла шмат раённых, гарадскіх і абласных музеяў. Гэты працэс быў своеасаблівай формай прайўлення дэмакратычнай самадзейнасці насельніцтва, таму што стваральнікі музеяў самі, без вышэйших загадаў і афіцыйных методык, распаўсюджвалі веды пра родны край, гістарычную пераемнасць традыцый, нацыянальныя карэнні, старажытныя рэліквіі. Такім чынам музеі спрыялі ўздыму інтэлектуальнага жыцця краіны, росту нацыянальнай свядомасці беларусаў. Вялікую ролю ў гэтым адыгрываў часопіс "Наш край". Але з пачатку 30-х гадоў такі рух ужо не адпавядаў планам умацавання Савецкай імперыі, на ўскраінах якой прыярытэт таксама павінна была мець рускую культуру.

З 1929 г. пачаўся наступ на музеі, якія былі падпірадкованы Народнаму камісарыяту асветы і "мабілізаваліся" да ўдзелу ў палітычных кампаніях — на прапаганду індустрыйлізацыі, калгаснага будаўніцтва, атэізму. Крытэрыем эфектыўнасці музея лічыўся яго ўдзел ў масавай

прапагандзе сацыялістычнага ладу жыцця. Кіраўнікі ўсёй вертыкалі ўлады варожа ставіліся да збору старажытных помнікаў мясцовай культуры, да іх захавання і вывучэння. У апошнім нумары часопіса "Наш край" за 1930 г. пісалася, што "Ён павінен стаць органам барацьбы за марксістскую ідэялогію ў краязнаўчым руху, мабілізуючы масы вакол сацыялістычнага будаўніцтва"². Гэты курс партыі бальшавікоў быў замацаваны на Усебеларускай нарадзе музеіных работнікаў, якая адбылася ў Мінску ў 1932 г. Прынятая на ёй рэзоляцыя патрабавала ўдзельнічаць у "рашучай барацьбе з вялікадзяржаўным шавінізмам, як галоўнай небяспекай, — контэрревалюцыйным беларускім нацдэмакратызмам і іншымі мясцовымі шавінізмамі"³. Выконваючы гэты пастулат, былі зачынены музеі:

1. Аришанскі музей перакідалі 7 разоў. У 1939 г. старшыня гарадскога савета Шчэрба загадаў выкінуць экспанаты на вуліцу, якія праляжалі там два дні, а будынак музея перадаў Гарадскому Савету асавіахіма⁴. Куды трапілі экспанаты музея, пакуль невядома, як невядома і калі афіцыйна ён быў зліквідаваны. Німа музея ў Оршы і цяпер⁵.

2. Віцебскі "музей розных прадметаў лясной гаспадаркі" існаваў з сярэдзіны XIX ст. Акрамя згаданых экспанатаў у музей паступалі помнікі этнаграфіі⁶. Пасля 1917 г. як музей ужо не існаваў.

3. Музей Віцебскага губернскага статыстычнага Камітэта. Дакладная дата заснаванія пакуль невядома. У 1893 г. яго экспанаты перадалі музею царкоўна-археалагічнага "древлехранилища", а ў 1924 г. разам з экспанатамі "древлехранилища" - Віцебскаму аддзяленню Белдзяржмузея⁷.

4. Прыватны музей В.П.Федаровіча ў Віцебску быў створаны ім у 80-я гады XIX ст. з калекцыі Бэргнера, Кусьцінскага, Валадковіча, Плятара і сабранамі В.Федаровічам прадметамі з археалагічных раскопак на тэрыторыі Віцебскіх замкаў, а таксама рэчамі старасвetchыны, адшуканымі ў Віцебскай, Мінскай і Магілёўскай губернях⁸. У 1918 г. музей В.П.Федаровіча перадалі Віцебскаму аддзяленню Маскоўскага археалагічнага інстытута, у 1920 — яго прыняла Віцебская камісія па ахове помнікаў старажытнасці і мастацтва, але прынятых экспанаты не запісалі ў інвентарную книгу. У 1921 г. В.П.Федаровіч перадаў свой му-

зей Губернскаму аддзелу народнай адукацыі з мэтай уп-радкавання гэтай калекцыі і падрыхтоўкі да яго адкрыцця. Але адкрыццё музея не адбылося, не хапіла ў БССР на гэту справу грошай і памяшкання. Налічваў музей 1818 экспанатаў. У 1922 г. яго перадалі Віцебскаму губернскаму музею⁹.

5. Віцебскі царкоўна-археалагічны, заснаваны Е.Р.Раманавым і А.П.Сапуновым у 1893 г., ліквідавалі ў 1919 г., большасць экспанатаў перадалі Віцебскаму губернскаму музею¹⁰.

6. Музей Віцебскай вучонай архіўнай камісіі быў створаны ў 1909 г. Меў 1700 экспанатаў, ліквідавалі яго ў 1918 г. Экспанаты перадалі ў 1918 г. Віцебскаму аддзялению Маскоўскага археалагічнага інстытута (навучальная ўстанова)¹¹.

7. Прыватны музей А.Р.Брадоўскага быў прывезены ў Віцебск яго ўладаром у час I-й сусветнай вайны, які эвакуіраваўся сюды з Вільні. А.Р.Брадоўскі стаў першым дырэктарам Віцебскага губернскага музея, створанага ў 1919 г., куды перадаў частку свайго музея. Згодна з законам 1923 г. экспанаты прыватнага музея А.Брадоўскага з'яўляліся дзяржаўнай уласнасцю БССР¹². Калекцыю экспанатаў гэбрейскай культуры ён перадаў Беларускаму дзяржаўнаму музею, размешчанаму ў Мінску¹³.

8. Музей Віцебскага аддзялению Маскоўскага археалагічнага інстытута быў атрыманы ў 1918 г. ад Віцебскай вучонай архіўнай камісіі (каля 1700 экспанатаў) і куды ён быў перададзены пасля ліквідацыі гэтай установы ў 1922 г. не вядома¹⁴. Адначасова гэтаму ж інстытуту быў перададзены і прыватны музей В.П.Федаровіча, але ў 1920 г. яго перадалі камісіі па ахове помнікаў старожытнасці і мастацтва.

9. Музей Віцебскага вышэйшага педагогічнага інстытуту згадваецца з 1918 г. Калі быў створаны музей і на падставе якіх экспанатаў пакуль невядома. Але ў архіве Віцебскага абласнога краязнаўчага музея згадваюцца "Інвентарные волісы Музея Віцебскага вышэйшага педагогічнага інстытуту (у 2-х кнігах)", фонд 8. Інстытут быў створаны 1.10.1918 г.; у 1919—1923 гг. называўся "Інстытут народнай адукацыі": з 1923 г. сліўся з Беларускім дзяржаўным універсітэтам. У

1930 г. зноў адноўлены пад назвай Віцебскі педагогічны інстытут імя С.М.Кірава¹⁵.

10. Віцебскі музей сучаснага мастацтва быў створаны ў 1918 г. па ініцыятыве М.Шагала пры адчыненай па яго ж ініцыятыве Народнай мастацкай школе "новага рэвалюцыйнага ўзору" (1918-1923 гг.)¹⁶. Музэя такога профіля яшчэ не было ні ў адным горадзе былой царскай імперыі. І яго нельга лічыць першым музеем сучаснага мастацтва ў СССР (як сцвярджае Я.Ленсу ў артыкуле "Два юбілеі беларускага дызайна" у газете ЛіМ за 3.09.1993 г.), таму што ў 1918 г. СССР яшчэ не існаваў, ён быў заснаваны ў 1922 г. У 1919 г. М.Шагал арганізаваў у Віцебску першую выставу авангарднага мастацтва пачатку XX ст., у якой прынялі ўдзел авангардысты С.-Пецярбурга, Смаленска і Масквы. Аснову музея склалі 120 твораў 26 мастакоў-авангардыстаў, у тым ліку выкладчыкаў Народнай мастацкай школы (яна часта змяняла сваю назову — у 1921 г. на "Віцебскі мастацка-практычны інстытут" да 1923 г.; потым "Віцебскі мастацкі тэхнікум" у 1923-1934 гг. і нарэшце "Віцебскае мастацкае вучылішча" у 1934-1941 гг.), а таксама прыехаўшых мастакоў, якія прынялі ўдзел у першай выставе такога рода: М.Шагала, К.Малевіча, К.Кандзінскага, Э.Лісіцкага, Р.Фалька, І.Машкова, Н.Альтмана, М.Ларыёнава, П.Кузняцова, М.Когана, І.Пуні, Д.Бурлюка, А.Купрына, В.Ермалаевай, Х.Суціна і інш. Музей зачынілі ў 1922 г. пасля ўтварэння СССР. Частка музейных твораў была адпраўлена ў музей Москвы і Петраграда, а частку перадалі ў 1925 г. Віцебскаму Аддзяленню Белдзяржмузея¹⁷.

11. Горацкі краязнаўчы. Быў зачынены згодна з пастановай Савета Народных Камісараў ад 19 лістапада 1924 г. "Аб музеях дзяржаўных і мясцовых"; яго фонды былі перададзены ў Беларускі дзяржаўны музей¹⁸. Музей узнавіўся ў нашы дні.

12. Магілёўскі музей, заснаваны 15.11.1867 г. пры губернскім статыстычным камітэце. У 1879 г. рэарганізаваны, у 1893 г. у ім стварылі гісторыка-археалагічны аддзел. Меў каля 1500 экспанатаў. Сярод іх найбольш вядомы: кальчуга з Аналінскага кургана Быхаўскага павета; троннае крэсла з Магілёўскага дарожнага палаца ХУІІІ ст.; сані, пакінутыя

Напалеонам у час адступлення; гербарыі раслін; творы мясцовага дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва; скарбы старожытных манет. Зачынілі музей у 1919 г. Экспанаты перадалі ў Магілёўскі губернскі музей¹⁹.

13. Магілёўскі царкоўна-археалагічны. Заснаваны ў 1897 г. Е.Р.Раманавым. Зачынены ў 1918 г. Меў 6 тыс. экспанатаў, перададзеных у 1919 г. Магілёўскаму губернскому музею.

14. Магілёўскі губернскі музей быў створаны 31.1.1919 г. на базе экспанатаў Царкоўна-археалагічнага музея (гл. вышэй) і Магілёўскага музея (гл. вышэй). Пасля 1919 г. музей 5 разоў перакідваўся ў розныя будынкі. Апошнім прытулкам стаў Іосіфаўскі сабор (помнік архітэктуры саюзнага значэння), які быў узарваны па загаду савецкай улады ў 1938 г., а выкінутыя на вуліцу экспанаты рабаваліся ўсімі ахвочымі да старожытнасцей. Засталося толькі 7000 экспанатаў, 25% ад ранейшай калекцыі, якія хаатычна звалілі ў каплічку на Успенскіх могілках, яе выкарыстоўвалі як склад²⁰. Пачынаючы з 1935 г. пры музеі стварылі філіял — Музей гісторыі і атэізму, а з 1937 г. яшчэ адзін філіял - Мемарыяльны музей Р.К.Арджанікідзе²¹. Пасля 1938 г. філіял пад назвай "Музей гісторыі і атэізму" не функцыяніраваў, таму што яго будынак заняў абкам КП(б)Б, а экспанаты да 1941 г. захоўваліся ў пакой-сейфе абкама. У ім зберагаліся значныя культурна-гістарычныя каштоўнасці: крыж Ефрасінні Полацкай 1161 г.²²; сярод 150 абразоў ХІІ—ХІІІ стст. знаходзіўся знакаміты абраз "Маці Божая Бялыніцкая" ХУ ст.; старожытная зброя X—XIУ ст. (280 адзінак); калекцыі манет (18 тыс. адзінак) і фарфорава-фаянсавых вырабаў XIУ—ХІІІ стст. (170 адзінак); карціны рускіх і заходніх еўрапейскіх мастакоў; калекцыі беларускіх рукапісных кніг і грамат (175 адзінак) і інш. Супрацоўнікі музея, якія працавалі там да 1941 г., называлі яго "Магілёўскі дзяржаўны гістарычны музей" (гл. зб. "Вяртанне". Мн., 1992. С. 112, а на с. 111 і 118, у акіде ад 1944 г. ён згадваецца як "Магілёўскі абласны дзяржаўны гістарычны музей"). А.Гужалоўскі ў артыкуле "Былі на Беларусі музеі" называе яго "Магілёўскі гістарычны музей". З прыведзеных дадзеных вынікае, што неабходна даследаваць у якім годзе музей змяніў назову і як дакладна называўся. У

час 2-й сусветнай вайны экспанаты музея былі вывезены ў Германію (спіс страчаных каштоўнасцей гл. у зб. "Вяртанне". Мн., 1992. С. 111—117). Музей аднавіўся ў 1957 г. пад назвай "Магілёўскі абласны краязнаўчы музей".

15. Мазырскі краязнаўчы. Адчынены ў пачатку 1929 г. мясцовым краязнаўчым таварыствам. Меў багатыя аддзелы археалогіі і этнографіі, а таксама дакументы і рэчы, якія адлюстроўвалі падзеі на Мазыршчыне ў 1917—1925 гг. У 1937 г. музей зачынілі. Экспанаты кінулі ў падвал, а будынак аддалі пад склад²³.

Новы Мазырскі краязнаўчы музей быў адкрыты 7.11.1949 г.²⁴.

16. Мсціслаўскі краязнаўчы. Адчынены ў 1926 г. у будынку кармяліцкага кляштара, дзе дэманстраваліся калекцыі па прыродазнаўству, этнографіі, грашовыя скарбы²⁵. Год ліквідацыі музея невядомы. Яго экспанаты перадалі Беларускаму дзяржаўнаму музею згодна з пастановай Савета Народных Камісараў ад 19.XI.1924 г.²⁶. Цяперашні музей адчынены ў 80-я гады.

17. Нараўлянскі краязнаўчы. Заснаваны ў 1927 г. Меў тады ж больш 1000 экспанатаў і шпарка развіваўся. Яго фонды ўзбагаціліся за кошт мастацкіх збораў спадароў Горватаў²⁷. Дакладны год ліквідацыі музея пакуль невядомы, як і невядома куды перадалі экспанаты. Няма музея ў Нароўлі і цяпер²⁸.

18. Полацкі "музей розных прадметаў лясной гаспадаркі" узнік у сярэдзіне XIX ст. Акрамя прадметаў лясной гаспадаркі ў музей паступалі помнікі этнографіі²⁹. Пасля 1917 г. музей нідзе не згадваўся.

19. Рэчыцкі. Экспанаты звалілі ў адзін пакой бібліятэці. Куды яны трапілі, пакуль невядома. Сучасны Рэчыцкі раённы гісторыка-краязнаўчы музей адкрыты 5.11.1954 г.³⁰.

20. Слонімскі. Экспанаты яго звалілі ў двух пакоях кватэры, куды яны потым трапілі, таксама невядома. У 1929 г., "за польскім часам", Слонімскі музей быў заснаваны мясцовым археолагам і краязнаўцам І.Стаброўскім на аснове яго ўласных калекцый. У час Другой сусветнай вайны музей быў разрабаваны фашистыкімі захопнікамі, але менш каштоўная частка калекцый тады знаходзілася ў ква-

тэры І.Стаброўскага. У 1945 г. музей адчынілі, а 24.5.1946 г. зноў ліквідавалі, пераўтварыўшы яго ў Баранавіцкі абласны гісторыка-краязнаўчы музей. Праз 6 гадоў, 27.9.1952 г., музей стварылі на нава як Слонімскі раённы краязнаўчы музей³¹ - дзякуючы намаганням усё таго ж, але ўжо састарэлага, І.Стаброўскага.

21. Слуцкі краязнаўчы. Быў створаны ў 1921 г. мясцовым таварыствам "Папараць-кветка" у былой гімназіі. Меў унікальныя экспанаты — партрэты слуцкіх князёў Алелькавічаў, рукапіснае Евангелле XVI ст.; епітрахіль, посах і "срэбную" рызу XVI ст., кальвінскую Біблію, выдадзеную ў Брэсце ў 1563 г., малюнкі мастака Катарбінскага і інш. Музей быў адноўлены толькі ў 1952 г.³².

22. Чэрыкаўскі музей. Дата заснавання пакуль невядома. На працягу 1924—1925 гг. яго фонды былі перададзены Беларускаму дзяржаўнаму музею (г. Мінск) паводле пастановы Савета Народных Камісараў БССР ад 19 лістапада 1924 г.³³.

Экспанаты гэтых музеяў у большасці былі знішчаны ці раскрадзены. Акрамя таго, толькі ў Мінску на працягу 30-х гадоў зніклі заалагічныя, тэатральныя і археалагічныя зборы Інбелкульта, не стала музея паліткатаражаніна, музея пры Доме Чырвонай арміі, музея аховы і аздараўлення працы, музея судовай медыцыны, палітэхнічнага музея пры Цэнтральнай школьнай станцыі, музея санітарнай асветы. У 1940 г. расфарміравалі літаратурны музей Э.Ажэшкі ў Гродне (частка яго рукапісаў і рэчаў трапіла ў Гродзенскі гісторыка-археалагічны музей, а частка працала); зачынілі музейны аб'ект — "Гродзенскі батанічны сад", які праводзіў навукова-асветніцкую дзейнасць і меў аддзелы сістэматыкі, біялогіі, лекавых раслін, дрэў і кустоў³⁴.

Адначасова ў 20—30-х гадах былі створаны новыя музеі, якія паспяхова працавалі да пачатку 2-й сусветнай вайны.

1. Бабруйскі краязнаўчы музей, створаны ў 1924 г. мясцовым краязнаўцам Ц.Я.Славіным; меў калекцыі этнаграфіі і археалогіі. спыніў дзейнасць у час 2-й сусветнай вайны, не аднавіўся. Страчаныя экспанаты трэба шукаць³⁵.

2. Беларуская дзяржаўная карцінная галерэя³⁶ (такую назну яна мела ў Пастанове СМ БССР N 138 ад 16.05.1944 г.) была заснавана ў 1939 г. у Мінску на аснове прыватных калекцый, канфіскаваных у беларускіх магнатаў пасля Каstryчніцкай рэвалюцыі. Мела аддзэлы графікі, жывапісу, у тым ліку 30 беларускіх абразоў ХVI—ХVIII стст., скульптуры, у тым ліку 50 скульптур заходненія Еўрапейскіх і рускіх майстроў; дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, у тым ліку бронзавыя і фарфоравыя гадзіннікі і кандэлябры, урэцкае мастацкае шкло, габелены, мэблі беларускіх і заходненія Еўрапейскіх майстроў. У 1941 г. сюды перадалі каштоўныя мастацкія зборы Радзівілаў з Нясвіжскага замка — 264 жывапісныя партрэты і карціны беларускіх і замежных мастакоў; скульптурныя партрэты і шматфігурныя кампазіцыі; 48 слуцкіх паясоў, каштоўную мэбллю, фарфоравыя і фаянсавыя вырабы Радзівілаўскіх мануфактур, заходненія Еўрапейскіх, кітайскіх і рускіх, а таксама шмат інш. твораў мастацтва (гл. артыкул "Драматычныя лёсы каштоўнасцей Нясвіжскага замка"). У час 2-й сусветнай вайны экспанаты музея былі вывезены ў Германію. (Папярэдні спіс страчаных экспанатаў гл. у зб. "Вяртанне". Мн., 1992. С. 70—107). Частка вывезеных экспанатаў была вернута пасля вайны. Карцінная галерэя ўзнавіла сваю дзейнасць у 1945 г., пачаўшы збиранне новых фондаў.

На працягу 1944—1957 гг. назва галерэі відавочна змянілася, таму што ў Пастанове СМ БССР N 162 ад 10.07.1957 г. было запісаны: "Перайменаваць Дзяржаўную карцінную галерэю БССР у Дзяржаўны мастацкі музей БССР"³⁷. Пад назвой Дзяржаўная карцінная галерэя БССР яна згадваецца і ў дакументах, якія накіравалі Германіі з мэтай атрымаць кампенсацыю за вывезенныя і знікшыя музейныя каштоўнасці (гл. зб. "Вяртанне". Мн., 1992. С. 70). Акрамя Дзяржаўной карціннай галерэі БССР у гэтых жа дакументах згадваецца яшчэ і "Мінская карцінная галерэя", з якой вывезлі больш экспанатаў (3383), чым з Дзяржаўной карціннай галерэі БССР (487 экспанатаў). На жаль, пакуль не маєм дадзеных аб часе заснавання Мінскай карціннай галерэі.

3. Беларускі дзяржаўны музей дзейнічаў у Мінску з 31.08.1923 г. да ліпеня 1941 г. Быў створаны на базе Мін-

скага абласнога музея (гл. далей). У 1924 г. у яго фонды па-ступіла калекцыя твораў з Мінскай краёвай выставы стара-жытнага мастацтва, арганізаванай А.Іпелем у 1918 г. Меў 5 аддзелаў: гісторыка-археалагічны, нумізматыка-сфрагістычны, этнографічны, мастацкі, царкоўна-археалагічны; архіў каштоўных дакументаў і рукапісных кніг ХУ—ХУІІІ ст., а таксама навуковую бібліятэку. У 1941 г. у ім налічвалася 60 тыс. экспанатаў. Сярод найбольш значных экспанатаў былі: гравюры клады IX—ХУІІІ стст., абразы беларускіх жывапісных школ ХУ—XIX стст.; карціны беларускіх мастакоў і творы дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва Беларусі ХУП—ХХ стст., у тым ліку слуцкія паясы, мастацкае шкло; ключы ад варот Бабруйскай цвердзі, шабля напалеонаўскага маршала Нэя; беларускае нацыянальнае адзенне і інш.; 119 карцін рускіх мастакоў, а таксама палотны ХУ—XIX стст. заходнегуральскіх майстроў. У 1941 г. у музей паступіла нясвіжская калекцыя гармат і рыцарскіх даспехаў ХУІІІ ст., старожытнай вогнестрэльнай і халоднай зброі (гл. артыкул "Драматычныя лёсы каштоўнасцей Нясвіжскага замка"). Музей быў разрабаваны німецкімі захопнікамі ў час 2-й сусветнай вайны. Нязначная частка экспанатаў вярнулася з Усходняй Пруссіі і была размеркавана паміж Гродзенскім гісторыка-археалагічным музеем і Дзяржаўным музеем БССР³⁸.

4. Віцебскі губернскі музей, заснаваны 12.11.1918 г. Адчынены ў чэрвені 1919 г. Аснову яго склалі рэчы мясцовых старасвetchыны і мастацтва, сабраныя пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі; калекцыя зброі былога "Віленскага Вайсковага Збору", эвакуіраваная ў час 1-й сусветнай вайны; музей А.Брадоўскага. Дакладная дата рэарганізацыі музея высвяляецца (на працягу кастрычніка 1924 г. і да 27 красавіка 1925 г. яго экспанаты перадаваліся Віцебскаму Аддзяленню Белдзяржмузея)³⁹.

5. Віцебскае Аддзяленне Беларускага Дзяржаўнага музея заснавана 1.10.1924 г. згодна з пастановамі Калегіі Наркамасветы БССР ад 30.05.1924 г. і Савета Народных Каміса-раў БССР ад 19.11.1924 г. Аднак музей пачаў дзейнічаць з 27.04.1925 г. Аснову фондаў (30 тыс. адзінак) склалі калекцыі прыватных музеяў Віцебскай навуковай архіўнай камісіі, Віцебскага царкоўна-археалагічнага старожытнага схо-

вішча ("дрэўнехранілішча", пазней называлі Віцебскі царкоўна-археалагічны музей"), Віцебскага вышэйшага педагогічнага інстытута, Віцебскага губернскага музея⁴⁰. Пазней музей змяніў сваю назву. Згодна акта музэя ад 12.06. 1930 г. аб перавозе ў Маскву на рэстаўрацыю твораў жывапісу ён на той час меў назуву "Віцебскі дзяржаўны беларускі культурна-гістарычны музей", а не "Віцебскі гістарычны музей" як згадвае яго А.Гужалоўскі ў артыкуле "Былі на Беларусі музей". Сярод каштоўных экспанатаў былі археалагічныя знаходкі з віцебскага замчышча, калекцыі старажытнага мастацкага шкла, фарфору і фаянсу, гадзіннікаў, мэблі, слуцкіх паясоў, дываноў, габеленаў; скульптуры і жывапісу, у тым ліку абразоў; старажытнай зброе, у тым ліку паўстанцаў К.Каліноўскага; сцягі сярэднявечных рамесніцкіх цэхаў; багаты нумізматычны і сфрагістычны кабінет, мошчы Ефрасінні Полацкай; карціны І.Айвазоўскага, І.Рэпіна, М.Дабужынскага, Ю.Пэна, С.Юдовіна, І.Левітана, У.Макоўскага, В.Паленава, Б.Кустодзіева, І.Хруцкага, П.Канчалоўскага, а таксама мастакоў-авангардыстаў М.Шагала, К.Малевіча, К.Кандзінскага, Э.Лісіцкага, Р.Фалька, І.Машкова, Н.Альтмана, М.Ларыёнава, П.Кузняцова, М.Когана, І.Пуні, Д.Бурлюка; багатая на старадрукі і рукапісы бібліятэка (30 тыс. тамоў).

У 1941 г. больш каштоўныя экспанаты эвакуіравалі ў Саратоўскі абласны музей краязнаўства, частку з іх вярнулі. Музей аднавіўся ў 1945 г. пад назвой "Віцебскі абласны краязнаўчы музей"⁴¹.

6. Віцебскі антырэлігійны музей, адчынены ў 1940 г.; у склад яго ўвайшлі экспанаты царкоўнага аддзела Віцебскага культурна-гістарычнага музея, фондаў Віцебскага заалагічнага музея і твораў кульставага прызначэння, сабранных з зачыненых цэркваў Віцебшчыны. Музей спыніў існаванне ў гады нямецкай акупацыі, трэба шукаць куды трапілі яго экспанаты⁴².

7. Гомельскі гістарычны музей (у дакументах, якія былі накіраваны ўрадам БССР Германіі для кампенсацыі страт, нанесеных музеям у час 2-й сусветнай вайны, гэты музей згадваецца ў ліку трох Дзяржаўных музеяў БССР — Гомельскі, Слонімскі і Навагрудскі)⁴³. Музей быў створаны ў 1919 г. у палацы князя Паскевіча з яго ацалелай

маёmacці, якая засталася пасля вывазу ў 1919 г. у Москву (Дзяржаўны гістарычны музей) эмісарам Пашуканісам большай часткі каштоўнасцей — каля ста пудоў золата і сярэбраных манет, каштоўных упрыгожанняў, твораў дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, жывапісу, у тым ліку аброзоў і інш.⁴⁴. Музей меў аддзэлы: рэвалюцыйнага руху, краязнаўства, побыту Паскевічаў-Румянцевых, фарфоравай вытворчасці. У 1941 г. частку экспанатаў эвакуіравалі ў г. Урупінск Сталінградской вобл., частка была разрабавана ў час нямецка-фашысцкай акупацыі. Спіс экспанатаў не вернутых пасля 2-й сусветнай вайны з Валгаградскага абласнога музея гл. у зб. "Вяртанне". Мн., 1992. С. 130-134. Музей адноўлены ў 1946 г.⁴⁵

8. Мінскі абласны музей узнік 20.1.1919 г.⁴⁶. Пазней (калі дакладна невядома) яго перайменавалі ў "Беларускі абласны музей" і так называлі — да 31.08.1923 г. Пасля гэтай даты і да 1941 г. называўся "Беларускі дзяржаўны музей"⁴⁷, але ў многіх пасляваенных публікацыях яго згадваюць як "гістарычны музей" (то "Мінскі гістарычны музей"⁴⁸, то "Гістарычны музей БССР"⁴⁹). Дакладную назну музея неабходна высветліць наступным даследчыкам. Відаць, што гаворка ідзе аб адным і тым жа музеі, які размясціўся з 1919 г. у апусцелых залах былога Мінскага царкоўна-археалагічнага музея (цяпер Дом мастацтваў), лепшыя экспанаты якога былі вывезены ў І-ю сусветную вайну ў Разань і вярнуліся толькі ў маі 1922 г. Асновай для стварэння Мінскага абласнога музея паслужылі экспанаты Мінскага гарадскога музея, які сам створаны пасля 1912 г. на базе экспанатаў Музея таварыства аматараў прыроды, этнографіі і археалогіі (заснаваны быў у 1912 г.)⁵⁰. У 1919—1920 гг. значная частка яго экспанатаў была вывезена польскімі інтэрвентамі⁵¹.

9. Мінскі царкоўна-археалагічны музей, створаны ў 1908 г. пры Мінскім царкоўна-археалагічным камітэце. Меў 1363 экспанаты, у тым ліку культавыя, этнографічныя, фальклорныя; 1900 тамоў кніг, калекцыю старожытных манет; рукапісныя кнігі: Тыпікон ХVI ст.; Апостал ХVI ст., Мінея канца ХУП ст., Сінопсіс ХУІІІ ст., а таксама архіў Слуцкага Троіцкага манастыра. У пачатку І-й сусветнай вайны экспанаты вывезлі ў Разань. У 1922 г. частку

экспанатаў вярнулі і перадалі іх у Беларускі абласны музей⁵².

10. Музей рэвалюцыі БССР, узнік у 1926 г. у Мінску. Меў арыгінальныя дакументы па дзеянасці народнікаў, БУНДа, нацыянальных сацыялістычных арганізацый, камплекты газет Беларусі за 1917—1921 гг. Большасць экспанатаў загінула ў гады нямецкай акупацыі. Музей не адрадзіўся⁵².

11. Палацкі краязнаўчы музей, быў заснаваны ў 1926 г. і размяшчаўся ў Сафійскім Саборы; меў 3 аддзелы: культурна-гістарычны, грамадска-эканамічны і прырода-геаграфічны. Найбольш каштоўнымі экспанатамі лічыліся слуцкія паясы, грашовыя клады, старажытная зброя, археалагічная калекцыя, 67 жывапісных партрэтаў дзеячоў дамініканскага ордэна, друкарскі станок ХУШ ст., старадрукі і рукапісы (у тым ліку "Запіскі студэнтаў Палацкай езуіцкай калегії"). Музей быў разрабаваны ў час 2-й сусветнай вайны⁵⁴. Аднавілі яго ў 1948 г., але ўжо ў будынку былой лютэранскай царквы. Страчаныя экспанаты трэба шукаць.

1. Гужалоўскі А. Былі на Беларусі музеі // Літаратура і мастацтва (далей — ЛіМ). 1993. 30 ліп.
2. Там жа.
3. Там жа.
4. Там жа.
5. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі (далей - ЭЛіМБел). Т. 3. С. 679.
6. Жаханоўскі Г.А. Археалогія і гістарычнае краязнаўства Беларусі ў ХVI—XIX стст. Мн., 1984. С. 87.
7. Першы археолёгічны зъезд. Пратакол зъезду // Наш край. 1926. № 2—3. С. 22.
8. Там жа. С. 23.
9. Архіў Віцебскага абласнога краязнаўчага музея (далей — ВАКМ). Ф. 10, спр. 1, 2, 3; Ф. 12, спр. 4; Ф. 15, спр. 1, 2.
10. Довгяло Д.И., Никифоровский Н.Р. Описание предметов древности, поступивших в Витебское епархиальное церковно-археологическое древлехранилище по ноябрь 1897 года. В. I. — Витебск, 1897; Записки Северо-Западного отдела Имп. Русского географического общества. Кн. 1. — Виль-

на, 1910. С. 222-224; Архіў Віцебскага абласнога краязнаўчага музея. Ф. 7, спр. 1. Кніга запісаў экспанатаў у царкоўна-археалагічны музей Віцебска. 1896—1908 гг.

11. Зміградскій К.А. Каталог музея Вітебскай ученай архивнай комиссіі. Вітебск, 1912.

12. Першы археолёгічны зьезд. С. 23.

13. Архіў ВАКМ. Ф. 11, спр. 3, 4; Ф. 12, спр. 2.

14. Шибеко З. Из истории Витебских археологических "курсов". Неман. 1980. N 6.

15. Архіў ВАКМ. Ф. 8. Інвентарныя вопісы Музея Віцебскага вышэйшага педагогічнага інстытута. Кнігі 1—2.

16. Вознесенскій А.А. Гала-ретроспектива Шагала / Марк Шагал. М., 1987, "Зеленые любовники"; ЭЛіМБел. Т. 1. С. 638, 642, 655.

17. ЭЛіМБел. Т. 1. С. 638.

18. Першы археолёгічны зьезд. С. 22.

19. Фурсов М.В. Описание Могилевского музея. 2 изд. Могилев, 1898.

20. Гужалоўскі А. Былі на Беларусі музеі // ЛіМ. 1993.

30 ліп.

21. ЭЛіМБел. Т. 3. С. 359.

22. Інфармацыю аб пошуках крыжка гл. у артыкуле С.Багдановіча з гэтага зборніка і ў зб. "Вяртанне". Мн., 1992. С. 27—29.

23. Гужалоўскі А. Былі на Беларусі музеі // ЛіМ. 1993.

30 ліп.

24. ЭЛіМБел. Т. 3. С. 396.

25. Гужалоўскі А. Былі на Беларусі музеі // ЛіМ. 1993.

30 ліп.

26. Першы археолёгічны зьезд. С. 22.

27. Гужалоўскі А. Былі на Беларусі музеі // ЛіМ. 1993.

30 ліп.

28. Дзяржаўныя музеі БССР // ЭЛіМБел. Т. 3. С. 679.

29. Каҳаноўскі Г. Археалогія і гісторычнае краязнаўства Беларусі ў XVI—XIX стст. С. 87.

30. ЭЛіМБел. Т. 3. С. 679.

31. Там жа. Т. 4. С. 589.

32. Там жа. Т. 5. С. 71.

33. Першы археолёгічны зьезд. С. 22.

34. Гужалоўскі А. Былі на Беларусі музеі // ЛіМ. 1993.
30 ліп.
35. ЭЛіМБел. Т. 1. С. 248.
36. Маствацтва Савецкай Беларусі. Зб. дакум. і матэр. Мн., 1986. С. 215.
37. Там жа. С. 240.
38. Минск — город герой. Мн., 1976. С. 158, 163.
39. Першы археолёгічны зьезд. С. 23.
40. Там жа.
41. ЭЛіМБел. Т. 1. С. 650; Архіў ВАКМ. Ф. 8.
42. Гужалоўскі А. Былі на Беларусі музеі // ЛіМ. 1993.
30 ліп.
43. "Вяртанне". Зб. Мн., 1992. С. 70.
44. Бакуменко М. По следам сокровищ Беларуси // Рэспубліка. 1993. 26 ліп.
45. ЭЛіМБел. Т. 3. С. 127.
46. Гужалоўскі А. Былі на Беларусі музеі // ЛіМ. 1993.
30 ліп.
47. Минск — город герой. С. 42—43.
48. Так называе яго начальнік упраўлення па справах маствацтваў пры СНК БССР Ф.Пестрак (гл. зб. "Вяртанне". Мн., 1992. С. 107).
49. Так называе яго навуковы супрацоўнік Беларускага навукова-даследчага цэнтра дакументацыі і рэтрайнфармациі М.Бабёр (гл. яе арт. "Зноў пра Нясвіжскія скарбы" // ЛіМ. 1993. 26 сак., якая карысталася архіўнымі матэрыяламі Бюро ЦК КП(б)Б ад 1941 г.
50. Минск — город герой. С. 158, 163.
51. Там жа.
52. Зборнікі "Минская старина". 1909—1913 гг.; даведнік "Рукапісны аддзел старадрукаваных кніг бібліятэкі Мінскага царкоўнага гісторыка-археалагічнага камітэта". 1909. В. I; Записки Северо-Западнаго отдела имп. Русскаго географіческага общества. Кн. 1. Вільна, 1910. С. 231—235.
53. Гужалоўскі А. Былі на Беларусі музеі // ЛіМ. 1993.
30 ліп.
54. ЭЛіМБел. Т. 4. С. 330.

ГЭТЫЯ ЭКСПАНАТЫ НАЛЕЖАЦЬ БЕЛАРУСАМ

Значны збор беларускіх каштоўнасцей знаходзіўся ў беларускім музеі імя І.Луцкевіча ў Вільні, экспанаты якога пасля 1945 г. былі па раскіданы па бібліятэках, галерэях і музеях ЛітССР. У 1954 г. і 1960 г. частка яго экспанатаў паступіла ў Дзяржаўны музей БССР і Дзяржаўны мастацкі музей БССР. У 1978 г. невялікая частка яго экспанатаў (пераражна этнаграфічных — народнае ткацтва і кераміка) былі перададзены музею старажытнабеларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнографіі і фальклору АН Беларусі.

Вельмі важна для гісторыі культуры Беларусі мець дакументаванае падцвярджэнне беларускага паходжання пэўных яго экспанатаў, якія на гэтай аснове можна будзе шучыць у сучасных зборах Вільнюса.

Ніжэй падаем I-ую частку інвентара гэтага музея з захаваннем арфаграфіі арыгінала.

ІНВЕНТАР БЕЛАРУСКАГА МУЗЭЮ ИВАНА ЛУЦКЕВІЧА.
ЧАСТКА 1

(ад № 1 на Н 414 уніцай Антон Луцкевіч, № 415—1977
Пётр Сеўріенч, № 1979—4978 Влодас Дрома)

N inv.	N кат.	Род	Піме- ры:	Мата- раль-	Калі-	Длі- като-	Як избыта	Апісанье	Уніці		
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0030	206	N 1	Разіба: фігура	ныш. 32.5 см	дзе- р'яла га- ко- хром	XIX ст.	1918	Длі стары- жадбрака ў Будславе ў 1912 г. Ра- бога селя- ніна-самаву- ка з вікоюці возд. Мідэйт	Куплены ю. Луцкевічам на руку. Грабіца всёліл прымітыв. нас.	Хрыстос сладкі, абаперши гладкую на руку. Работа правітайней. Га- лава рашчепленая граа лоб, верхнюю чэстку исса і правую частку твару.	1166135
0030	207	N 2	Разіба: позі- хро- маная	ныш. 24 см	дзе- р'яла так XIX ст.	на- чак	1918	З калекімі із-Луцкеві- чая	Дар	Хрыстос сладкі, абаперши гладкую на руку. Работа правітайней. Га- лава рашчепленая граа лоб, верхнюю чэстку исса і правую частку твару.	
0030	208	N 3	Разіба: покры- тая жоў- тым лаке- рам	ныш. 22 см	дзе- р'яла неч-	XIX ст.	1918	ка- неч-	..	Хрыстос сладкі, нахіліўшися па- перад і абаперши- сі на правую руку. Пластава покрыта жоўтнай плаценкай;	ІІІ

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0030	209	N 4	Радио поп- хромо- видео	выш. см	две- сторон- няя 55 см	худ. 291У. ст.	Ал. Кузина	Добр	Христос у царейным ванию, руки залан- зини. Станица. У царевонай капоце ў жилобокі ў верху — з в. Ра- бунь Касця- нечкай ГМ. Велеск. пав.		
0031	210	N 5	"	выш. 32 см	"	XIX ст.	3 казекій Ів. Лукаеві- ч. Пахо- даіца з Шум- ска пад Вільмай	"	Маті Божая ў чир- понай сукні, астрата з галандой сінай хуст- кай. Станица. Руки санцапленікі па твару. Выражэнне болю.		
0031	211	N 6	"	выш. 68 см	"	1918	"	"	Фігура М.Б. (?) у чир- понай туниці і сінай спадліца. На твару вы- ражэнне болю. Тро- шына па твару ад пад- блодку ўверх трапа пра- вую штанку. Рукі ад лак- ней не хапае.		
0031	212	N 7	"	выш. 146 см	"	ка- нец худ.	1921	3 Дзялагор- скіе царквы Дзісыненск. пав.	Христос стаіт у цар- еўским вінку, са залан- зіннымя рукамі, а ланцу- кам на шыі, акутнай царевонай плашчом.		
0031	213	N 8	"	выш. 149 см	две- сторон- няя ст.	ка- нец худ.	1921	3 Віржині- скіе царквы Дзісынен- скага пав.	Христос у царейным ванию, руки заланзіны, у царевонай плашчу.		

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0031	214	N 9	Разиба- бакчук	выш. лес- паш. см	40.5	1921	3 Гауынч	Дэр	Фигура расплетатая Христа на кресту (без панировки). Рук не хапае. Работа велики правильной.			
0031	215	N 10	Разиба поси- хирко- ваний	выш. лес- паш. см	103	XIX ст.	1921		"	Фигура расплетатая Христа, залитая в краску. Не хапае леса рук.		
0031	216	N 11	"	выш. лес- паш. см	56	1921			"	Фигура Христа на кресту. Весьма пра- вильная работа.		
0031	217	N 12	Разиба част- кана поси- хирко- ваний	выш. лес- паш. см	94	1921			"	Тварь рукой сделан зеленым. Фигура болотам мальчики (Мадонны?). Без стоп.		
0032	218	N 13	Разиба	выш. лес- паш. см	3	XVIII ст.	1918	3 коллекции Ін.Лукаче- вича	"	Фигура МД, малювана белой алейной фарбой. Сидит на земной купі. Відноситься до роботи.		
0032	219	N 14	"	выш. лес- паш. см	67.5	XVIII ст.	1918	"	"	Фигура си. Илья Аност. — плачущая (жена кре- зин). Залитана белой алейной фарбой. Відно- ситься до роботи. Працюю- чию складала супли- настінь з N 218.		

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0032 220	N 15	Радио	вып. 24 см	да-ра вала	1918	3 квадратной лапы	датура растения	дат	датура растения	дат	датура растения
0032 221	N 16	"	вып. 14 см	вып. 14 см	1918	"	"	"	"	"	"
0032 222	N 17	Радио	вып. 35 см	вып. 35 см	1918	"	"	"	"	"	"
0032 223	N 18	"	вып. 3 см	вып. 3 см	XVII 1931	3 паренхимы ст.	3 паренхимы ст.	3 паренхимы ст.	3 паренхимы ст.	3 паренхимы ст.	3 паренхимы ст.
0032 224	N 19	"	вып. 3 см	плакт. 118 см	XVII 1931	/Нитиневича/ ст.	/Нитиневича/ ст.	/Нитиневича/ ст.	/Нитиневича/ ст.	/Нитиневича/ ст.	/Нитиневича/ ст.
0032 225	N 20	"	вып. 96 см	плакт. 96 см	XVII 1931	2кк N 223	дат	дат	дат	дат	дат

Анонс Газеты
Триказачко г. Севастополь
праворукого письма, а
правой кистью писавшее
шпаргалки. Три пальцы
правой руки обозначены.
Аз шай просветлана
шина иза гашёской про-
чишина. Такая же пишется
раз. газуз. Работа на-
рода.

Анонс (?) газеты, у
левой спущенной руки
правое зачлененное кисть,
правой праводергивающее
пишет. На пальцах —
датчики. На пальцах —
поса кистью застегну.
Дробная гравировка. На-
роль работы.

Анонс (?) газеты,
праворукой левой руки

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	см											
	заполненную юбку, пра- вую пальцем за вышити нища. Народная работа.											
0033 226	N 21	Рада	выши. 95	лз- рава см	ХУШI ст.	1931	Як N 223 /Ничневичы/ Экспонаты N 224 да 231 былі ў Нижне- вінай шарк- ве, калі яна была үйніктая.	Дар	Аностал стайды, у же- ний руло на вышити пояса налага, прақан рука спущана ўңіз. Вельми выдатная на- родная работа.			
0033 227	N 22	"	выши. 96	"	ХУШI ст.	1931	Як N 223 /Ничневичы/ см	"	Фигура постала: стайды, сабакуны правое колено. Пра- вая рука наложена да вышиты грушадей, ле- вой спущана ўңіз. Народная работа.	Фигура Христа (пасъ зи үйністаны) у циркониум плакучу. Пра- вые руки не хватает; лз. левое руко дадонь з шелковым заземлени- ем при работе лупма жалез- ными гвоздями. Иоги і рукі непропаралізованіана Кароктия. Кашет искі подшвашаны. Грудьи на-		

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----

ролюда работа — іншага майстра, чым папірдзія настінків фігуры.

0033	229	N 24	Рэзьба	лес- рава	XVIII ст.	З уніпічний шоркав у в. Нягневічы	Дар				
0033	230	N 25	"	"	"	"	1931	"			
Д											
0033	231	N 26			"	"	1931	"			
0033	232	N 27	"	"	"	3 калекіті Ів.Луцке- вічка	1918	"			
Д											
0033	233	N 28	"	"	"	"	1918	"			
0033	234	N 29	"	выш. 72 см	"	"	1918	"			
Д											
0034	235	N 30	"	выш. 169 см	XVIII ст.	"	"	"			
Д											
0034	236	N 31	Рэль- ефны образ	32х 39 д 63 рам-	ХІХ ст.	3 калекіті Ів.Луцке- вічка	1918	"			
Д											

Плоская разліба — ша-
та на аброві "Масі
Боже з дацініем".

Фігура саб. Яна
Кантара (сюжет),
малеваная белай фар-
бай. Частка лінукас
страждана. Віленская
работа.

Копія М.В. з касетайлу
саб. Михала ў Вільні.
У дрэзденскай расліті.

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0038	273	N 66	Радика поглощ. спасен.	19х 19,3	лэе- грава	4.У. 37	Ал.П.Сер- гиеvna	Дар	Твар рукии, наслади- сь легчи. Пахолдин а Породина Вайкава- ская пав.	колору. Постохование.		
Д	275	N 68	"	нагн. 58 см	" 38	18,1. " "	Дар	Христос наслади юкра- сению. Нравна рука бояната дълги бага- слабленни, левия двератинъ обложак пад- ки аж сълоту. Наред. рамбда з Вудиния ист Въдана.				
0039	277	N 70	"	нагн. 90 см	" 38	XVIII 18.II. ст.	"	Фигура (анатом) да пояса, правана рука бъльшата ѝ върх — на- швят главата, къде нещата погъръжвати. 3 Вай- канската пав.				
0039	278	N 71	"	нагн. 90 см	" 38	XVIII 18.II. ст.	"	Фигура (анатом) да пояса, левая рука бъльшата ѝ върх, къд- и нещата погъръжвати. 3 Вайкавската пав.				
0039	279	N 72	"	нагн. 93	"	1696 18.11. 38	"	Фигура тракийската Хара- ета (тук крашка). Не хи- ме струнни. На спине име надпис: "Casti- mirus Krylovius z 1696". 3 Вайкавската пав.				

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0039	280	N 73	Радіба поліхро- мінна		119 см						
0039	281	N 74	".								
0039	282	N 75	Радіба (стільни поліхр.)								
0039	283	N 76	".								
0039	284	N 77	".								
0040	285	N 78	".								

Фігура розшитата Хри-
ста (ал креста). Не хи-
пала рук і ступині, не за-
ливана. Робота пісодна
виконана пав.

Фігура Христа (стячата)
пакля красильни. Не
хипала її за правою руко-
ю ізіни левою. Підставка
піломання. З Ваўкавськата
пав.

Галера ангела. З Ваўка-
вськата пав.

Галала ангела на фоне
крыла з левага боку.
З Ваўкавськата пав.

Ангельчик з ваколіц
Вулгілава.

Замена

Дар

Ангельчик. Делана рука
з залитага ӯпарх. Правая

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	см											
0040	286	N 79	Разіб (спідни поліхр.)	піш. 82 см	зле- рева ст. см	XIX 38	18.11. ".	".	".	".	".	спіущана юнія. На руках пальці лобажані. Підс- ління. З Військов. пав.
0040	287	N 80	".	піш. 67 см	". ст. см	XIX 38	18.11. "."	".	".	".	".	Христос пасли євреї- ських. Права рука юнія і пакаєте на перед. Левий пушчані юнія. (Прималі незадовіль- ність). Гланці світла-та- луби. З Військов. пав.
0040	288	N 81	Разіб	піш. 67 см	". ст. см	XVIII 38	18.11. Ал II. Сер- гієвича	".	".	".	".	Ангел стаїть. Не хане права крижальну, правої руки і леве за пінчі за кістки. З Військов. пав.
0040	289	N 82	".	піш. 65 см	". ст. см	XVIII 38	18.11. "."	"."	"."	"."	"."	Тоє ж, чи N 287. Не хан- єле крижальну, правої руки і леве за пінчі за кістки. З Військов. пав.
0040	290	N 83	".	піш. 43 см	". ст. см	XVIII 38	18.11. "."	"."	"."	"."	"."	Людина сидить на під- стилці. Не хане правої руки аж переключач. Піде- лені. З Військов. пав.
0040	291	N 84	".	піш. "."	". "."	18.11. "."	"."	"."	"."	"."	"."	Мужчина відігнувши руки зі вадами і бородою, у- павши, відринув правої кайданам на калозу і ліві- ногити її. Не хане правої руки і кінки леві. Активна побоїті. З Війсь- ков. пав. Робота маєти- кай.

Фігура єврейського муж-

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
					23	38						
					см							
0040	292	N 85	Голова	лиць, ле- ва	18.11.	Ля II. Сер- гєвіка	Дар					
				см	38							
0041	293	N 86	"	лиць, ".	21.1.	Ля ІІІ. Шуго- віна (бояр- ського М.І.Не- щоновича)	Дар					
				см	38							
0041	296	N 89	"	лиць, "	15.VI.	Ля К.К.Макар. ".						
				см	38	Макар. Ма- кініна						
0041	297	N 90	"	лиць, "	15.VI.	".	".					
				см	38							
0041	298	N 91	"	лиць, "	9.IV.	Ля Вінцлава ".						
				см	38	Загорського з Вінцлаві						
0041	299	N 92	"	лиць, "	9.IV.	".	".					
				см	38							

чими (постола) у чирио-
най туніці і кардинальям
платачі. З Ніжинськ. пав.

Фігура єлектичного жан-
чины з паричинкою туні-
ци і глубокою плашцою. З
Баускаєв. пав.

Іконома фігура (стогані).
Руки падистія за вінчані
труси (не хаме зало-
ни). На античані (не
хаме) зіконоподібно правої
рукі. Сяди поєднаний.
Папірос з білі. З в. Ва-
рлаамів. Гетьманськ. г.

Фігура растянутого Христоса,
автора з приказа на ма-
гістрівках на Успенськ. (Не
хаме стогні).

Фігура Христоса растянутого
(з кількох на макіланку ї
Савойськ). Не хаме руки.
стогні. Дверівна незахідна
частина, біла західна.

Фігура Христоса растянутого
(з кількох на макіланку ї
Савойськ). Голова пізно-
візантійська. Панцирі для рук і ног. Не-
хаме.

Без рук і стогні. Святальна
поліхромія на папіросах на

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
00041	300	Радба по- лукр.	радба по- лукр.	паки. 59 см	паки. 38 см	23.IX. 38 паки.	Лар	Фигура распятага Христага (з паком). З Шаронава Пружан, пав.			
00041	301	"	"	паки. 65 см	паки. 38 см	23.IX. 38 паки.	"	Фигура распятага Христага (з паком). З Шаронава Пружан, павета. Руки засноты ўсіх чесці раск. Рабата праці. Цягун фигура ляпне выкладанна.			
00048	352	Радба	радба	паки. 100 см	паки. 100 см	1918 3 квітня 1918 паки.	Лар	Фигура жаданы ў пакоме й пакетар... з паком на левай рука. Цвецана малювана піснай фарбай. Рабата мастак.			
00048	353	"	"	паки. 49 см	паки. 49 см	XVIII 1918 ер.	"	Коноліка пакалоч. в стілько рукою.			
00048	451	"	"	паки. 38 см	паки. 38 см	XVIII 1918 ер.	"	"			
00048	354	"	"	паки. 46,52 см	паки. 38 см	XVIII 1918 ер.	"	Фигура Ісуса Христага распятага на пакоме пакетар, пак. ажэу растамаркі. Пакалоч.			
00048	355	"	"	паки. 39 см	паки. 39 см	17.VII.Л.11.Сеп- тямвр	"	"			

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
см												
без пласт.												
48,7 см												
Разработка	выш. 60 см	выш. разв. права см	17.УП.Ля П.Сер. гіевіч	Дар 39								
0048 356	"	"	17.УП. 39	"	"	"	"	"	"	"	"	"
см												
Икона	10,8 х 11,3 в	ХУП гр- ст.										
0049 357	"	"	17.УП. 39	"	"	"	"	"	"	"	"	"
см												
Икона	13,7 на 14,5 в	XIV— ХУ ст.										
0049 358 №93	"	"	17.УП. 39	"	"	"	"	"	"	"	"	"
см												
Икона складан без таптагаджі												
0063 444	5-93	Икона	10,8 на 11,3 в	ХУП гр- ст.								
0063 446	5-95											
0063 447	5-96											
0063 448	5-97											
Мати Божая — у чорове Христос. Беларускае місьмо												

Галавы. Іерархізъ

"Добрый пастырь" под
ногами ягненка. З Не-
щечы Лідскага іав.

Сядлы поіхропії.

Жаночкая фігура (свя-
тын). Грубая работа з
слабай палітурай правай
рукі. З Нещечы Лідскага
іав.

Фігура распятагата Хры-
ста (ла крыжак). Не хапае
рук. З Нещечы Лідскага
іав. Работа народная

Маті Божая з дзіцем. Тып
грука-італіянскі

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0064	450	5.99	Ikona	6,4x 9,6	на пра- ве	XVI ст.					
0064	451	100	Ikona	3,5x 4,5	"-	XVI ст.					
0064	452	101	"	5x6	"						
0064	453	102	"	4x52	на ка- мені						
0064	454	103	"	28,5 x 36,2	на пра- ве	XVI ст.					
0064	455	104	"	27x 31,7	"	XVII ст.					
0064	456	105	"	38x 44	"						
0064	457	5106	"				27,5 31,5				

"Шеланк" ср. Гадюю
і пінкі друг "свята-
ть", Раїа споріднила
пазуху, Зніблазена ї
Відоми

Невядомы святый?

Амаль круглай формой,
БМ без лини, у спроб-
рий разе

Аналамая ікона "БМ.
Жироній".

Благовест. Марія. Руб.
левська ік.

Здогає ср. Мікалай
і Цхан, спина кипаці
Тозар і Рацьїлай,
пастж лікії — салючі
манах. Пектоб'

Святы Іоан, у левай
руда заливка кути,
на якій наскрізана
голова Христя. Струга.
наїб скве пігто. Пі
крих — фігура спотах.

Матії ІІ. з дівчи. На зе.
відя Красно Муц. Апост (ти
папігавани).

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
	0064	458	5107	Ikon	25,5	x							Икона наивы абрала
0065	459	108	"		20,5	на							Икона наивы абрала
					x	арх.							
0067	487	136	"		27,6	не							
					x	матери-							
						ки							
0068	488	137	Риза				се-	1801					Сейзб. риза да № 487
			за				раб-						з баглуским патцем;
			икона				ро						ца залуника сунакара
													"Риза" 1801.
0068	491	140	Ikon		44x	алей-							Мати божая з дзінем.
					53	ни							на ражных фигураў сабо-
						на							так, фон залягает, і
						зон-							археаваканты, бела-
						нія							рук, пюкты
0068	492	141	"		23x	"							Мати божая несвятая.
0068	494	143	Риза		19,5	се-	1801						Сунак, 1801. Надан:
			да абр-		x	раб-							"1801 года надана да
			риза		23,5	ро							царкою Гаслаччына да
													царкою Федзэр Гута, ка-
													гістру сунаката и жена
													"Ев.онім Лінінірена".
0069	500	149	Ikon		17,7	тэхн.							Мати божая з дзінем.
					x 23	на							
						зон-							
						нія							

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0069	501	150	Икона	22x 27	алей- ни	"	"	"	"	"	"	Христос благославля- ющи, у лобной гавани частка копроти ви- шеслава архангелам.
0074	517	167	"	93x 137	алей- ни	XVII ст.	21. Сергіе- вича 1937	Ал. Петра Дар	Христос на троне, побач Марія і Іоанн, а перед ним антич. плафонетами фонт. Привнесена з Йо- акімом Візантійського пап.			
0074	518	168	"	24,8 30,8	алей- ни	"	29.XI. 1937	Курилена § Вітові § Гавані- домік мага- зин,	Мати божа з дитиною, побач апостолом, Євангель- ськими, У гори на панісі, зброя пречистя та ба- гданічкою скорбітним радо-ть". Уміцькі аброза			
0074	519	169	Ма- ловки	91,5 119	там- ни	XVII ст.	5.1. 1938	Ал. Ілья Гарасік все тра- домізми	Любовілько всієї робіт є посеред призамкової. Части чинності в період їх відсутності відсутні			
0074	520	142		90x 119	"	XVII ст.	М.М. 1938					
0075	521	5. 170		50x 40	"	XVII ст.	5.1. 1938					

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0081	548	194	Ikona								
0081	549	195	"		10x12	"					
0081	550	196	"			"					
0081	552	198	"			"					
0082	553	199	"		5x5	"					
0082	555	201				"					
0092	600	248	Ikona		9x8	"					
0096	656	304			16	"					
0096	657	305			1/2	"					
0096	658	306			29x35	"					
0097	660	307				"					
0097	662	308			26x30	"					

БЕЛАРУСКІЯ ТВОРЫ ў САРАТАВЕ

Ніжэй падаецца спіс твораў беларускіх мастакоў і мастакоў, чыя творчасць была звязана з мастацкім жыццём Беларусі, у зборах Саратайскага дзяржаўнага мастацкага музея імя А.Радзішчава¹.

Арлоўскі А. В.

"Кіргіз на кані". 1810—1820 гг. Палатно, алей. 55x44 см. IN Ж-421. Паступіў у 1916 г. з прыватнай калекцыі.

Арлоўскі Аляксандр Восіпавіч (1777, Варшава — 1832, ?). Многія яго жывапісныя творы знаходзіліся ў музейным зборы графа Гюнтера ў маёнтку Дабраўляны (Смаргонскі р-н Гродзенскай вобл.). Падрабязней пра іх гл.: Дробов Л.Н. Живопись Белоруссии XIX — начала XX в. Мн., 1974. С. 12. Сем твораў А.Арлоўскага, прысвяченых кіргізска-башкірскай тэматыцы, былі вывезены ў 1941—1944 гг. у Германію з Беларускай дзяржаўнай карціннай галерэі (гл. зб. "Вяртанне". Мн., 1992. С. 72).

Арлоўскі У. Д.

"Выгляд наваколля Вільні". Каля 1885 г. Палатно, алей. 38x80 см. Паступіў ад А.П.Багалюбава. IN Ж 847.

Арлоўскі Уладзімір Данатавіч (1842, в. Мажаны Мінскай губ. — ?). У кнізе Л.М.Дробава не згадваецца.

Бялыніцкі-Бируля В. К.

"Возера". 1906 г. Палатно, алей. 45x71 см. Злева ўнізе подпіс: "В.Бялыніцкій-Бируля. 1906". IN Ж-2246. Паступіў са збору М.Ф.Глазунова ў 1975 г.

"Зімовы пейзаж". ? Палатно, алей. 66,5x51,5 см. IN Ж-1426. Паступіў у 1962 г.

"Зімовы пейзаж". ? Палатно, алей. 103,5x82 см. IN Ж-2242. Паступіў ад Міністэрства культуры РСФСР у 1975 г.

"Першая трава". 1945 г. Палатно, алей. 128x100 см. IN Ж-1177. Паступіў з Дзяржаўнай закупачнай камісіі ў 1947 г.

"Дні, калі ляцяць жоравы". 1935 г. Палатно, алей. 70x122 см. Паступіў з Дзяржаўнай закупачнай камісіі ў 1944 г.

Жамет А.Д.

"Пейзаж". 1859 г. Палатно, алей. 46x46 см. Паступіў з Саратаўскага музеянаага фонда. ?

"Італьянскі пейзаж". 1859 г. Палатно, алей. ? Паступіў з Саратаўскага музеянаага фонду. ?

Жамет Альберт Данілавіч (1821 г., Вільня — 1877 г., Вільня). Пейзажыст Беларусі другой паловы XIX ст., наслядоўнік рускай акадэмічнай школы. Гл.: Дробов Л.Н. Живопись Белоруссии XIX — начала XX в. С. 127. У кнізе Л.М.Дробава рэпрадукцыі яго твораў не змяшчаліся.

Жукоўскі С.Ю.

"Веснавы бурлівы ручай". 1913 г. Палатно, алей. 71x106,5 см. Паступіў у 1915 г. IN Ж-367.

"У старым садзе". 1912—1913 гг. Палатно, алей. 95x131 см. Паступіў у 1928 г. з Дзяржаўнага рускага музея (г. Ленінград). IN Ж-366.

"У старым доме". Эцюд. ? Палатно, алей. ? Знаходзіца ў экспазіцыі.

Л.Дробаў згадвае С.Жукоўскага сярод беларускіх жывапісцаў-пейзажыстаў (гл. с. 222, 224 ў яго кнізе).

Загоскін Д.Е.

"Пятух і куры". ? Дрэва, алей. 28x38 см. Паступіў у 1922 г. IN Ж-215.

Е.Загоскін — ураджэнец Віцебшчыны (1900, г.п. Сураж — 1942, Ленінград).

Заранка С.К.

"Партрэт невядомай". ? Палатно, алей. 100x81 см. Паступіў у 1925 г. з Саратаўскага ўніверсітэта. IN Ж-365.

С.К.Заранка (1818, Магілёў — 1870, С.-Пецярбург); Л.Дробаў ўказвае год смерці 1871 (гл. у яго кнізе с. 62).

Мадораў Ф.А.

"Партрэт іспанскай настаўніцы". 1937 г. Палатно, алей. 99,5x74,5 см. Паступіў па загаду Міністэрства культуры РСФСР.

"Члены палітбюро слухаюць прамову таварыша Мазая". 1937 г. Палатно, алей. 256x150 см. Паступіў у 1943 г. з Дзяржаўнай закупачнай камісіі.

Рэпін І.Я.

"Парыжскі эцюд. Хлопчык каля сцяны". 1876 г. Палатно, алей. 27x22,5 см. Подпись: Je Repin. На адвароце: "Па-

риж Mont-Martr Ил.Репин". IN Ж-1069. Паступіў у 1940 г. з Дзяржаўнай закупачнай камісіі.

"Партрэт Надзі Рэпінай". 1881 г. Палатно, алей. 66x54 см. IN Ж-441. Паступіў ад А.П.Багалюбава.

"Конь для збора камянёў у Вёле". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцыі.

"Партрэт А.П.Багалюбава". 1882 г. Палатно, алей. ?

"Партрэт Стальпіна". 1910 г. Палатно, алей. ? Паступіў у 1918 г.

I.Я.Рэпін жыў у маёнтку Здраўнёва каля Віцебска на працягу 1892—1898 гг. Разам з А.П.Багалюбавым, А.Саўрасавым і інш. ён прыняў удзел у Віцебскай мастацкай выставе 1899 г., арганізаванай Віцебскім таварыствам апекі над дзецьмі (гл.: Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі; далей — ЭЛіМБел. Т. 1. С. 638). У час Другой сусветнай вайны з Магілёўскага дзяржаўнага гісторычнага музея быў вывезены ў Германію твор I.Рэпіна пад назвай "Партрэт дачкі" (гл.: Вяртанне. Мн., 1992. С. 116). На жаль, нам не вядомы яго памеры і матэрыялы.

Сапуноў М. М.

"Начное свята". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцыі.

М.М.Сапуноў (1880—1912) магчыма, родзіч вядомага віцебскага гісторыка і краязнаўца А.П.Сапунова, ураджэнца в. Усьвяты Віцебскай вобл. Яго творы захоўваюцца ў Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі (гл.: ЭЛіМБел. Т. 2. С. 313).

Савіцкі К. А.

"Восень у лесе". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцыі.

"Сялянскі дворык". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцыі.

К.А.Савіцкі (1884—1905) працяглы час жыў і працаваў у г. Дзвінску Віцебскай губерні (гл.: Дробов Л.Н. Жывопись Белоруссии XIX — начала XX в. С. 144). У час Другой сусветнай вайны гітлераўцы вывезлі з Дзяржаўнай карціннай галерэі БССР (г. Мінск) твор К.Савіцкага пад назвай "Старая вёска". Палатно, алей. 32x48 см. (гл.: Вяртанне. Мн., 1992. С. 74).

Туржанскі Л. В.

"Эцюд". ? Палатно, алей. ?. Знаходзіцца ў экспазіцы. .

"Пейзаж". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцы. .

Віцебскі мастак, майстар гарадскіх пейзажаў, знаходзіцца пад уплывам ранняга імпрэсіянізму (гл.: Дробов Л.Н. Живопись Белоруссии XIX — начала XX в. С. 252). У кнізе Л.Дробава рэпрадукцыі твораў Л.Туржанскаага не друкаваліся. Партрэт Л.Туржанскаага пэндзля Ю.Пэна знаходзіцца ў Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі.

Хруцкі І. Ф.

"Партрэт жонкі". 1830 г. Палатно, алей. 88x66,5 см. Паступіў у 1929 г. з Дзяржаўнага музейнага фонда СССР. IN Ж-475.

"Нацюрморт". 1842 г. Палатно, алей. 67x85 см. Паступіў ад Міністэрства культуры РСФСР у 1975 г. IN Ж-2223.

* * *

Паколькі менавіта ў беларускім горадзе Віцебску ў 1918 г. быў створаны першы на тэрыторыі былога Расійскай Імперыі Музей сучаснага мастацтва, у якім знаходзілася 120 твораў 26 мастакоў-авангардыстаў², беларускім даследчыкам карысна будзе ведаць, якія творы мастакоў-авангардыстаў захоўваюцца ў Саратаўскім дзяржаўным мастацкім музеі імя А.Радзішчава.

Кандзінскі В. В.

"Фармалістычны рысунак". 1918 г. Папера, туш, пяро. 25,5x34,5 см. Злева ўнізе аўтограф: "К 18", вышэй: "Кандзінскій". IN ВГ-263. Паступіў у 1929 г. з Дзяржаўнай Траццякоўскай галерэі.

"Уваход". ? Палатно, алей. ? У час наведвання музея твор знаходзіцца на выставе ў Заходній Еўропе. У каталогу Ганса Ротэля і Жана Бенджаміна, выдадзеным у 1982 г. у Лондане, карціна "Уваход" згадваецца як уласнасць Віцебскага абласнога краязнаўчага музея (гл. Вяртанне. Mn., 1992. С. 153).

Лентулаў А. В.

"Партрэт Малюціна І.С.". ? Палатно, алей. 124x118 см. IN Ж-1022. Паступіў у 1925 г. з Дзяржаўнага музейнага фонда.

"Пейзаж". ? Палатно, алей. 99x100 см. IN Ж-1500. Паступіў ад дачкі. ?

"Групавы партрэт". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцыі.

"Стары замак". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцыі.

"Нацюрморт". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцыі.

"На пляжы ў Крыме". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцыі.

Малевич К. С.

"Чатыры квадраты". ? Палатно, алей. 49x49 см. IN Ж-1089. Паступіў у 1929 г. з Дзяржаўнага музейнага фонда.

Машкоў І. І.

"Партрэт мастака Шыманоўскага". 1922 г. Палатно, алей. 125x102 см. IN Ж-851. Паступіў у 1925 г. з Дзяржаўнай закупачнай камісіі.

"Нацюрморт". 1922 г. Палатно, алей. 182x260 см. IN Ж-1166. Паступіў у 1932 г. з Дзяржаўнай Траццякоўскай галерэі.

"Вечар. Авечкі". ? Палатно, алей. 40x61 см. IN Ж-2813.

Фальк Р.

"Паруснік". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцыі.

"Крымскі дворык". ? Палатно, алей. ? Знаходзіцца ў экспазіцыі.

Р.Фальк у 1919—1923 гг. працаваў выкладчыкам у Народнай мастацкай школе "новага рэвалюцыйнага ўзору" у Віцебску (гл. ЭЛіМБел. Т. 1. С. 638). З 1920 г. школу перайменавалі ў Дзяржаўныя мастацкія майстэрні, з 1921 г. у Віцебскі мастацка-практычны інстытут (гл. ЭЛіМБел. Т. 1. С. 642). Яго творы знаходзіліся спачатку ў Віцебскім музее сучаснага мастацтва, а пасля 1925 г. у Віцебскім губернскім музеі.

Шагал М. З.

"Ранены салдат". 1914 г. Папера, туш, бялілы. 19x32,5 см. Справа ўнізе аўтограф "Chagall 1914". IN ВГ-262. Паступіў у 1927 г.

1. Калі год стварэння твора нам невядомы і калі не зафіксованы матэрыялы і памеры, дык пасля назвы твора ці пераліку матэрыялаў ставіцца пытальнік. Такі ж знак будзе ставіцца, калі невядома дата паступлення твора ў музей.

2. Музей сучаснага мастацтва быў створаны ў 1918 г. па ініцыятыве Марка Шагала — віцебскага мастака і адначасова упайдзенага па справах мастацтваў па Віцебскай губерні (у Віцебскім абласным архіве захоўваецца мандат № 3051, выдадзены А.Луначарскім ў 1918 г. на яго імя) — пры арганізаванай ім жа ў 1918 г. Народнай мастацкай школе "Новага рэвалюцыйнага ўзору". Мастак пісаў, што ..."оторвавшись от палитры, я умчался в Пітер, Москву и Училище воздвигнуто в 1918 г. В стенах его 500 юношай и девушек... Профессоровали кроме меня — Добужинский, Пуни, Малевич, Лисицкий, Пэн и я" (гл. Марк Шагал. Каталог выставки. А.Вознесенский. Гала-ретроспектива Шагала. Зеленые любовники. М., 1987). Пасля стварэння школы М.Шагал звярнуўся з заклікам да мастакоў усёй Расіі праз газету "Іскусство Коммуны" (22.12.1918 г.): "Рэвалюцыянераў-мастакоў! Сталічных у правінцыю! Да нас! Якімі калачамі вас завабіць?".

І мастакі адгукнуліся, яны прыехалі з Кіева, Піцера, Масквы — К. Малевіч, В.Ермалаева, І.Пуні, Эль Лісіцкі, Х.Суцін, Р.Фальк, А.Купрын, пазней далучыліся Н.Альтман, М.Татлін і інш. Пашырэнню колькасці экспанатаў Музея сучаснага мастацтва паспрыяла і арганізаваная М.Шагалам у 1919 г. першая на тэрыторыі былога Царскага Імперыі выставка сучаснага мастацтва, у якой прынялі ўдзел, акрамя вышэй згаданых мастакоў, Д.Бурлюк, М.Ларыёнаў, І.Машкоў, П.Кузняцоў, П.Канчалоўскі і інш. Але стылістыка супрэматызму К.Малевіча для выхаванага на рэалістичным мастацтве М.Шагала была непрыймальная, і 29.07.1920 г. ён падаў заяву аб звальненні ў сувязі з пераездам у Москву. У загадзе № 114 ад 29.7.1920 г. загадчыкам секцыі выяўленчага мастацтва пададзела мастацтваў часова прызначылі "загадчыка музеяной секцыі мастака Ромма". У 1922 г. музей зачынілі, частку твораў адправілі ў Піцер і Москву, а 31 карціну "левага накірунку" перадалі 16.09.1925 г. Віцебскаму губернскому музею; 3.11.1925 г. Музею перадалі "для аховы" работу К.Кандзінскага "Ува-

ход" (Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці, Ф. 1947, вол. 1, спр. 20, л. 142). Цяпер у Віцебскім абласным краязнаўчым музеі няма ніводнага твора мастакоў-авангардыстаў 20-х гадоў.

БЕЛАРУСКАЯ КАЛЕКЦЫЯ НУМІЗМАТЫКІ І СФРАГІСТЫКІ МІКАЛАЯ ШЧАКАЦХІНА Ў ЗБОРАХ ДЗЯРЖАЎНАГА ЭРМІТАЖА

У 1989 г. Беларускі фонд культуры (далей БФК) звярнуўся да Дзяржэрмітажа (г. Санкт-Пецярбург) з просьбай дазволіць ксеракапіраваць В.Н.Рабцэвічу тры рукапісы беларускага гісторыка мастацтва, рэпрэсіраванага ў 30-я гады, Мікалая Мікалаевіча Шчакацхіна — "Тапаграфія кладаў з літоўскімі манетамі на тэрыторыі старажытнай Літоўскай дзяржавы". 1934 г. (265 стар. N зах. 129052); "Некаторыя варыянты літоўскіх манет". 1936 г. (40 стар. N зах. 129053); "Нарыс гісторыі літоўскай манеты XVI—XVII стагоддзяў". 1937 г. (391 стар. N зах. 139974).

Згодна з пастановай СМ БССР ад 24.11.1988 г. БФК даручалася садзейніцаць у падрыхтоўцы выдання поўнага збору навуковых прац першага беларускага даследчыка гісторыі нашай старажытнай культуры М.М.Шчакацхіна ў связі з 100-гадовым юбілеем з дня яго нараджэння.

Але захавальнік калекцыі пячатак, старшы навуковы супрацоўнік аддзела нумізматыкі Дзяржаўнага Эрмітажа М.А.Дабравольская была так ласкова, што не толькі дазволіла ксеракапіраваць рукапісы, але і перадала БФК інфармацыю аб гісторыі паступлення ў Дзяржэрмітаж уласнай калекцыі манет і пячатак М.Шчакацхіна, сабраных ім у Беларусі ў час правядзення навуковых даследаванняў. Гэта інфармацыя ўяўляе вялікую навуковую каштоўнасць для гісторыі культуры Беларусі і друкуецца ўпершыню.

Ніжэй мы падаем на мове арыгінала звесткі М.А.Дабравольской, якія даволі падрабязна харектарызуюць склад каштоўнай калекцыі М.Шчакацхіна.

В марте 1940 г. в адрес Государственного Эрмитажа поступила из г. Белебей Башк. АССР от Николая Щекатихина посылка, о чем была составлена докладная записка заведующим Отделом нумизматики А.Н.Зографом на имя директора Эрмитажа.

Как сообщается в Записке (хранится в архиве ОНГЭ при акте поступления № 174 от 30 марта 1940 г. вместе с бумагами, сопровождавшими посылку) — в посылке оказались 4 тетради с рукописью Н.Н.Щекатихина "Очерк истории литовской монеты 16—17 столетия" часть I, и коробка с печатями, оттисками с печатей и гербовыми экслибрисами. Поступку сопровождали — письмо Н.Н.Щекатихина и две описи — коллекции печатей и коллекции оттисков с печатей.

Присланная коллекция была принята на экспертизу, а затем согласно предложению, высказанному в письме, приобретена за 655 рублей.

Состав коллекции следующий:

1. Собрание печатей — 52 экземпляра. Приобретены в Минске (23), в Витебске (6), Полоцке (5), Рогачеве (2), Велиже (1), Могилеве (1), Ленинграде (14). Среди них — 33 печати медные и железные, 17 — вырезанные на камне вставки в перстни с изображением личных гербов (в основном польско-литовских, бытовавших на Украине и Белоруссии), один сердоликовый перстень в оправе и печать золотистого кварца в серебряной оправе с бирюзой.

По назначению печати делятся на личные — 48 экз., государственные (печати учреждений) — 3 экз. и 1 пуансон с изображением герба "Погоня".

Наиболее интересными являются — печать Дворянского собрания Минской губернии начала XIX в.; печать с гербом Слеповрон, вырезанным на золотистом кварце, в серебряной оправе, украшенной бирюзой — к. ХУШ в. — нач. XIX в.; серебряный перстень с сердоликом с изображением герба БОНЬЧА и буквами М И — предположительный владелец кто-то из рода Фредро.

2. Приобретенная Н.Н.Щекатихиным в 1927 г. у одного из минских антикваров коллекция оттисков печатей на бу-

маге содержит 59 наименований (+ 11 дублетов), как сообщает в письме Н.Н. "отчасти вырезанные из старинных документов, а отчасти оттиснутые краской на современной бумаге". Здесь имеются оттиски печати Начальника Волковысского уезда Гродненского воеводства 1863 г., печати Правительственного комиссара в Минском воеводстве 1861 г., печать Минской палаты гражданского суда 1836 г., города Могилева 1661 года, земского суда Минского уезда 1803 г., печати уездных судов XIX века городов Мозыря, Пинска, Борисова, Бобруйска, Вileйки, Лепеля, Слуцка, Бреста, губернских управлений, костелов, польские печати различных учреждений времени Станислава Августа и другие.

3. Третий раздел составляет коллекция из 120 гербовых экслибрисов, среди которых несколько западноевропейских владельцев книжных собраний, а также — Ягеллонского университета в Кракове, Библиотеки Чарторыйских в Кракове, Гербового отделения Департамента геральдии, авт. Е.Нарбут, Собственной библиотеки Николая II, Библиотеки московского Румянцевского музея, Центральной Военной библиотеки в Вильнюсе, 1923 г. Экслибрисы с гербами Гуттен-Чапского, Дунина-Борковского, Любомирских, Тышкевичей, Бараповского, известного гербоведа В.К.Лукомского, адмиралов Крузенштерна и Лазарева, писателя Жемчужникова, В.С.Трутовского, Ф.Шуберта, баронов Клейнмихеля и Беккендорфа и других представителей дворянских и титулованных родов, имевших книжные собрания, а также экслибрисы библиотек разных учреждений.

ГРОДЗЕНСКІЯ ЗБОРЫ МАСТАЦТВА АДДАЛІ Ў БЕЛАСТОК, А НЕ Ў МІНСК...

Урад БССР неаднаразова даказваў, што ён варожа ставіцца да старажытнай беларускай культуры, разглядаючы яе як "буржуазную" і прызнаваў вартымі захавання ў галоўных зборах БССР толькі помнікаў культуры рабоча-сялянскай. Так, у Польшчу (г. Варшава) у 1950 г. перадалі старажытныя партрэты Нясвіжскага замка, у Беласток — гродзенскія гравюры і сферагістыку.

Ніжэй мы падаєм спіс мастацкіх твораў, перададзеных з фондаў Гродзенскага гістарычнага музея Беластоцкаму абласному музею 19 лістапада 1940 года.

АЛЁНА САЛАЎЁВА

N п/п	N па КП	Назва і датаванне	Колькасць
1	2	3	4
1.	2507	Гравюра Helene Ostrorog. 1766—1793	2
2.	2513	Гравюра: Касцюшка	
3.	2515	Літаграфія: Іаахім Лялявель	
4.	2525	Гравюра: Клаўдіне Патоцка	2
5.	2529	Гравюра: Serment de Kosciuszko a la Nation	3
6.	2530	Гравюра: Kosciuszko a Ma- ciejowice	
7.	2533	Гравюра: Sophie Zamojska. 1779—1887 г.	
8.	2536	Гравюра: Bataille des Piramiches [d? — рэд.]	
9.	2538	Гравюра: Bonaparte a Jaffa	
10.	2545	Гравюра: Le Boie de Rome	
11.	2546	Гравюра: La Banque de Pologne a Varsovie	
12.	2548	Гравюра: Tomaszow en Mazowie	
13.	2552	Гравюра: Karolina poloneuse. 1786—1832 г.	
14.	2557	Гравюра: Капернік	
15.	2567	Літаграфія: Мараўскі	
16.	2583	Літаграфія: Выява марака і польскага ўлана	
17.	2590	Малюнкі з выявамі святых /8 на пергаменце/	27
18.	2596	Партрэт Юзафа Прушынскага — 1863 г.	
19.	2604	Камінскі. Партрэт дзяўчыны	

1	2	3	4
20.	2641	Малюнкі з выявамі святых /2 на пергаменце/	36
21.	2642	Партрэты французскіх энцыклапедыстаў	6
22.	2643	Малюнак. Conterebs	
23.	2728	Малюнак святога Бенона	
24.	2813	Гравюры і малюнкі з выявамі святых	12
25.	2814	Аквафорыя. Брандэль—Горад	
26.	2852	Гравюра: Уладзіслаў ГУ	
27.	2853-	Гемы — 1777 адзінак 2876	
28.	2974	Злепак з камеі	
29.	2975	Гема	
30.	3038	Гемы — 4 адзінкі	
31.	3040	Адбіткі гем. 3 адзінкі.	

Усяго па пратаколу ад 19 лістапада 1940 года былі перададзены 1833 адзінкі захоўвання.

НАДЗЕЯ ВЫСОЦКАЯ
МАЯ ЯНІЦКАЯ

БЕЛАРУСКІЯ ТВОРЫ МАСТАЦТВА, ЯКІЯ ЗНІКЛІ Ў ВІХУРЫ ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ...

У 1993 г. Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф.Скарэны і Дзяржаўная інспекцыя Рэспублікі Беларусь па ахове гісторыка-культурнай спадчыны падрыхтавалі да выдання за межамі Беларусі "Даведнік аб важнейшых помніках культуры Беларусі, якія зніклі ці былі разбураны ў 1941—1944 гг.". Рукапіс складаецца з нарыса па гісторыі культуры Беларусі, каталога твораў мастацтва і спіса помнікаў архітэктуры.

Ніжэй падаецца на мове арыгінала частка "Даведніка", "Каталог помнікаў мастацтва", якія зніклі з наших музеяў ва ўказаны час.

Каталог памятников изобразительного и декоративно-прикладного искусства Беларуси ХІІ—ХХ вв., выявленных по архивным материалам, литературным источникам, каталогам выставок, собраниям музеев и пропавших во время Второй мировой войны (поданы в хронологической последовательности).

N п/п	Дата	Название произве- дений; известные материалные при- знаки	Откуда	Современ- ное мес- то хож- дения,	Источни- ки
				Белорус- ский го- судар- ствен- ный музей /БГМ/ или от- куда был вы- везен	наличие фотома- териала
1	2	3	4	5	6

Белорусская иконописная школа

1.	1447	Илья Пророк
г.	Из Моги-
лева	Неиз-
вестно	"Наш
край".
10.
1927.
С. 50.
2.	Нача-
ло ХУП
в.	Святые с изображе-
нием Московского кремля и Углича со
сценой убийства ца-
ревича Дмитрия
/рисунок на
дереве/	В БГМ
/N 3 — ?/
—	Неиз-
вестно	А.Ип-
пель.
Каталог
Мин-
ской
област-
ной вы-
ставки.

1	2	3	4	5	6
					Мн. Вильно. 1918. С. 1. N 115
3.	1646	Никола с двумя г. молящимися. Над- пись: "Слуга церкви Еўдакім Калінскі у Балоць- ках охвяраваў гэты — ?/ образ на ўспамін свяій дочки Татья- ны памершай на 16 годзе жыцця у тым самом 1646 г."	Из Игу- менско- го пове- ста. В БГМ /N 3	Неиз- вестно	А.Ип- пель. С. 12, N 94
4.	1675	Троица. Срете- ние. Крещение. На обороте Тро- ицы надпись: "Сей образ на- далъ во црквъ в монастырь Боркалабов Ав- раамъ Розуванов з Могилева. Року 1675"	Из Бар- калабо- ва, Бы- ховско- го по- вета. В БГМ N 3 — 627, 628, 629, 630	Неиз- вестно	А.Ип- пель. 3, С. 13, N 9; М.Шча- каці- хін.І-я Усе- бела- русская мастац- кая выстаў- ка.Мн., 1926. С. 14, N 3—5

1	2	3	4	5	6
5.	ХУП в.	Фрагмент росписи	Из Бар- кола- бовско- го мо- настыря под Мо- гилевом. В БГМ /N 3— 5625/	Неиз- ве- стно каці- хін. С. 20, N 32	М.Шча- каці- хін.
6.	ХУП в.	Рождество Христо- во, где изображе- ны пастухи со стадами	Из слуц- кой ве- церкви стно в Мин- ском повете. В БГМ /N 3— ?/	Неиз- ве- стно А.Ип- пель. С. 11, N 93	А.Ип- пель.
7.	ХУП в.	Крещение. Д=36	Проис- хожде- ние неиз- вестно. В БГМ /N 3— 5821/	Неиз- ве- стно С. 15, N 10	М.Шча- каці- хін.
8.	ХУП в.	Воздвижение кре- ста. 29,5x45	Из Брат- ской церкви в Моги- леве. В БГМ /N 3—	Неиз- ве- стно А.Ип- пель. N 11 М.Шча- каці- хін. С. 15, N 7	

1	2	3	4	5	6
5610/					
9.	XУП в.	Крещение. 59x29	Из Брат- ского мина- стыря в Моги- леве. В БГМ /N 3— 5602/	Неиз- ве- стно	А.Ип- пель. N 98 М.Шча- каці- хін. C. 15, N 9
10.	XУП в.	Шкаф /сундук/ с изображением на одной створке сцены Крещения	Был в Ильин- ской церкви в Моги- леве	Неиз- ве- стно	Віцеб- щчина. T. I. Vi- цебск, 1925. C. 44— 45
11.	XУП в.	Святые цари ста- рого завета. /Три расписные настенные доски/	Из Бы- хов- ского повета. В БГМ /N 3— ?/	Неиз- ве- стно	А.Ип- пель. C. 13, N 97
12.	XУП в.—?	Илья. 87x144	Из Ильин- ского костела в Слуц- ке. В БГМ /N 3—	Неиз- ве- стно	М.Шча- каці- хін. C. 16, N 14

1	2	3	4	5	6		
			1261/				
13.	ХУП — ХУШ вв.	Никола с клей- мами	Из Витеб- ской церкви. В БГМ /N 3— ?/	Неиз- ве- стно Ил. 1	М.Шча- каці- хін. N 14. Альбом фото- графий икон БГМ, отправ- ленных в Гер- манию в 1943 г. С. 21, N 36		
14.	Око- ло 1700 г.	Григорий /в рост/ .	Из Барко- лабова Моги- лев- ской обл. В БГМ /N 3— ?/	Неиз- ве- стно Барко- лабова Моги- лев- ской обл. В БГМ /N 3— ?/	А.Ип- пель. С. 14, N 112; М.Шча- каці- хін. С. 14, N 6		
15.	Око- ло 1700 г.	Двухсторонняя икона. Мария с Иисусом. Воздвижение креста	Из Брат- ского мина- стыря в Моги-	Неиз- ве- стно Брат- ского мина- стыря в Моги-	А.Ип- пель. С. 14, N 113; М.Шча- каці-		

1	2	3	4	5	6
			леве. В БГМ /N 3— 5610/		хін. С. 15, N 7
16.	Око- ло 1700 г.	Двухсторонняя икона. Рождество Христово. Кре- щение	Из Брат- ского мина- стыря в Моги- леве. В БГМ /N 3— 5601; 5602/	Неиз- вестно стно	А.Ип- пель. С. 13, N 98; М.Шча- каці- хін. С. 15, N 8, 9. Альбом. С. 5, N 8
17.	1725 г.	Христос Вседер- житель с надпи- сью: "Гэты образ спраўлены слугою Божым Кузмою Га- рай для одкуплен- ня граху. 1725 з Іодкловічаў"	Из Рога- чев- ского Б ГМ /N 3— ?/	Неиз- вестно	А.Ип- пель. С. 13, N 101
18.	1731 г.	Христос	Из жен- ского ве- мина- стыря в Мосо- лове Мстис- лавско- го по- вета. В БГМ	Неиз- вестно	А.Ип- пель. С. 13, N 104

/N 3—
?/

19.	1731	Сретение. Внизу надпись: "в лето 1731". 96x150	Воз- можно ве- из Ла- стно тыгов- Ил. 2 ской церкви в Ви- тебске. В БГМ /N 3— 5613/	Неиз- вестно Ил. 2 Альбом. С. 16, N 15.	М.Шча- каці- хін. Альбом. С. 15, N 25
20.	1740	Воздвижение кре- ста. Внизу над- пись: "А 1740" 53,5x103	Из Вве- ден- ской церкви в Ви- тебске. В БГМ /N 3— ?/	Неиз- вестно Ил. 2 Альбом. С. 20, N 30; Віцеб- щына. Т. II. C.156— 157	М.Шча- каці- хін. Віцеб- щына. Т. II. C.156— 157
21.	1743	Собор архистратига Михаила. Внизу надпись: "Сей со- бор стго Архистра- тига Михаила Спра- виль Михаилъ Млы- наръ Косьцюшевски начест Бгу Богоарцы Единому за отпуще- ние і гриховъ сво- ихъ Роки 1743..."	Был в БГМ, /N 3— 1354/ Неиз- вестно	М.Шча- каці- хін. С. 16. N 16	

1	2	3	4	5	6
61x102					
22.	1750	Покров. Надпись: Из Неизве- "Наш г. "Гэты образ Покро- дерев- стно край". ва малявалі мужы- ни Ша- N 10. кі вёскі Шалаеўкі лаевка. 1927. Якуб Кот з сынам Был в C. 50 Варфаламеем году БГМ 1750"			
23.	1750	Архангел Михаил. Из Неизве- М.Шчака- г. Иконописец Петр Витеб- стно ціхін. Рутковский шини. C. 11, B БГМ /N 3— N 5 ?/			
24.	XVIII	Апостолы Петр и в. Иоанн	Из Неизве- Віцеб- иконо- стно шчына. стаса Ил. 3 T. I, Латы- с. 32; гов- Альбом. ской C. 28, церкви. N 46 B БГМ /N 3— 504/		
25.	XVIII	Архистратиг Ми- в. хаил	Из Неизве- М.Шчака- Зупен- стно ціхін. ской C. 17, церкви N 19 на Мо- гилев- щине. B БГМ /N 3— ?/		

1	2	3	4	5	6
26.	XVIII	Архистратиг Михаил и пророк Илья. 62x78,5	Из Латы- гов- ской церкви. В БГМ /В.О. N 3— 507/	Ил. 4	М.Шчака- ціхін. С. 18, N 22; Віцеб- шчина. Т. I, с. 29— 30; Аль- бом. С. 17, N 28
27.	XVIII	Архистратиг Михаил и архида- кон Стефан — бо- ковые двери ико- ностаса	Из Вве- ден- ской церкви на Ви- тебщи- не. В БГМ /В.О. N 3— ?/	Ил. 5, 6	Віцеб- шчина. Т. П. С. 159; Альбом. С. 7—8, N 12—16
28.	XVIII	Благовещение — цеховая братская икона	Из Петро- павлов- ской церкви в Ви- тебске. В БГМ /N 3— ?/	Неизве- стно	Віцеб- шчина. Т. I, с. 44
29.	XVIII	Благовещение и Параскева. 89x52	Из Латы-	Неизве- стно	М.Шчака- ціхін.

1	2	3	4	5	6
		гов- ской церкви на Ви- тебщи- не. В БГМ /N 3— 510/		C. 18, N 23; Віцеб- щина. T. I. C. 32—33	
30.	XУІІІ	Богоматерь и в. Христос Вседер- житель /парные иконы/	Из Вве- ден- ской церкви на Ви- тебщи- ние. В БГМ /N 3— 510/	Неизве- стно. Ил. 7	Віцеб- щина. T. П. С. 150; Альбом. С. 4, N 7
31.	XУІІІ	Введение во в. храм. 78x405	Из Вве- ден- ской церкви в Ви- тебске. В БГМ /N 3— ?/	Неизве- стно	М.Шчака- ціхін. С. 20, N 31; Віцеб- щина. T. П. С. 154
32.	XУІІІ	Воскресение в.	Из Вве- ден- ской церкви в Ви-	Неизве- стно. Ил. 8	Віцеб- щина. T. П. С. 157— 158; Аль- бом. С. 29,

1	2	3	4	5	6
			тебске. В БГМ /N 3— ?/	N 48	
33.	ХУШ	Воскресение в.	Из иконо- стаса Латы- гов- ской церкви на Ви- тебщине. В БГМ /В.О. N 3— 509/		М.Шчака- ціхін. С. 18, N 24; Vi- цебшчына. Т. I. С. 34— 35
34.	ХУШ	Георгий и Ва- в. силий	Из иконо- стаса Латы- гов- ской церкви на Ви- тебщине. В БГМ /В.О. N 3— 558/	Неизве- стно	Віцеб- щина. Т. I. С. 33; Альбом. С. 31, N 50
35.	ХУШ	Двухсторонняя в. икона. Рождество Богородицы. Ус- пение Богородицы	Из Свято- духов- ского мина-	Неизве- стно	А.Ип- ель. С. 13, N 10

1	2	3	4	5	6
			стыря в Мин- ске. В БГМ /N 3— ?/		
36.	ХУШ	Иконостас в.	Из Юрь- евской церкви в Слуц- ке	Неизве- стно	А.Ип- пель. Белару- скае маста- цтва. Віцебск. 1925. С. 17
37.	ХУШ	Илья с житием. в. 87x141	Из Иль- инско- го мо- насты- ря в Слуцке. В БГМ /N 3— 1261/	Неизве- стно Ил. 9	М.Шчака- ціхін. С. 16, N 14; Альбом. С. 1, N 1
38.	ХУШ	Мария с ангелом. в. 22 60x96	В БГМ /N 3— 300/	Неизве- стно	М.Шчака- ціхін. С. 17, N 18
39.	ХУШ	Петр. Онуфрий в.	БГМ /N 3— ?/	Неизве- стно	А.Ип- пель. С. 13, N 108
40.	ХУШ	Перенесение мо- щей Николы	Из Вве-	Неизве- стно.	Віцеб- шчына.

1	2	3	4	5	6
			ден- ской церкви на Ви- тебщине; в БГМ /N 3— ?/	Ил. 10	Т. II. С. 158— 159; Аль- бом. C.20, N 34
41.	XУШ	Поклонение в. волхвов. Братская цеховая ико- на	Из Вос- кресен- ской Заруча- евской церкви на Ви- тебщине. В БГМ /N 3—?/	Неизве- стно	Віцеб- щына. T. I. C. 44
42.	XУШ	Покров в.	Из Шу- пен- ской церкви на Мо- гилев- щине. В БГМ /N 3— ?/	Неизве- стно	М.Шчака- ціхін. C. 17, N 17
43.	XУШ	Покров /Ма- в. рия защитница и заступница/ за	Из Вос- кресен- ской церкви	Неизве- стно	А.Ип- пель. С. 13, N 106

1 2

3

4

5

6

в Моги-
леве. В
БГМ
/N 3—
?/

44. ХУІІІ Распятие с пред- В БГМ Неизве- А.Ип-
в. стоящими Марией /N—?/ стно пель.
и Иосифом /рису- С. 14,
нок на олове/ N 114
45. ХУІІІ Рождество Бого- В БГМ Неизве- Віцеб-
в. матери /N 3— стно шчына.
?/ Т. П.
С. 151—
152
46. ХУІІІ Рождество Христо- Из Неизве- А.Ип-
в. во, в котором Свято- стно пель.
изображена бело- духов- С. 14,
руска с кувшином ского N 111
на голове мона-
стыря
в Мин-
ске. В
БГМ
/N 3—
?/
47. ХУІІІ Рождество Христо- Из Неизве- А.Ип-
в. во Барко- стно. пель.
лабова Ил. 11 С. 13,
Быхов- ского N 105;
ского пове- Альбом.
та. В С. 5,
БГМ N 8
/N 3—?/

1	2	3	4	5	6
48.	XУШ в.	Симеон Столпник и Иоанн Предтеча	Из ико- носта- са Ла- тыгов- ской церкви на Ви- тебщине. В БГМ /N 3— 506/	Неизве- стно. Ил. 12	Віцеб- шчына. Т. П. С. 160— 161; Альбом. С. 11, N 18
49.	XУШ в.	Троица /на троне Бог Отец с двух- этажной короной, он двумя руками держит большой крест с распятым Сыном, над голо- вой летит, рас- простав крылья, Дух Святой в виде голубя, по сторонам 12 сцен из жизни Христа	Была брат- ской иконой швейно- го цеха в Вве- ден- ской церкви ХУШ в. в Ви- тебске, потом пере- несена в Ни- коль- скую Задвин- скую цер- ковь. Храни- лась в	Неизве- стно	Віцеб- шчына. Т. I. Віцебск. 1925. С. 44

1	2	3	4	5	6
			Пречи- стен- ском Соборе Витеб- ска		
50.	XУШ	Чудо Георгия о в. ? змие. Василий	Из иконо- стаса Латы- гов- ской церкви на Ви- тебщи- не. В БГМ /N 3— 558/	Неизве- стно	Віцеб- шчына. T. I. C. 33— 34; Аль- бом. C. 16, N 27
51.	XУШ	Христос Вседер- житель. Оклад посеребреный, "слуцкой работы"	Из Свято- духов- ского мина- стыря в Мин- ске. В БГМ /N 3— ?/	Неизве- стно	A. Ип- пель. C. 13, N 109
52.	Сер. ХУШ	Христос Вседер- житель. Богома- терь с младен- цем. Происхожде- ние неизвестно	Был в БГМ /N 3— 522/	Неизве- стно	I-я Ўсебе- ларуская масташ- кая вы-

1	2	3	4	5	6
					стаўка. 1926. С. 19, N 29; Віцеб- шчына. Т. П. С. 152— 153; Альбом. С. 8, N 7

Произведения, которые не значатся в каталогах, но сфотографированы при отправке музейных ценностей из БГМ в Германию в 1943 г.

53.	XУIII	Апостолы в. ?	БГМ ?	Неизве- стно Ил. 14	Альбом. С. 14, N 23
54.	XУIII	Архангел Ми- хаил в. ?	—”—	Ил. 15	С. 31, N 51
55.	1723 г.?	Богоматерь Оди- гитрия	—”—	Ил. 16	С. 19, N 33
56.	XУIII в. ?	Богоматерь Оди- гитрия	—”—	Ил. 17	С. 27, N 45
57.	XУIII в. ?	Варвара	—”—	Ил. 18	С. 18, N 31
58.	XУIII в. ?	Вера ?	—”—	Ил. 19	С. 16, N 26
59.	XУIII в.	Георгий, Ва- силий	БГМ ?	Неизве- стно. Ил. 20	Альбом. С. 50, N 57

1	2	3	4	5	6
60.	ХУШ в.	Илья ?	—”—	Ил. 21	C. 13, N 20
61.	ХУШ в.	Илья и еще один пророк	—”—	Ил. 22	C. 7, N 11
62.	ХУШ в.	Ктиторы	—”—	Ил. 23	C. 18, N 30
63.	ХУШ в.	Коронование Бого- матери	—”—	Ил. 24	C. 13, N 26
64.	ХУШ в.	Михаил, Стефан. Иконопись на Се- верных и Южных дверях	—”—	Ил. 25	C. 6, N 9, 10
65.	ХУШ в. ?	Несение креста	—”—	Ил. 26	C. 20, N 43
66.	ХУШ в. ?	Никола	—”—	Ил. 27	C. 21, N 37
67.	ХУШ в.	Новозаветная Троица	—”—	Ил. 28	C. 19, N 37
68.	ХУШ в.	Распятие	—”—	Ил. 29	C. 25, N 42
69.	ХУШ в.	Троица	—”—	Ил. 30	C. 29, N 47
70.	ХУШ в.	Царь царей Предста царица	—”—	Ил. 31	C. 11, N 17
71.	ХУШ в.	Фрагменты резь- бы с клеймами	—”— 33	Ил. 32, 33	C. 33, N 53; C. 8,

1	2	3	4	5	6
N 13					

72. ХУ в. "Богоматерь Белыничская". Украшена драгоценными каменьями Из Моги- Неизве- "Вяр-
лев- стно танне".
ского музея
исто-
рии и
атеиз-
ма
73. ХУШ в. Боровиковский В.Л. "Христос" Там же. Неизве- Там же.
же стно С. 114,
N 43
74. 1670 г. Богоматерь Одигитрия. В серебряном окладе, датированном 1755 г., работа мозилевского гравера Петра Слижика Из Моги- Неизве- Там же.
лев- стно С. 113,
ского собора св. Ио-
сифа посту-
пила в Моги-
лев-
ский музей
исто-
рии и
атеиз-
ма

Светская живопись

75. ХІІІ в. Неизвестный художник "Еврей мясник" Была в БГМ, Неизве- Сб.
стно В "Вяр-
танне".

1	2	3	4	5	6
		в г. Праге"	из	1943 г.	Мн.,
		экспо-	была		1992.
		натов	от-		С. 408
		еврей-	прав-		
		ского	лена		
		отде-	в		
		ла	Герма-		
			нию		
			среди		
			прочих		
			экс-		
			пона-		
			тов		
76.	XX в.	Кандинский В. Картины: "Вход" "С музыкан- тами"	Обе из Витеб- ского обла- стно- го му- зея	Неизве- стно	Письмо зам. ди- ректора Витеб- ского област- ного му- зея Л.Д.Куз- менко; Сб. "Вяр- танне". Мн., 1992. С. 153

Западноевропейская живопись

77.	XV в.	Неизвестный ху- дожник итальян- ской школы XV в. "Мадонна с мла- денцем". Сведе- ния о материалах и размерах не	Из Гос. кар- тин- ной гале- реи	Неизве- стно	Сб. "Вяртан- не". Мн., 1992. С. 78, N 5
-----	----------	---	--	-----------------	--

1	2	3	4	5	6		
		сохранились	БССР				
78.	ХУІ в.	Неизвестный ху- дожник раннего северного воз- рождения "Распятие" /с группой вокруг креста/. 60x45 см. Сведения о мате- риалах не сохра- нились	Там же	Неизве- стно	Сб. "Вяртан- не". Мн., 1992. С. 79, N 30		
79.	ХУП в.	Доу Г. "Старуха, чита- ющая Библию". Холст, масло. 39x33 см	Там же; по- ступи- ла в 1939 г. из Гомель- ского обл. музея	Неизве- стно	Там же. С. 138, N 52		
80.	ХУП в.	Неизвестный ху- дожник голланд- ской школы ХУП в. "Пейзаж с всад- ником". Холст, масло. Сведе- ния о размерах не сохранились	Из Гос. кар- тин- ной гале- реи БССР	Неизве- стно	Там же. С. 78, N 6		
81.	ХУП в.	Неизвестный ху- дожник фламанд- ской школы ХУП в.	Там же	Неизве- стно	Там же. N 9		

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

"Цветы". 96x126 см

82. ХУП Неизвестный ху- Там Неизве- Там же.
в. дожник фламанд- же стно N 15
ской школы ХУП в.
"Цветы". Холст,
масло. 55x 126 см
83. ХУП Неизвестный ху- Там Неизве- Там же.
в. дожник голланд- же стно N 13
ской школы ХУП в.
"Мужской портрет".
Холст, масло.
88x71 см
84. ХУП Неизвестный ху- Там Неизве- Там же.
в. дожник фламанд- же стно N 29
ской школы ХУП в.
"Портрет кардина-
ла". Холст, масло.
80x70 см

Русская живопись

85. ХУП Боровиков- Из Неизве- Там же.
в. ский В.Л. Моги- стно С. 115,
"Портрет придвор- лев- N 68
ной Екатеринин- ского
ской дамы". Све- музея
дения о размере исто-
и материалах не рии и
сохранились атеиз-
ма

Скульптура

86. ХУП Неизвестный Из Неизве- А.Ип-
в. скульптор. Гос. стно. пель.

1	2	3	4	5	6
		"Неизвестные святые". Дерево, левкас. Сведений о размерах нет	картины галереи БССР	Ил. 34	Каталог Минской обл. выставки
87.	ХУП в.	Неизвестный автор Светильники "Амуры". Дерево, левкас. Сведений о размерах нет	Там же	Неизвестно. Ил. 35	Там же
88.	ХУШ в.	Козловский М.И. "Амур". Мрамор. 120 см	Там же	Неизвестно	Сб. "Вяртание". Мн., 1992. С. 80, N 12
89.	ХУШ в.	Жилле Никола Франсуа. "Мужской портрет". Бронза	Там же	Неизвестно	Там же. N 1
90.	?	Копия с произведения Микеланджело. "Скорчившийся мальчик". Гранит. Даты и сведений о размерах нет	Там же	Неизвестно	Там же. N 17
91.	?	Вартольди. "Гений в когтях нищеты". Бронза. 100 см	Там же	Неизвестно	Там же. N 18

1	2	3	4	5	6
92.	XIX в.	Клодт П.К. "Павшая лошадь с же- волком". Чугун. Сведений о разме- рах нет	Там же	Неизве- стно	Там же. N 7
93.	XIX в.	Клодт П.К. "Этюд головы лошади". Бронза. Сведений о разме- рах нет	Там же	Неизве- стно	Там же. N 4

Декоративно-прикладное искусство

94.	1161 г.	Лазарь Богша Крест Ефросиньи Полоцкой. Дерево, резьба, серебро, золочение; золо- то; перегородча- тые эмали, драго- ценные каменья. 51,5x21,5x2,5 см	Из Моги- лев- ского музея	Неизве- стно. Ил. 36	Дэкара- тыўна- приклад- ное ма- стацтва Белару- сі. ХІІ— ХУШ ст. Альбом. Склад. Н.Ф.Вы- соцкая. Мн., 1984. С. 6
95.	ХІІ— ХІІІ вв.	Кольчуга из Аналинского кур- гана Быховского уезда Могилевской губернии	Из Моги- лев- ского музея	Неизве- стно	Сб. "Вяр- танне". Мн., 1992. С. 115, N 57

1	2	3	4	5	6
96.	XVI в.	Булава сереб- ряная Сигиз- мунда III	Там же	Неизве- стно	Там же. С. 112, N 7
97.	XVIII в.	Митра серебряная архиепископа Ко- ниского	Там же	Неизве- стно	Там же. С. 112, N 8
98.	?	Ожерелье из че- тырех витков по- лой золотой труб- ки /из раскопок Помпеи/	Там же	Неизве- стно	Там же. N 4
99.	1590 г.	Потир серебря- ный, золоченый	Там же	Неизве- стно	Там же. С. 114, N 42
100.	XVIII в.	Два бокала стеклянные на цельнотянутых ножках с округ- лыми пятаками и чашами в фор- ме усеченного конуса; донца чаш заливные, утолщенные. Гравированный декор в виде ве- ток с крупно- масштабными цве- тами и листьями	Из Грод- нен- ского исто- рико- архео- логи- ческо- го му- зея	Неизве- стно	Muzeum w Grod- nie. II, za roki 1924— 1925. Grodno, 1926. C. 16
101.	1786 г.	Зеркало с гра- вированной на нем надписью "Бела-	Из БГМ	Неизве- стно	А.Ип- пель. Каталог

1	2	3	4	5	6
		русская Року 1786 новэмбра 3 дня Урэчча, Менск, Монастыр св. Духа". Выполнено на Уречской зер- кальной мануфак- туре /1737—1862/, которая размеша- лась в Минской обл.			Минской обл. вы- ставки
102. 1780	г.	Тронное кресло, выполненное мо- гилевскими мас- терами к приезду Екатерины II в г. Могилев /1780 г./	Из Моги- лев- ского музея исто- рии и атеиз- ма	Неизве- стно	Сб. "Вяр- танне". Мн., 1992. С. 11, N 61
103. ХУШ	в.	Два одноствор- чатых полушкафа из черного дере- ва. Техника Буль. Форма прямо- угольная, углы скошены, имеют по пять ножек. Украшены золоче- ной бронзой. Ниж- ний ярус завершен черной мраморной доской. На перед- них углах верхне- го яруса две муж- ские полуфигуры	Из Гос. кар- тин- ной гале- реи БССР	Неизве- стно	Там же. С. 82, N 4

переходят в кронштейны. На створке нижнего яруса изображена инкрустированная аллегорическая сцена — старик в плаще и женщина со свитком, сидящие возле пьедестала с бюстом. Композиция обрамлена золотыми листьями. На боковых стенках нижнего яруса изображены инкрустированные композиции — аллегория лета в виде бронзовой женской фигуры со споном и серпом и аллегория осени — юноша у дерева с виноградными лозами, держащий в руках кувшин и чашу.

104. ХУШ Полушкаф двустворчатый из черного дерева. Техника Буль. Форма прямоугольная, на четырех ножках. Украшен золоченой бронзой и доской из наборного мра-
- Там же. Незвестно
N 6

мора. На створках — бронзовые золоченые рамки из акантовых листьев, над створкой — бронзовая женская голова с диадемой и венком из цветов с развевающейся лентой

105. ХУIII Шкаф одностворчатый из черного дерева, двухярусный; украшен флорентийской мозаикой и золоченой бронзой. Верхний ярус отделен от нижнего черной мраморной доской. На створке в медальоне размещена мозаика, изображающая сидящих на ветках птиц /такие же вставки на фризе/. По углам размещены кариатиды с корзинами на головах
106. ХУIII Шкаф одностворчатый из черного дерева; Из Гос. кар-
- Там же.
Неизвестно N 18
- Сб.
"Вяртание".

1	2	3	4	5	6
		двуярусный; украшен флорен- тийской мозаи- кой и скульп- турным бронзо- вым декором. Верхний ярус имеет вид пол- ки с зеркаль- ной стенкой. Полки поддер- живаются два бронзовых тор- са вакхов	тин- ной гале- реи БССР		Мн., 1992. С. 82, N 25
107.	1566 г.	Плащница из Черейского монастыря	Из Моги- лев- ского музея исто- рии и атеиз- ма	Неизве- стно	Там же. С. 114, N 30
108.	ХУШ в.	Пояс Слуцкой ткацкой ма- нуфактуры; "литой"; нити шелковые, серебряные и золотые. Декор "чешуйчатый". 35x445 см. Имеет тканую метку "Слуцк"	Из Гос. кар- тин- ной гале- реи БССР	Неизве- стно	Там же. С. 81, N 24
109.	ХУШ	Пояс Слуцкой	Там	Неизве-	Там же.

1	2	3	4	5	6
		двуихсторон- ний; нити шел- ковые и сереб- ряные. 35x380 см. Имеет мет- ку "Слуцк"			
113.	ХУШ в.	Пояс Слуцкой ткацкой ма- нуфактуры; че- тырехсторон- ний; нити шел- ковые, золот- ные и сереб- ряные. 35x490 см. Имеет тка- ные метки "Лео М" и "Слуцк"	Из Гос. кар- тин- ной гале- реи БССР	Неизве- стно	Сб. "Вяр- танне". Мн., 1992. N 29
114.	ХУШ в.	Пояс Слуцкой ткацкой ма- нуфактуры; че- тырехсторон- ний; нити шел- ковые, сереб- ряные и золот- ные. 35x890 см. Имеет тканую метку "Лео Маджарский в граде Слуцке"	Там же	Неизве- стно	Там же. N 30
115.	ХУШ в.	Пояс Слуцкой ткацкой ма- нуфактуры; двуихсторонний; нити шелковые.	Там же	Неизве- стно	Там же. N 31

35x340 cm.

Имеет тканую
метку "Лео
Маджарский в
граде Слуцке"

116. ХУШ	Пояс Слуцкой
в.
ткацкой ма-
нуфактуры; че-
тырехсторонний;
нити шелковые,
золотные и се-
ребряные. 30x310
см. Имеет тка-
ную метку "Лео
Маджарский в
граде Слуцке" | Там
же | Неизве-
стно | Там же.
N 32 |
|----------|---|-----------|-----------------|-----------------|

II. ЗНОЙДЗЕНА Ў АРХІВАХ

АРХІЎ БЕЛАРУСКАГА ВУЧОНАГА Ў МАСКОЎСКІХ ЗБОРАХ

Вядомы беларускі даследчык-энцыклапедыст (гісторык, археограф, мовазнавец), пратаіерай і царкоўны дзеяч Іван Іванавіч Грыгаровіч пакінуў нам значную друкаваную спадчыну (выдаў у 1824 г. першы археаграфічны зборнік, прысвечаны выключна Беларусі — "Белорусский архив древних грамот", арганізаваў выданне серыі "Акты, относящиеся до истории Западной России", тамы 1—5, 1846—1853 гг.), а таксама рукапісы ("Слоўнік заходнярусскай гаворкі", "Беларуская іерархія", выдадзена ў Мінску ў 1992 г., і і інш.).

Рукапісная спадчына і асабісты архіў Івана Грыгаровіча маюць важнае навуковае значэнне для даследчыкаў беларускай культуры, але, на жаль, яны раскіданы паміж Расіяй, Беларуссю і Прыбалтыкай.

Так, у Расійскай Нацыянальнай бібліятэцы ў Санкт-Пецярбургу знаходзяцца 5 адзінак захавання, скамплектаваных з часткі яго архіва. Сярод іх — рукапіс першай навуковай працы І.Грыгаровіча — "Беларуская іерархія", напісаная ў 1824 г. і забароненая Свяшчэнным сінодам да выдання.

Частка архіўных матэрыялаў вучонага (рукапісы і асабістая перапіска) захоўваюцца ў Расійскай дзяржаўнай бібліятэцы ў Маскве і Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва ў Мінску, некаторыя документы — ў Дзяржаўным гістарычным архіве Літвы.

Ніжэй падаецца пералік дакументаў з асабістага архіва І.І.Грыгаровіча, якія захоўваюцца ў Расійскай дзяржаўнай бібліятэцы ў Маскве.

ЛАРЫСА ШЧАВІНСКАЯ

1. Записка И.И.Григоровича о Никоне Черногорце.
(1810-е гг.) — 2 лл.

2. И.И.Григорович. "Историческое исследование о соборах, бывших в России, со времени введения в оную христианской веры до восшествия на престол царя Иоанна IV" — Статья (1810-е гг.) — 20 лл.

3. И.И.Григорович. "О Святополке Фиоле или Швайбольде Фиоле.., типографщике Krakowskem, печатавшем славянские и, вероятно, другие книги, а также о русских церковных книгах, изданных в Польше" — Выписки из "Historii Drukarn Krakowskich" Г.С.Бандке (1810-е гг.) — 6 лл.

4. И.И.Григорович. "Краткое объяснение польских монет рода Пястов до царствования Вацлава (1300 г.)" — Заметки (1820—е гг.) — 2 лл.

5. И.И.Григорович. "О соотношении стоимости новгородских гривен и рублей" - Заметка в связи с доставленными Н.П.Румянцеву от новгородского губернатора Д.С.Жеребцова слитками серебра. (28 июня 1821 г.) — 1 л.

6. Замечания И.И.Григоровича на публикацию текста "Русской правды" во 2-м томе сочинений Г.Раковецкого. (26 октября 1822 г., Гомель) — 2 лл.

7. И.И.Григорович. Описание пергаментной уставной рукописи "Чин божественной службы". (13 октября 1822 г., Гомель) — 2 лл.

8. И.И.Григорович. "Сокращение хроники о королях Далматских и Кроатских" — Заметка. (5 декабря 1822 г., Гомель) — 2 лл.

9. И.И.Григорович. "О св. Константине или крещении далматов. (Отрывок из рукописи История о королях Далмато-Кроатских) — Выписка с примечаниями (1820-е гг.) — 2 лл.

10. И.И.Григорович. "Сличение месяцеслова, находящегося при харатейном Луцком евангелии". XIУ в. — Запись (1820-е гг.) — 6 лл.

11. И.И.Григорович. О "сложении перстов" и другие вопросы. — Выписки из рукописей Петербургской духовной академии, четых Миней, Кирилловских листков, книги Петра Могилы "Православное исповедание веры" — (1820-е гг.) — 2 лл.

12. И.И.Григорович. Описание уставного евангелия XIУ в. — (8 октября 1824 г., Гомель) — 2 лл.

13. И.И.Григорович. Описание пергаменной уставной псалтири XIУ в. (1820-е гг.) — 2 лл.
14. И.И.Григорович. "Мой улей" — Сборник описаний рукописных книг и выписок из различных источников. (1820-е гг.) — 2 лл.
15. И.И.Григорович. Заметки для работы в связи с изданием Собрания сочинений Георгия Конисского. (1830-е гг.) — 4 лл.
16. И.И.Григорович. Заметки для работы "Переписка пап с российскими государями". (1830-е гг.) — 1 лл.
17. И.И.Григорович. Замечания к словарю по западно-русскому наречию. (Ноябрь 1847 г.) — 2 лл.
18. И.И.Григорович. Письма к Николаю Ивановичу Григоровичу. (1815—1830-е гг.) — 58 лл.
19. И.И.Григорович. Письмо к Н.П.Румянцеву. (5 июня 1822 г.) — 2 л.
20. И.И.Григорович. Письма к Василию Ивановичу Григоровичу. (1820—1830-е гг.) — 7 л.
21. Г.Д.Богацкий. Письмо к И.И.Григоровичу с просьбой просмотреть рукописи Н.П.Румянцева и дать на них заключение. (4 сентября 1824 г.) — ? лл.
22. И.И.Григорович. Письма к Василию Ивановичу Григоровичу. (1820—1850-е гг.) — 4 лл.
23. М.И.Григорович. Письмо к Н.И.Григоровичу. (1830-е гг.) — 2 лл.
24. Выпiska из письма И.Н.Лобойко к А.Ф.Рихтеру о привлечении И.И.Григоровича к изданию древних белорусских грамот. (5 февраля 1824 г.) — 1 л.
25. Некролог на смерть архиепископа Олонецкого Венедикта (в миру Василий Иванович Григорович) — переписан рукой И.И.Григоровича. (1 декабря 1850 г.) — 2 лл.

БЕЛАРУСКІЯ СТАРАЖЫТНЫЯ ГРАМАТЫ І ПРЫВІЛЕІ ХУІ—ХУІІІ СТСТ., ВЫВЕЗЕНЫЯ Ў РАСІЮ

Ніжэй падаецца пералік і змест некаторых дакументаў Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь (фонд 136, воліс 1, справа 13152), якія сведчаць аб перасылцы ў 1837—1838

гг. у Санкт-Пецирбург (для Расійской Археаграфічнай Камісії) беларускіх старажытных граматаў і прывілеяў ХVI—ХVIII стст., што яшчэ захоўваліся на той час ва ўлонні "грэкарасійскіх" манастыроў і цэркваў Мінскай епархii.

УЛАДЗІМІР ЯКУБОЎСКІ

Ліст Расійскага Свяшчэннага Сінода, накіраваны Мінскай Кансісторыі. (Ліст 1).

Канцелярия обер-
прокурора Святей-
шаго Сінода

Экспедиция 1
С-Петербург

Получ. мар. 29

В № 1452

360

По ведомству
Православного
исповедания

Его Превос^{ВУ} Никанору
Архиепископу Минскому
и Гродненскому

Преосвященнейший Владыко Милостивый
Государь и Архипастырь

Г. Миністр Народнага Просвещения, сообщая мне, что по предложению Высочайше учрежденной для систематического издания отечественных летописей Археографической Комиссии, в Духовных библиотеках и архивах возвращенных от Польши Губерний, не осмотренных бывшею Экспедициею, могут находиться старинные летописи и другие манускрипты, просит о распоряжении касательно доставления в Комиссию /маецца на ўвазе Археаграфічна Камісія пры Міністэрстве народнай асветы Расійской імперыі — рэд./ сведений о всех подобных рукописях из Архиерейских домов, монастырей, церквей, Консисторских архивов и Семинарских библиотек.

Считаю долгом отнести таковое ходатайство на благоусмотрение Вашего Преосвященства с тем, что если изволите признать с своей стороны возможным оказать Археогра-

фической Комиссии в сем общеполезном деле зависящее содействие, в таком случае не благоугодно ли будет по мере собрания требуемых сведений доставлять оные ко мне для сообщения в сию Комиссию.

С совершенным почтением имею честь быть
Вашего Преосвященства
Милостивого Государя и Архипастыря
покорнейший слуга

Граф Протасов

Лист Архієпіскапа Мінськага і Гродзенскага Ніканора, накіраваны Свяцейшаму Сіноду. (Лісты 5—8)

N 2511
"10" мая 1838 года

Его Сиятельству, Г-ну Синодальному Обер-Прокурору
Генерал Майору и Кавалеру
Графу Николаю Александровичу Протасову

Ваше Сиятельство
Милостивый Государь

По поводу ходатайства Г^а Министра Народного просвещения, о доставлении в Новоучрежденную по Высочайшему повелению Археографическую Комиссию сведений о старинных летописях и других Манускриптах, Ваше сиятельство сообщили мне, от 21 минувшего Марта за N 607, чтобы по мере возможности собрать по Епархиальному ведомству требуемые сведения и доставить оные к Вашему Сиятельству для обращения в Комиссию.

Вследствие такого отношения в Минской духовной Консистории по справке оказалось, что Исправлявший должность Минского Гражданского Губернатора вице Губернатор отношением от 14 Мая 1837 года за N 8155 просил учинить распоряжение касательно рассмотрения Архивов Греко-Сиjsких Церквей Минской Епархии, не Польских и Великого Княжества Литовского, и доставить оные, буде где открываются, Начальнику Губернии для передачи в существующую по Высочайшему повелению при Министерстве Народ-

ного просвещения Археографическую Комиссию.

Консистория с утверждения моего, того же Мая 25 числа предписав подчиненным местам и лицам указами о собрании требуемых сведений в монастырях и церквях получило несколько документов: а) от Настоятеля Пинского Первоклассного Богоявленского Монастыря; б) от Дисненского Благочинного Священника Соловьевича; в) Дрогичинского Священника Барановского; г) Бельского Священника Александра Струковского: и все таковые документы в подлинниках препровождены к Начальнику Губернии при отношениях от 24 июня N 3992, — 16 августа N 4139 и 3 Сентября за N 4504 того же 1837 года с тем, чтобы по миновании надобности возвращены были сии документы по принадлежности в Епархиальное ведомство; прочия же подчиненные Духовной Консистории места и лица рапортовали, что по рассмотрению Архивов Церквей и Монастырей равно Консисторского Архива подобного рода древностей не оказалось.

Регистр составленный в Минской Духовной Консистории
древним документам, отправленным к Начальнику
Минской Губернии при отношениях 1837 года
от 24 июня N 3992, 16 августа N 4139 и 3 сентября N 4504
для обращения в Археографическую Комиссию

Мая дня 1838 года

От кого доставлены
были Епархиальному
Начальству

Время состояния /час складання ар-
хеографічнага помніка — рэд./
и содержания документов

1

2

1. При рапорте Пин-
ского первоклас-
ного Монастыря
Настоятеля Архи-
мандрита Феофана

1620 года Мая 14 - Грамота Патри-
арха Иерусалимского Феофана, вы-
данная на право существования
Церкви Святых Апостолов Петра и
Павла состоящую в Минске и мона-
стыря при ней

2. При рапорте Дис-

1611 года февраля 25 привилегия

ненского Благо-
чинного священ-
ника Соловьевича

на Дисненскую Церковь, выданная
Королем Польским Иоанном Кази-
миром об составлении при ней
всех угодий наданных прежними
привилегиями

1679 Марта 20 привилегия...
Церковь Короля Иоанна III ут-
верждающая прежде выданные все
для оной угодья

1699 Августа 16 Короля Августа II
1769 Генваря 30 Иоанна III
1776 Июля 3 Станислава Августа
все они утверждают преимущества
в угодиях для дисненской Воскре-
сенской Церкви в прежних приви-
легиях

3. При рапорте Дро-
гичинского Свя-
щенника Петра Ба-
рановского

1659 Сентября 9 привилегия Короля
Польского Иоанна Казимира вы-
данная Спасскому Дрогичинскому
Монастырю о подтверждении
прежде выданных сему Монастырю
всех угодий

4. При рапорте Бель-
ского Священника
Александра Стру-
ковского

1) 1594 года Июня 29. Грамота
Ипатия Архиепископа Володимири-
ского и брестского данная брат-
ству Бельской Соборной Дизунит-
ской Церкви, прописывая все сво-
боды и угодия оной

2) 1633 Февраля 25. Подтверждение
Фундуша или привилегия утвер-
жающая Братство Бельской Собор-
ной Церкви и угодия на основании

Грамоты Гипатиуша, выданная Владыславом Королем Польским, с предоставлением всех угодий свойственных оному Монастырю

- 3) 1634 Мая 14 дня. Грамота Петра Mogилы Архиепископа Киевской Метрополии Екзарха Святейшего Апостольского Престола, которая подтверждает все прежние митрополитовы грамоты данные Бельскому братству и монастырю при Церкви Св. Николая
- 4) 1673 г. Февраля 11-го. Привилегия Михаила Короля Польского, которой вследствие поданного Игуменом Бельского Монастыря Исакием Ефремовичем прошения — оставлен сей Монастырь со всеми прежде наданными преимуществами
- 5) 1700 г. 15 июля. Привилегия Августа II которой все прежние надания Королями Польскими Бельскому Монастырю подтверждает и укрепляет
- 6) 1736 года Июня 30. Привилегия Короля Польского Августа, об оставлении мещан Бельских в Братстве при церкви Св. Николая, также Монахов не в унии находящихся Базильянов и о утверждении всех прав им данным
- 7) 1785 г. Марта 12 дня Привиле-

гия Станислава Августа Короля
Польского утверждающая все права
и преимущества Бельских Дизуни-
тов и мещан в братстве Св. Нико-
лая находящихся.

Лист святара Дзісненской царквы. (Лист 9)
25 ноября 1838

N 5450
1180

В Минскую духовную Консисторию

Дзісненского Благочинного
Священника Федора Соло-
вьевича

Рапорт

Найденную мною в угодиях Дзісненской Воскресенской
церкви Привилегию Августа Третьего Короля Польского, о
беспрепятственном отправлении Богослужения и исправле-
нии Христианских треб всем Православным Монастырям и
Церквам находившимся в Княжестве Литовском, Оной Кон-
систории при сем почтеннейше имею честь препроводить

Благочинный Священник Федор Соловьевич

N 229

Ноября 20 дня

1838 года

С представлением Привилегии Августа З-го
Короля Польского, выданный 1735 года с
пояснением в оной всех Православных Мона-
стырей находящихся в Княжестве Литовском

доловжен 28 Ноября

ДАКУМЕНТЫ ПРА ПОМНІКІ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ Ў АРХІЎНЫМ ЗБОРЫ ЛІТВЫ

У Дзяржаўным гістарычным архіве Літвы (г. Вільнюс) захоўваецца Фонд 1135, які ахоплівае матэрыялы "Таварыства аматараў навук у Вільні".

Таварыства было ўтворана ў 1906 г. па ініцыятыве Альфонса Парчэўскага, Элізы Ажэшка, Уладзіслава Загорскага, Юзафа Монтвіла. Часлава Янкоўскага, графаў Уладыслава Тышкевіча і Лаўрына Путкамера — пераважна ўраджэнцаў і жыхароў Беларусі польскага паходжання. Праіснавала яно да 1939 г. Пад 24 волісамі фонда ўтрымліваецца больш 10 тыс. адзінак захавання. Большасць дакументаў датычацца помнікаў культуры Беларусі, напрыклад, у волісах № 3, 12, 21, 23 указаны калекцыі фотаздымкаў і чарцяжоў беларускіх помнікаў архітэктуры — касцёлаў, сядзіб, палацаў, замкаў. Гэтыя матэрыялы падрыхтаваны да выдання асобным зборнікам у Беларускай энцыклапедыі імя Петrusya Broўki.

Музей Таварыства таксама быў створаны на аснове беларускіх матэрыялаў — пераважна з лагойскай калекцыі графаў Тышкевічаў.

Ніжэй падаецца спіс архіўных дакументаў паводле 22 волісу фонда 1135. У 316 адзінках яго захавання ўтрымліваюцца дакументы 1906—1949 гг.

Воліс ахоплівае матэрыялы Праўлення Таварыства, статуты, пратаколы пасяджэнняў, спісы сяброў, асабістыя справы супрацоўнікаў Праўлення, перапіску з установамі і прыватнымі асобамі па абмену друкаванымі выданнямі, па навуковых, арганізацыйных і фінансавых пытаннях. Тут жа ўтрымліваюцца акты ахвяраванняў на карысць Таварыства, матэрыялы аб камплектаванні музея, рукапісных збораў і бібліятэкі Таварыства, а таксама рукапісы прац, апублікованых у выданнях Таварыства; фінансавыя дакументы, справаўдачы аб дзейнасці Таварыства.

НАТАЛЛЯ ПЯТРОВІЧ

Спр. 3. Матэрыялы да гісторыі Таварыства. 1906—1938 гг.

Спр. 4. Статуты Таварыства.	1907—1922 гг.
Спр. 5. Спісы членаў Таварыства.	1907—1914 гг.
Спр. 13. Справа здача аб стане музея Таварыства.	1907—1929 гг.
Спр. 14. Акты аб ахвяраваннях Таварыству музейных рэчаў.	1907—1916 гг.
Спр. 15. Прадметны паказальнік да актаў аб ахвяраваннях Таварыству музейных і архіўных каштоўнасцей (ніпоўны).	1907—1915 гг.
Спр. 16. Падарункавыя запісы і іншыя дакументы аб ахвяраваных Таварыству грашовых сум, зямельных участкаў і г.д.	1907—1938 гг.
Спр. 17. Спісы кніг, атрыманых ад розных асоб і ўстаноў.	1907—1909 гг.
Спр. 18. Спісы кніг, ахвяраваных у бібліятэку Таварыства.	1907—1921 гг.
Спр. 19. Алфавітны спіс асоб, якія ахвяравалі кнігі для бібліятэкі Таварыства.	1907—1915 гг.
Спр. 20. Кніга ўліку ахвяраванняў на карысць рукапіснага аддзялення Таварыства.	1907—1912 гг.
Спр. 21. Лісты розных асоб аб ахвяраваннях Таварыству кніг, рукапісаў і музейных рэчаў.	1907—1913 гг.
Спр. 22. Лісты розных асоб аб ахвяраваннях Таварыству кніг, рукапісаў і музейных рэчаў.	1907—1908 гг.
Спр. 24. Каталог нумізматычных збораў Таварыства.	1907—1931 гг.
Спр. 38. Спіс кніг, якія планавалася набыць для бібліятэкі Таварыства на сродкі, ахвяраваныя Монтвіламі.	1908 г.
Спр. 39. Вопіс кніг і гравюр са збору В. Янушэўскага.	1908—1937 гг.
Спр. 43. Спіс сяброў Таварыства.	Калі 1909 г.
Спр. 47. Матэрыялы аб аўяднанні Таварыства з Музеем навукі і мастацтва і аб пераносе музейных збораў у новы	

будынак.	1909—1914 гг.
Спр. 48. Матэрыялы (акты ахвяраванняў, спісы экспанатаў) музейных збораў Таварыства.	1909—1939 гг.
Спр. 94. Спіс архіўных і музейных каштоў-насцей Таварыства, схаваных у су-вязі з прыходам кайзераўскіх вой-скаў.	1915 г.
Спр. 150. Кніга ўліку паступленняў у бібліятэку Таварыства.	1925—1930 гг.
Спр. 168. Дзённік захавальніка музея Тава-рыства М.Бранштэйна.	1927—1937 гг.
Спр. 188. Матэрыялы памяці Э.Вайніловіча.	1929—1936 гг.
Спр. 197. Кніга ўліку паступленняў у бібліятэку Таварыства.	1925—1930 гг.
Спр. 251. Спісы кніг, перададзеных біблія-тэцы Таварыства ў падарунак.	1937—1940 гг.
Спр. 273. Інвентарны спіс рукапіснага збору Таварыства.	Да 1943 г.
Спр. 275. Пералік аддзелаў музея Таварыства з прозвішчамі іх кіраўнікоў.	Б/д
Спр. 276. План размяшчэння бібліятэкі Тава-рыства.	Б/д
Спр. 277. Унутраны выгляд бібліятэкі Тава-рыства. Фотаздымкі	Б/д
Спр. 278. Вопіс рукапіснага збору Тавары-ства.	Б/д
Спр. 279. Каталог археалагічнай калекцыі Таварыства.	Б/д
Спр. 280. Спіс карцін, што знаходзіліся ў калекцыі Таварыства.	Б/д
Спр. 281. Каталог архіўных дакументаў, перададзеных Таварыству П.Шышкам.	Б/д
Спр. 282. Спіс кніг прафесара Ю.Талька-Грынцэвіча.	Б/д
Спр. 284. Запіскі М.Бранштэйна і С.Касцял-коўскага пра экспанаты і экспа-зіцыі музея Таварыства.	Б/д
Спр. 285. Ярлыкі да экспанатаў музея Тава-рыства.	Б/д

ВЫВЕЗЕНА Ў ПЕРШУЮ СУСВЕТНУЮ ВАЙНУ

Ніжэй падаецца пералік дакументаў з Расійскага дзяржаўнага гістарычнага архіва (г. Санкт-Пецярбург), у якіх ёсць звесткі аб вывазе з Беларусі (пераважна з Гродзенскай губ.) царкоўных каштоўнасцей у Расію ў час ваенных дзеянняў Першай сусветнай вайны. Пералік складзены ў 1992 г. супрацоўніцай указанага архіва І.Палтаўскай па хадайніцтву Упраўлення культуры Гродзенскага абблвыканкама. Копія рукапісу перарадзена Нацыянальму навукова-асветнаму цэнтру імя Ф.Скарыны (па ёй і падрыхтавана публікацыя).

На сёняшні дзень прапануецца першая частка пераліку па тэме "Эвакуацыя храмавых каштоўнасцей Гродзенскай губерні", куды ўключана маёмасць толькі праваслаўных цэркваў і манастыроў. Сюды ўвайшлі дакументы па Гродзенскаму, Беластоцкаму і Навагрудскому паветах Гродзенскай епархii, Ашмянскому і Лідскому паветах Літоўскай епархii і Мінскому павету Мінскай епархii. Уключаны таксама дакументы, якія даюць інфармацыю пра тое, што мелі цэрквы і манастыры Гродзенскай губерні да Першай сусветнай вайны, у якія губерні Расійскай імперыі яны былі эвакуіраваны і як праходзіла эвакуацыя. Дзеля гэтага былі прагледжаны ўсе лісты фонда N 796 Канцылярыі Св. Сінода: данясенні благачынных, справаздачы архіепіскапаў — Гродзенскага і Брэсцкага Міхаіла, Літоўскага і Віленскага Ціхана, епіскапа Мінскага і Тураўскага Мітрафана, а таксама вызначэнні Св. Сінода. Уключаны таксама ўскосная інфармацыя, якая мае дачыненне да святыняў іншых паветаў Гродзенскай губерні. У другой частцы работы будуць прадстаўлены дакументы пра эвакуацыю храмавых каштоўнасцей — як праваслаўных, так каталіцкіх і яўрэйскіх з усіх епархii Гродзенскай губерні.

N п/п	Дата дакумен- та (год, ме- сяц, дзень)	Назва справы ці даку- мента	Пошука- вия зве- сткі (N фонда, во- пісы, спра- ви, лл. — колькасць лістоў у справе)
1	2	3	4

Агульныя матэрыялы

1. 1917 г. 2
нояб. — 2
дек.
- Дело о проекте организа-
ции архивно-археологиче-
ской комиссии при Синоде
для охраны и изучения цер-
ковных древностей, рукопи-
сей и памятников церковно-
го искусства.
- Сведения о решении вопроса ф. 796,
об охране памятников цер- оп. 445,
ковной старины в XIX в., ед. хр.
брошюра К.Я.Здравомыслова 468, лл.
"Сведения о существующих 48
в епархиях церковно-архе-
ологических учреждениях и
консисторских архивах",
"Положение об архивно-ар-
хеологической комиссии при
Св. Синоде и епархиаль-
ных церковно-археологи-
ческих комитетах".
2. 1917 г. 6
нояб.
- Определение Св. Синода за N 5758 по докладу секретаря епископско- ф. 796,
оп. 445,
ед. хр.

го совещания Священно-
го собора преосвящен-
ного Туркестанского
Иннокентия о поручении
помощнику управляющего
синодальной канцеляри-
ей С.Г.Рункевичу со-
брать в г. Петрограде
во Всероссийском союзе
архивистов и архивной
комиссии сведения о
мерах к сохранению
церковных древностей,
рукописей и памятни-
ков церковного искус-
ства от порчи, истреб-
ления и расхищения или
вывоза за границу, и о
последующем представ-
лении своих суждений
по означенному вопросу
Св. Синоду для решения
вопроса об учреждении
при Св. Синоде органи-
зации по сохранению
церковных древностей.

Ускосныя матэрыялы па эвакуацыі

3. 1916 г.
16 авг. Извлечение из донесе-
ний благочинных о ко-
личестве церквей и
служителей культа за
1915 г. со сведениями
о местожительстве и.о.
Шумского благочинного
Литовской епархии
священника Николая
- ф. 796,
оп. 445,
ед. хр.
295, л.
20

Любарского в с. Теляжве Малоорханельского у. (п. ст. Русский-Брод Орловской губ.) из его же рапорта от 16 августа 1916 г.

4. 1916 г.
20 авг.	Извлечение из донесений благочинных о количестве церквей и служителей культа за 1915 г. со сведениями о местожительстве Виленского градского благочинного протоиерея Виленского древнемитрополичьего Св. Успенского собора Луки Смолкунова в г. Тамбове из его же рапорта от 20 августа 1916 г. с пометой "эвакуиров. по воен. обстоят.".	ф. 796,
оп. 445,
ед. хр.
295, л. 5
об.
5. 1916 г.
23 авг.	Извлечение из донесений благочинных о количестве церквей и служителей культа за 1915 г. со сведениями о местожительстве Виленского благочинного Ковенской губ. Литовской епархии протоиерея Павла Левикова в г. Харькове из его же рапорта от 23 августа 1916 г.	ф. 796,
оп. 445,
ед. хр.
295, л. 7
6. 1916 г.	Извлечение из отчета	ф. 796,

1	2	3	4
	архиепископа Гроднен- ского и Брестского Ми- хаила о состоянии Грод-nenской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что насељники Жи-ровицкого Успенского второклассного монасты-ря Слонимского уезда были эвакуированы в Бе-лорежский монастырь Ор-ловской губ.		оп. 442, ед. хр. 2695, л. 15

7. 1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Литовского и Виленского Тихона о состоянии Литовской епархии за 1915 г. со сведениями об эвакуации учреждений духовного ведомства из Вильни в Вильейку, а затем в Москву в Данилов монастырь.	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2709, л. 10 об.
------------	---	--

ГРОДЗЕНСКАЯ ЕПАРХІЯ

Агульныя матэрыялы

8. 1914 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гроднен- ского и Брестского Ми- хаила о состоянии Грод-nenской епархии за 1913 г. со сведениями о том, что "драгоценная утварь и ризница встре-чались редко, что объяс-няется бедностью право-	ф. 796, оп. 422, ед. хр. 2574, л. 9
------------	--	-------------------------------------

славного населения епархии, главным образом крестьянского.

9. 1914 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1913 г. со сведениями о постройке церквей в Гродненской епархии в 1913 г., в т. ч. упоминание о церкви в г. Белостоке; сведения о ремонте церквей в Гродненской епархии в 1913 г., в т. ч. упоминание — в м. Великоберестовице Гродненского у., в г. Гродно (на кладбище).

ф. 796,
оп. 422,
ед. хр.
2574, л. 21

10. 1914 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1913 г. со сведениями о том, что приписные храмы Гродненской епархии ветхи, малых размеров, "большинство не имеет достаточно благолепного внутреннего убранства", поэтому при случае образования самостоятельного прихода "местные приписные храмы по маловместительно-

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2574,
л. 21—об.

сти или ветхости не могут стать приходскими храмами. Точно также многие из приходских церквей по тем же причинам не удовлетворяют своему назначению".

11. 1914 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1913 г. со сведениями о выделении Св. Синодом в 1913 г. средств на постройку церквей в Гродненской епархии, в т. ч. упоминается церковь в с. Мосты Гродненского уезда ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2574,
л. 21—
об.
12. 1914 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1913 г. со сведениями о том, что "во всех благочиниях за исключением одного существует особый сбор на благочиннические библиотеки, из которых некоторые насчитывают более 1000 книг и журналов". ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2574, л.
25—об
13. 1914 г. Извлечение из отчета архиепископа Гроднен-

ф. 796,
оп. 442,

ского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1913 г. со сведениями о том, что "во многих приходах епархии в ознаменование славного юбилея (празднование 300-летия царствования Дома Романовых) на доброхотные деяния прихожан приобретены для приходских храмов св. иконы, хоругви и др. предметы церковной утвари".

14. 1915 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями о том, что в 1914 г. в Гродненской епархии "не было открыто ни одного нового прихода".
15. 1915 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. с сообщением о том, что "ризница и утварь церковная в большинстве храмов находима была в достаточном количестве и опрятно содержимой. Ут-

ед. хр.
2574, л. 28

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2633, л. 9

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2633, л. 9

варь драгоценная и ризница богатая встречались редко, что объясняется бедностью православного населения епархии, главным образом, крестьянского”.

16. 1915 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями о строительстве церквей в 1914 г. в г. Белостоке и в с. Королевом Мосте. ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2633, л. 24
17. 1915 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями о том, что “упразднения церквей по каким-либо причинам в отчетном году не было”. ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2633, л. 24
18. 1915 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями о том, что большинство приписных храмов епархии “не имеет вполне благолепного внутреннего убранства”. ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2633, л. 24—об.

1	2	3	4
19.	1915 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями о том, что "во всех благочиниях существует особый сбор на благочиннические библиотеки, благодаря чему они часто насчитывают сотни книг и журналов".	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2633, л. 29
20.	1915 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями об отношении мужских монастырей епархии к нуждам военного времени, в т. ч. сообщение, что иеромонах Супрасльского монастыря Антоний и "другой иеромонах снабжены от обители наборами церковной утвари, облачений и богослужебных книг".	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2633, лл. 14 об.—15
21.	1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что к концу августа 1915 г. Гродненская губ. вся бы-	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, л. 1

ла занята врагом.

22. 1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о хранении в г. Гродно в архиве Консистории ко дню эвакуации (10 августа 1915 г.) 360 описей церковных имуществ и 352 планов церковных земель.	ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695, л. 4
23. 1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о достопримечательных святынях Гродненской епархии: древние чудотворные иконы Жировицкой, Суздальской, Коложанской Божией Матери хранятся в епархии.	ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 52—об.
24. 1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что оставшиеся в Гродно иеромонах Борисоглебского монастыря Митрофан	ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 15—об.

и иподиакон кафедрального собора Петр Ставинский до марта сего года оставались в Гродно и служили в монастыре, а затем увезены в Германию, где обслуживали религиозные нужды русских пленников, в том числе указывается: "В каком состоянии находятся в настоящее время храмы и различные здания монастырей — сведений не имеется".

25. 1916 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что при вражеском нашествии многие храмы епархии сильно пострадали от неприятельского врага, а в некоторых местах были подорваны своими войсками ввиду того, что они могли служить удобным наблюдательным или пристрельным пунктом.

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2965,
лл. 26
об.—27

26. 1916 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г.

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 9—об.

со сведениями о том, что священники Гродненской губернии были расселены по различным областям России.

27. 1917 г.
10 нояб.
- Определение св. синода за № 5800 об учреждении под председательством архиепископа Гродненского Михаила особой комиссии для наблюдения за приведением в порядок Патриаршей ризницы, подвергшейся разрушению во время беспорядков, бывших в последнее время в Москве.
- ф. 796,
оп. 445,
ед. хр.
773,
л. 158

Матэрыялы па эвакуацыі

28. 1916 г.
8 авг.
- Извлечение из донесения благочинных о количестве церквей и служителей культа за 1915 г. со сведениями о местожительстве Лидского благочинного Литовской епархии священника Иоанна Скальского в селе Никольское на Плесне Ярославской губ. (почт. ст. Песочное) из его же рапорта от 8 августа 1916 г.
- ф. 796,
оп. 445,
ед. хр.
295,
л. 12
29. 1916 г.
30 авг.
- Извлечение из донесения благочинных о количестве
- ф. 796,
оп. 445,

1	2	3	4
		ве церквей и служителей культта за 1915 г. со све- дениями о местожитель- стве и.о. Ошмянского благочинного Литовской епархии священника Иосифа Лисецкого на ст. Залесье Либаво-Ромен- ской ж. д. Ошмянского у. Виленской губ. из его же рапорта от 30 августа 1916 г.	ед. хр. 295, л. 14
30. 1916 г.		Извлечение из отчета архиепископа Гроднен- ского и Брестского Миха- ила о состоянии Гроднен- ской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что Консистория выраба- тывала "указания и разъяснения духовенству епархии по различным вопросам пастырской практики при особых об- стоятельствах пережива- емого момента, в частно- сти по вопросу о време- ни оставления приходов вместе с прихожанами при занятии их неприя- телем, о вывозе цер- ковных святынь, утвари и другого имущества, или сокрытию последне- го в случае невозмож- ности вывоза и т.п.", сведения о том, что	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, л. 8

этими вопросами Консистория занималась и до переезда в Москву.

31. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что "нашествие врага явилось для населения епархии неожиданным, — так велика была его уверенность в силе русского оружия и могущество застолняющих его с запада твердынь — крепостей. Поэтому эвакуация населения происходила без всякого плана, сопровождалась, вследствие спешности, потерей имущества и вообще разнообразными тяжелыми жертвами и лишениями".
32. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что "при занятии врагами западной части губернии власти требовали обязательного выселения жителей, и отходящие

русские войска в большинстве случаев предавали огню постройки и уничтожали оставленное уходящим населением имущество. С половины августа таковых требований уже не предъявлялось. Однако почти все русское население губерний оставило свои места".

33. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что при эвакуации "недобное к вывозу имущество зарыто в землю" (возможно, что это касалось и церковного имущества). ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, л. 37-об.
34. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что эвакуация совершилась неожиданно и духовенство не имело времени заботиться о собственном имуществе и что "в последние моменты

железные дороги часто отказывались принимать грузы и даже пассажиров. Поэтому духовенство в большинстве следовало на лошадях, причем главную часть могущего поместиться в экипаж груза занимало церковное имущество. К части духовенства должно отметить, что оно предпочитало бросать на произвол судьбы свое личное имущество, стараясь сохранить и вывезти церковное. На пути, когда выяснялась невозможность вывезти дальше все забранное с собою, духовенство также предпочитало бросить свое, спасая святыни и ценную утварь храма".

35. 1916 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о заботе духовенства о сохранении церковных святынь, утвари и другого церковного имущества: "К сожалению железные дороги только в редких случаях принимали, и то в не-

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
лл. 38 с об.

большом количестве церковные грузы. Поэтому обычно священники главные святыни храмов и наиболее ценную утварь брали с собой, а остальное церковное имущество укрывали в надежном, по возможности сухом, обложенным кирпичем и досками месте, наприм., под полом церкви, под стенами храма, на церковных погостах и на кладбищах, придавая в последних случаях местам хранения вид могил или же иногда вспахивая окружающее место и засевая его рожью. О месте скрытия кроме священников и псаломщиков известно только церковным старостам и принимавшим участие в сокрытии нескольким особо приверженным к церкви братчикам и попечителям, с которых обычно бралась присяга о сохранении его в тайне. В своих донесениях епархиальной власти об обстоятельствах эвакуации духовенство сообщает, что из церковного имущества вывезено и что где скрыто. Между

прочим колокола церковные вывезены всюду, частью заботами и трудами духовенства".

36. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что "эвакуация совершилась без всякого плана", что колокола с церквей снимали; о том, что "несмотря на крайнюю спешность отъезда, во всех приходах находились прихожане, помогавшие священникам упаковывать, укрывать и увозить церковные святыни, утварь и имущество". ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 48—об.
37. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о количестве вагонов (5 вместо испрашивавшихся 15), отпущеных для погрузки имущества Гродненских церквей, архиерейского дома и Борисоглебского монастыря, дела производства и архивов ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 4—об.

1	2	3	4
		учреждений духовного ведомства.	
38. 1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями об эвакуации 352 планов церковных земель, описаний церквей Гродненской епархии.	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, л. 4—об.	
39. 1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что в конце января епархиальное управление было эвакуировано из Гродно.	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, л. 7—об.	
40. 1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. по распоряжению коменданта Гродненской крепости, в виду приближения неприятеля к Гродне, присутственные места должны были переселиться в г. Слоним" (л. 1—об.—2), где находились до 10 августа, а затем	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, л. 1 об. — 2 об.	

1	2	3	4
		присутственные места были эвакуированы в глубь России (л. 2—об.).	
41. 1916 г.		Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что при эвакуации в г. Слоним были отправлены секретарь и канцелярия консистории, а архиепископ Гродненский и Брестский Михаил остался в г. Гродно.	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, л. 2
42. 1916 г.		Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что "расселилось православное население Гродненской епархии во многих губерниях России до самых восточных и южных включительно".	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, лл. 49 с об.
43. 1916 г.		Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что эвакуированные вообще в	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2696, лл. 24—об.

1914 г. в Москву находятся в нескольких московских монастырях: Серпуховском, Казанском-Головинском, Влахернском, Павловском посаде г. Коломны.

44. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что 18 августа из Гродно в Москву прибыл архиепископ Михаил и туда же прибыли и различные епархиальные учреждения; консистории было отведено помещение Совета миссионерского общества в епархиальном доме.
45. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями об эвакуации частицы мощей с гробиком св. младенца Гавриила Заблудовского и чудотворной иконы обителей Супрасльского Благовещенского первоклассного монастыря Бе-

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 2—об.

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 15

лостокского уезда в Москву и помещении для временного пребывания в Покровском соборе и храме Нескучного дворца.

46. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями об эвакуации из донесения священника села Дмитрович епархиальному начальству: покинув приход и добравшись до г. Слоним, он "отправил после больших хлопот церковные вещи по железной дороге в Москву" (л. 40 об.); сведения о том, что этот священник 9 октября прибыл со своими прихожанами на ст. Спас-Деменское, Калужской губ., где прихожан посадил на поезд.
47. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что духовенство Гродненской епархии поселилось в

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
лл. 40—
об., 41

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
лл. 41—
об., 42

различных губерниях, что в Москве расположились оба архиерея и епархиальные учреждения, и до 15 священников Гродненской епархии, что в Москве и ее окрестностях поселилось много гродненских беженцев и что в виду этого "по инициативе епархиальной власти был испрошен у Московского епархиального начальства один из храмов столицы, именно храм во имя св. Николая чудотворца церковь на Мясницкой улице, для совершения в нем гродненским духовенством богослужений. Скоро этот храм стал объединяющим духовным центром для проживающих в Москве беженцев Гродненской еп.".

48. 1916 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что беженцы из Гродненской губ. нашли себе приют в Москве и "для удовлетворения их духовных

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 8—об.

нужд и вообще для оказания им духовной помощи и поддержки в двух пунктах Москвы, Калитниковском поселке и Измайловском Зверинце, организованы беженческие приходы; в храме св. Николая на Мясницкой улице духовенством Гродненской епархии при деятельном участии епархиального миссионера совершаются поздние литургии при пении хора из беженцев, с произнесением всякий раз поучений", сведения о том, что епархиальным миссионером посещались беженческие пункты в Москве и совершались, где возможно, молебные пения с произнесением соответствующих поучений.

49. 1916 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что в Москве "по инициативе епархиальной власти 2 священника Гродненской епархии обслуживаются духовные нужды многочисленных (более 3000) пра-

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 42—об.

вославных беженцев Западного края в устроенных городом громадных Калитниковских бараках. Здесь для беженцев устроена была временная церковь, в которой и совершились богослужения упомянутыми 2 священниками, неотлучно пребывающими в бараках. В окрестностях Москвы — с. Всехсвятском, Одинцове, Измайловском Зверинце, точно также духовные нужды многочисленных беженцев обслуживались священниками Гродненской еп.”.

50. 1916 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что “священники Гродненской епархии являются деятельными членами действующих в Москве Комитета по оказанию помощи беженцам-гродненцам при Гродненском Софийском Братстве и Московского отделения Комитета Западно-Русского общества”.

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 42—об.

1	2	3	4
51.	1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что "большинство священников обратилось к местным епархиальным Преосвященным с просьбами о временном назначении на вакантные священнические места и многие из них получили таковые назначения"; кроме того, сведения о том, что "более трети священников Гродненской епархии получили возможность послужить христию любивому воинству в качестве полковых священников, в лазаретах на позициях и внутри России, а также в санитарных поездах".	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, лл. 42— об.—43 с об.
52.	1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что образованный под председательством архиепископа Гродненского Михаила Комитет для оказания помощи русским беженцам	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, л. 48

Гродненской губ., поселившихся в Москве и ее окрестностях, находился в Москве, но "было открыто отделение комитета в г. Калуге, высыпалось пособия беженцам в г. Серпухов, в Троице-Сергиев-Посад, в Уфимскую, Пензенскую, Минскую и др. губернии".

Святыни Гродненского Борисо-Глебского монастыря

53. 1914 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1913 г. со сведениями о том, что в Гродненском Борисо-Глебском монастыре находится чудотворная Коложанская икона Божией Матери.	ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2574,
л. 11
54. 1915 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями о хранящейся в Гродненском Борисо-Глебском монастыре древней святыни края иконы Коложанской Божией Матери.	ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2633,
л. 13—об.

1	2	3	4
55.	1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями о том, что братия Гродненского Борисоглебского второклассного монастыря и Супрасльского первоклассного монастыря Белостокского у. эвакуированы были в Николо-Угрешский монастырь Московской епархии.	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2695, л. 15

Красностокский Св. Богородичный женский монастырь
(Сокольский у.)

56.	1914 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями о хранящейся в Красностокском Св. Богородичном женском второклассном общежительном монастыре, Сокольского у., чудотворной иконы Божией Матери.	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2574, лл. 13— об.
57.	1914 г.	Извлечение из "Отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1913 г.	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2574, л. 20

со сведениями о том, что иконописной мастерской Красностокского Св. Богородичного женского второклассного общежительного монастыря, Сокольского у., был расписан Белостокский собор и написаны иконы для Гродненской крестовой церкви".

58. 1915 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями о хранящейся в Красностокском Богородицком второклассном женском монастыре Сокольского у. чудотворной иконе Божией Матери.

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2633,
л. 16—об.

59. 1915 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями о чудотворной иконе Божией Матери, хранившейся в Красностокском монастыре: "по просьбе выступавшей на передовые позиции артиллерийской части унесена была крестным ходом, в сопровождении солдат и офицеров, на место стоянки

ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2633,
л. 23—об.

артиллерии чудотворная икона Божией Матери".

60. 1915 г.

Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1914 г. со сведениями об эвакуации по требованию коменданта Гродненской крепости Красностокского Богородицкого второклассного женского монастыря Сокольского у.: "27 числа отправлено было 11 вагонов (300 челов.) с детьми и сестрами и более ценным имуществом обители в Москву... Прибывшие в Москву насельницы монастыря не без затруднений разместились в 8 подмосковных монастырях. Древняя Красностокская чудотворная икона Божией Матери и чтимая Владимирская отправлены были с сестрами в Москву, а другая чудотворная икона осталась в обители до 24 августа, когда была изнесена в Гродну. Туда же через несколько дней были отправлены

на подворье монахини и послушницы... В Гродненском подворье монастыря нашел себе приют и соседний женский Теолинский Сувалковской губ., монастырь".

61. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что подворье Красностокского монастыря в Гродно приютил насельниц Тейлинского монастыря Сувалковской губ. Варшавской епархии, а после занятия Красностокского монастыря неприятелем его насельницы перешли в подворье монастыря в Гродно.
62. 1916 г. Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями об эвакуации по ходатайству вел. кн. Елизаветы Федоровны в августе 1915 г. Красностокского Богородицкого второклассного женского монастыря в поме-
- ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 23
- ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2695,
л. 24

1	2	3	4
		щении Московского Александровского дворца в "Нескучном", часть сестер эвакуирована была на подворье монастыря в Петрограде в Полюстрове, часть при вывезенном племенном скоте — в Мариино-Горское сельскохозяйственное училище в Минской губ., часть была размещена в эвакуированном из Гродно лазарете.	
63. 1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Гродненского и Брестского Михаила о состоянии Гродненской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что Красностокский Богородицкий второкласный женский монастырь Сокольского у. Гродненской губ. и его святыни (чудотворные иконы Красностокская и Владимирская) и читимая копия чудотворной Красностокской иконы были отправлены в Москву и помещены в домовой церкви дворца в Нескучном, кроме того указывается, что "наиболее ценная церковная утварь, ризница, некоторые иконы также доставлены в Москву в разное время и помещены частью в двор-	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2595, лл. 24—об.	

1	2	3	4
цовой церкви, частью в кладовых дворца".			
64. 1917 г.	Определение св. синода за N 5753 о поручении прео- священному митрополиту московскому Тихону представить свое заклю- чение св. синоду по воп- росу о возможности време- ненно предоставить для Красностокского женско- го монастыря Гроднен- ской епархии, размеща- ющеся в Нескучном дворце, помещения Мос- ковского Знаменского мужского монастыря, в виду предположения по- местить в Нескучном дворце чины и учрежде- ния Дипломатического Корпуса.	ф. 796, оп. 445, ед. хр. 773, л. 108	
65. 1918 г.	Определение Св. Синода за N 191 о предоставле- нии Екатерининской пус- тыни Московской епар- хии по освобождении ее в пользование Красно- стокского женского мо- настыря Гродненской епархии со всем имуще- ством пустыни движи- мым и недвижимым, за- ключающимся в землях, капиталах, домах и проч., а также со всем	ф. 796, оп. 445, ед. хр. 564, л. 15	

живым и мертвым инвен-
тарем. Копия.

ЛІТОЎСКАЯ ЕПАРХІЯ

Агульныя матэрыялы

66. 1914 г.	Извлечение из отчета архиепископа Литовского и Виленского Тихона о состоянии Литовской епархии за 1913 г. со сведениями об окончании работ по постройке каменно-бетонной церкви в д. Пржевоже Лидского у.	ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2587,
лл. 6—об.
67. 1914 г.	Извлечение из отчета архиепископа Литовского и Виленского Тихона о состоянии Литовской епархии за 1913 г. со сведениями об окончании работ по постройке деревянной церкви, приписанной к Олькеницкой в м. Эйшишках Лидского у.	ф.796,
оп. 442,
ед. хр.
2587, л. 7
68. 1914 г.	Извлечение из отчета архиепископа Литовского и Виленского Тихона о состоянии Литовской епархии за 1913 г. со сведениями о продолжении работ по капитальному ремонту Беницкой церкви Ошмянского у.	ф.796,
оп. 442,
ед. хр.
2587, л. 7

1	2	3	4
69.	1915 г.	Извлечение из отчета архиепископа Литовского и Виленского Тихона о состоянии Литовской епархии за 1914 г. со сведениями о целостности церквей и притчowych построек приходов Литовской епархии, в течение 1914 г. ставших ареной военных действий.	ф.796, оп. 442, ед. хр. 2647, л. 17—об.

Царкоўная ўласнасць і абставіны ваеннага часу

70.	1917 г.	Извлечение из отчета архиепископа Литовского и Виленского Тихона о состоянии Литовской епархии за 1916 г. со сведениями о повреждении Залесской церкви и двух храмов в м. Бенице Ошмянского уезда от обстрелов и бомбёжек неприятеля.	ф.796, оп. 442, ед. хр. 2755, л. 6—об.
-----	---------	---	--

МАТЭРЫЯЛЫ ПА ЭВАКУАЦЫІ

71.	1916 г.	Извлечение из отчета архиепископа Литовского и Виленского Тихона о состоянии Литовской епархии за 1915 г. со сведениями о том, что "еще задолго до начала войны епархиальным начальством предприняты	ф.796, оп. 442, ед. хр. 2709, л. 10
-----	---------	--	---

были меры на случай эвакуации ценной церковной движимости и документов, служащих и их семейств и с первыми выстрелами сделаны были по сему надлежащие распоряжения".

72. 1917 г. Извлечение из отчета архиепископа Литовского и Виленского Тихона о состоянии Литовской епархии за 1916 г. со сведениями о том, что "некоторые святыни, ценное монастырское имущество, документы и капиталы вывезены внутрь Империи". ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2755,
л. 5

МІНСКАЯ ЕПАРХІЯ

Святыні

73. 1914 г.
28 марта Извлечение из отчета епископа Минского и Туровского Митрофана о состоянии Минской епархии за 1913 г. со сведениями о местонахождении в Минском женском Спасо-Преображенском монастыре частицы мощей (ручная косточка) св. Великомученицы Варвары. ф. 796,
оп. 442,
ед. хр.
2588,
л. 39

1	2	3	4
74.	1916 г.	Извлечение из отчета епископа Минского и Туровского Митрофана о состоянии Минской епархии за 1915 г. со сведениями о частице мощей (ручной косточки) св. Великомученицы Варвары, находящейся в Минском Спасо-Преображенском монастыре.	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2710, л.47—об.
75.	1915 г.	Извлечение из отчета епископа Минского и Туровского Митрофана о состоянии Минской епархии за 1915 г. со сведениями о мощах св. Великомученицы Варвары, находящихся в Минском женском Спасо-Преображенском монастыре.	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2648, лл. 48 об. —49
76.	1914 г.	Извлечение из отчета за 1913 г. со сведениями о наличии в Минском Петропавловском соборе чудотворной иконы Минской Божией матери, явившейся в "Минске чудесным образом на реке Свисочи 13 августа 1500 г.".	ф. 796, оп. 442, ед. хр. 2648, л. 53
77.	1915 г.	Извлечение из отчета епископа Минского и Туровского Митрофана о со-	ф. 796, оп. 442, ед. хр.

1	2	3	4
		стоянии Минской епархии за 1914 г. со сведениями о чудотворной иконе Минской Божией Матери, находящейся в Минском кафедральном Петропавловском соборе.	2648, л. 53
78.	1914 г. 28 марта	То же за 1913 г. со сведениями о распоряжении Минского православного Свято-Николаевского народного братства "о распространении и приобретении для церквей иконы местных святителей Кирилла и Лаврентия и мученика Гавриила".	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 6 об.
79.	1914 г. 28 марта	То же со сведениями о наличии в отчетном 1913 г. в Минском церковном историко-археологическом комитете 1284 предметов, "или правильнее говоря N, так как под некоторыми N записываются несколько предметов однотипичных".	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 4
80.	1914 г. 28 марта	То же со сведениями о наличии в отчетном 1913 г. 1717 книг и рукописей в библиотеке Минского церковного историко-археологического комитета.	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 4

1	2	3	4
81.	1916 г.	<p>Ведомость о богадельнях при церквях Минской епархии и средствах содержания их и о числе призреваемых в них в 1915 г. из дела "Отчет епископа Минского и Туровского Митрофана о состоянии Минской епархии за 1915 г."</p> <p>Сведения о церквях, при которых существуют богадельни:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Рождество-Богородичная в м. Изяславе Минского у. — при приписной церкви в дер. Старинках Ивенецкого прихода Минского у. — Спасо-Преображенская церковь в м. Ракове Минского у. 	<p>ф. 796, оп. 442, д. 2710, л. 73</p>
82.	1914 г. 28 марта	Извлечение из отчета епископа Минского и Туровского Митрофана о состоянии Минской епархии за 1913 г. со сведениями о больших размерах алебастровой фигуры Божией Матери с короной на голове, установленной на единственной фронтовой башне Преображенской церкви в с. Райцах Новогрудского уезда.	<p>ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 43</p>

1	2	3	4
83.	1915 г.	То же за 1914 г. со сведениями о той же фигуре.	ф. 796, оп. 442, д. 2648, л. 53 об.
84.	1914 г. 28 марта	То же за 1913 г. со сведениями о наличии богатых памятников на кладбище при приходской церкви с. Городея Новогрудского уезда.	ф. 796, оп. 422, д. 2588, л. 32
85.	1914 г. 28 марта	То же со сведениями об отсутствии мощей в антиминсе с престола кладбищенской церкви в с. Городея Новогрудского у., хранящемся в главном храме приходской церкви.	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 32
86.	1915 г.	То же за 1914 г. со сведениями о четырех иконах (Спасителя, Божией Матери, Св. Чудотворца Николая и Победоносца Георгия), посланных в благословение действующим русским армиям в декабре 1914 г. Давид-Городокским отделом братства Минского православного.	ф. 796, оп. 422, д. 2648, л. 69 об.

Будаўніцтва

87.	1914 г.	Извлечение из отчета епископа Минского и Ту-	ф. 796, оп. 442,
-----	---------	--	---------------------

1	2	3	4
		ровского Митрофана о со- стоянии Минской епар- хии за 1913 г. со све- дениями об упразднении в 1913 г. деревянного при- ходского храма в с. Ки- евце Минского у., "как уничтоженного пожа- ром", но вместо сгорев- шего предполагалось строить новый.	д. 2588, л. 41 об.
88.	1916 г.	То же за 1915 г. с упо- минанием о сильном раз- рушении от пожара Ан- нинской церкви в м. Столцах Минского у.	ф. 796, оп. 442, д. 2710, л. 27 об.
89.	1916 г.	То же со сведениями о числе церквей "при Мин- ском архиерейском доме: Петро-Павловский ка- федральный собор — 1, церквей домовых — 2, часовен — 1", из Ведо- мости о церквях и бе- лом духовенстве по Минской епархии за 1915 г.	ф. 796, оп. 422, д. 2710, л. 56 об.
90.	1916 г.	Ведомость о монасты- рях и монашествующем духовенстве по Минской епархии за 1915 г. со сведениями о наличии в Минске двух перво- классных монастырей — мужского св. Духа и жен-	ф. 796, оп. 442, д. 2710, л. 53

ского — Спасо-Преображенского и указанием, что "в м. Ивенце имеется женский общежительный монастырь, сведения о числе населения которого не доставлены вследствие эвакуации монастыря". Из дела "Отчет епископа Минского и Туровского Митрофана о состоянии Минской епархии за 1915 г.".

91. 1916 г.	Ведомость о церквях и бедном духовенстве по Минской епархии за 1915 г. со сведениями о числе церквей в г. Минске, из того же дела.	ф. 796,
оп. 442,
д. 2710,
л. 56 об.,
57 об.
92. 1916 г.	То же по Минскому у.	ф. 796,
оп. 442,
д. 2710,
л. 57 об.,
58 об.
93. 1916 г.	То же в уездном г. Новогрудке.	ф. 796,
оп. 442,
д. 2710,
л. 62 об.
94. 1916 г.	То же по Новогрудскому у.	ф. 796,
оп. 442,
д. 2710,
л. 63 об.

Святыні іншых паветаў

95. 1914 г.
28 марта
- Извлечение из отчета епископа Минского и Туровского Митрофана о состоянии Минской епархии за 1913 г. со сведениями о святыне Слуцкого Свято-Троицкого мужского монастыря — о нетленных мощах Слуцкой княгини Софии Юрьевны Олелько, по мужу Радзивилл: "тело ее почивает в деревянном гробике, вставленном в цинковый, который, в свою очередь, покрывается футляром из дубового дерева и помещается у стены правого придела соборного храма у плащаницы. На внутренней стороне крышки цинкового гроба имеется следующая надпись: "1612, марта 19, приставися Благоверная София, Ксенжна Слуцкая, Олельковна Юровичевна Ольгердова племени и положена быть в Слуцку в монастырю Святое Живоначальное Троицы". Княгиня София считается блаженною, но не канонизирована".
- ф. 796,
оп. 442,
д. 2588,
л. 38 об.,
39

1	2	3	4
96.	1914 г. 28 марта	То же со сведениями о местонхождении раки с мощами св. мученика младенца Гавриила в г. Слуцке в Св. Троицком мужском монастыре.	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 8 об., 16 об.
97.	1914 г. 28 марта	То же со сведениями о главной святыне Слуцкого Свято-Троицкого мужского монастыря — о мощах св. мученика младенца Гавриила, пострадавшего от евреев в 1690 г.: "Мощи эти открыто нетленно почивают в металлическом накладного серебра гробике и помещаются на особом катафалке под сенью у левого придела соборного храма".	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 38 об.
98.	1914 г. 28 марта	То же со сведениями о наличии в ризнице Слуцкого мужского Свято-Троицкого монастыря исторической вещи: "деревянный посох из кипариса, обложенный перламутром и черепахой, присланный в дар и благословение монастырю в 1611 г. Патриархом Иерусалимским Феофаном чрез Слуцкого князя Иеронима Радзивилла".	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 39 об.

1	2	3	4
99.	1914 г. 28 марта	То же со сведениями о наличии в ризнице Слуц- кого мужского Свято-Тро- ицкого монастыря исто- рической вещи — настоя- тельского из чистого литого серебра посоха (патрицы) с надписью славянскими буквами вдоль жезла: "Юрий Юриевич Олелько Княжа Слуцкое (1580 г.) до Светое Троице Архи- мандрис Слуцкое для вечное памяти и бого- молия благочестия Све- того".	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 39
100.	1914 г.	То же со сведениями о наличии в ризнице Слуц- кого мужского Свято-Тро- ицкого монастыря исто- рической вещи — сереб- ряной вызолоченной ча- ши (потира) с финифтя- ными украшениями и дву- мя надписями по нижне- му ее блюду: "Jesus Christus, ave Maria, gratia plena". "Юрий Юриевич Олелько, Княжа Слуцкое, до монастыря Св. Троицы Архимандрис Слуцкой 1580 г.".	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 39
101.	1914 г.	То же со сведениями о наличии в ризнице Слуц- кого мужского Свято-Тро-	ф. 796, оп. 442, д. 2588,

ицкого монастыря исто- л. 39
 рической вещи — рукопис-
 ного уставом четверо-
 евангелия работы того же
 князя Юрия Юриевича
 Олелько в 1/2 листа
 1580 г., в т. ч. опи-
 сание рукописи: "пер-
 вые буквы каждого
 Евангелия представля-
 ют собой прекрасные
 рисунки акварелью —
 голубая с зеленою
 краской с золотом,
 текст писан чернила-
 ми, печатные буквы
 славянского алфавита
 на вид как будто вос-
 произведены механиче-
 ским типографским
 способом; указания
 Евангелий для чтения
 на известный праздник
 или случай внизу: стра-
 ницы написаны золотом,
 а зачала отмечены на
 полях киноварью; кроме
 того при первой главе
 каждого Евангелия име-
 ется особый в начале
 страницы рисунок. Еван-
 гелие это переплетено в
 доски, обложенные бар-
 хатом без всяких наружен-
 ных украшений".

102. 1914 г.
 28 марта

То же со сведениями о
 наличии в ризнице Слуц-

ф. 796,
 оп. 442,

1	2	3	4
		кого мужского Свято-Троицкого монастыря исторической вещи: "риза фелонъ из самотканной цельной и плотной серебряной парчи с вышитыми в рисунок по ней золотой канителью крестами в кругах, при чем крест и кустодия на ней из кованного чистого серебра, вызолочены, с гранатами по середине".	д. 2588, л. 39 с об.
103.	1914 г. 28 марта	То же со сведениями о местонахождении картин с изображением вселенских соборов в Слуцком Св. Троицком мужском монастыре.	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 31
104.	1914 г. 28 марта	То же со сведениями об издании и рассылке в начале 1914 г. ГУ выпуска трудов Минского церковного историко-археологического комитета под названием "Минская старина", заключающего описание I тома Слуцкого Тройчанского архива, составленного А.К.Снитко.	ф. 796, оп. 442, д. 2588, л. 4
105.	1914 г. 28 марта	То же со сведениями о наличии чудотворной иконы Божией Матери в	ф. 796, оп. 442, д. 2588,

каменной Рождество-Богоявленской церкви в м. Юревичах Речицкого у.

Ваенныя падзеі і цэрквы

106. 1916 г.

Извлечение из отчета епископа Минского и Туровского Митрофана о состоянии Минской епархии за 1915 г. со сведениями о занятии неприятелем в 1915 г. 39 приходов в Новогрудском у. Минской епархии.

Сведения по Новогрудскому у.: из 56 приходов осталось незанятыми неприятелем только 17 (л. 48 об.), из вышеозначенного отчета.

ф. 796,
оп. 442,
д. 2710,
л. 49

МАТЭРЫЯЛЫ ПА ЭВАКУАЦЫІ

107. 1916 г.

Извлечение из донесений благочинных о количестве церквей и служителей культа за 1915 г. с отсутствием сведений о местожительстве благочинных по Минскому у. и Новогрудскому у. Минской епархии.

ф. 796,
оп. 445,
д. 295,
198 л.

108. 1916 г.

Извлечение из отчета епископа Минского и Туровского Митрофана о состоянии Минской епархии.

ф. 796,
оп. 442,
д. 2710,
л. 1 с об.

хии за 1915 г. со сведениями об эвакуации метрических книг Минской консистории в г. Калугу.

109. 1916 г. То же со сведениями об эвакуации метрических книг части приходов Минской епархии "в глубь России по военным обстоятельствам". ф. 796,
оп. 442,
д. 2710,
л. 2
110. 1916 г. То же со сведениями об эвакуации 2-х больших ящиков ценностей, в т. ч. рукописей (за исключением архива Тройчанского монастыря), старопечатных книг (наиболее редкие издания), ценных из числа икон, вещей, облачений, всех монет церковного историко-археологического музея и имущества духовной семинарии в г. Рязань и о размещении эвакуированного в кладовой архиерейского дома, в т. ч. об оставлении в музее менее ценных облачений, икон, современных книг, громоздких вещей и тех предметов, которые не могут выдержать перевозки. ф. 796,
оп. 442,
д. 2710,
л. 19 с об.
111. 1916 г. То же с упоминанием о ф. 796,

1	2	3	4
		деятельной организации вывозки церковного имущества из церквей благочиннического округа, оставленного местным благочинным, священником с. Городея Ново-грудского у.	оп. 442, д. 2710, л. 27 с об.

112. 1917 г.
11 сент.
- Определение Св. Синода
N 5170 об эвакуации в
случае необходимости
Минской духовной кон-
систории в пределы Харь-
ковской епархии.
- ф. 796,
оп. 445,
д. 771,
л. 144

УСКОСНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ

113. 1917 г.
16 нояб.—
15 дек.
- Дело о разрешении выда-
чи колоколов, эвакуиро-
ванных из занятых не-
приятелем мест в Харь-
ковскую епархию, во вре-
менное пользование не-
достаточно обеспечен-
ным церквам.
- Донесение епископа
Старобельского, времен-
но управляющего Харь-
ковской епархией Неофи-
та св. синоду от 16 но-
ября 1917 г. с ходатай-
ством о разрешении отда-
вать эвакуированные ко-
локола, находящиеся в
Спасовом монастыре, без
описи и точного указания
тех мест, откуда приве-
- ф. 796,
оп. 445,
д. 351,
2 л.

зен каждый колокол, во временное пользование бедным церквам, в т. ч. сведения, что в Спасовом монастыре Харьковской епархии находится пять вагонов колоколов, числом 260 (л. 1 с об.).

Определение св. синода от 15 декабря 1917 г. о поручении Харьковскому епархиальному начальству составить описание колоколов, хранящихся в Спасовом монастыре, и о разрешении отпускать означенные колокола во временное пользование бедным церквам Харьковской и др. епархий (л. 2 с об.).

МАЯ ЯНІЦКАЯ

СПАЧАТКУ НАШЫ КАШТОЎНАСЦІ ВЫВЕЗЛІ Ў РАСІЮ, А ПОТЫМ — У ПОЛЬШЧУ

Сабраныя на працягу стагоддзяў каштоўнасці ў маёнтках старажытных шляхецкіх родаў Беларусі рабаваліся Расіяй на працягу ХVІІІ—XIX стст.: пасля трох падзелаў Рэчы Паспалітай (у тым ліку і Беларусі), пасля 1812 г. і ў выніку канфіскацыі маёmacці польскай і беларускай шляхты, якая ўдзельнічала ў нацыянальна-вызваленчым руху 1831 і 1863 гг. Шмат каштоўнасцей вывезла ў Сібір шляхта, сасланая туды.

У выніку Рыжскага мірнага дагавору 1921 г. (артыкул XI і Дадатак да яго N 3) нашы магутныя суседзі Расія

(РСФСР) і Польская Рэспубліка адвольна падзялілі паміж сабой не толькі этнічна беларускую тэрыторыю, але і нашу культурную спадчыну. На перамовы нават не запраслі прадстаўнікоў законнага ўрада маладой Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, якая была абвешчана 1.1.1919 г.

Згодна з Рыжскім Мірным Дагаворам 1921 г. каштоўнасці перадаваліся Польшчы на працягу некалькіх гадоў, пераважна пасля 1922 г. — ужо ўрадам СССР.

Камітэт па архівах і справаводству пры Савеце Міністрав Рэспублікі Беларусь перадаў Камісіі "Вяртанне" Беларускага фонду культуры для даследавання і публікацыі не-вялікую частку ксеракопій дакументаў, якія падпісваліся Польшчай і СССР пасля 1921 г. дзеял ажыццяўлення Рыжскага Мірнага Дагавора. Гэта — ксеракопіі Генеральнага Пагаднення Змешанай (СССР і Польшча) Спецыяльнай Камісіі ад 16.11.1927 г., згодна з якім канчаткова вырашаліся ўсе ўзаemныя патрабаванні абодвух дзяржаў аб перадачы пэўных каштоўнасцей. З восьмі дадаткаў да гэтага Пагаднення нам перадалі ксеракопіі толькі трох: дадаткі N 1 і N 1-А; N 3; N 8-А і N 8-Б. Ксеракопіі спісаў каштоўнасцей, якія былі запатрабаваны і тычыліся тэрыторыі сучаснай Рэспублікі Беларусь, не прыкладзены да ксеракопій Генеральнага Пагаднення, за выключэннем двух выпадкаў (спісы каштоўнасцей Нясвіжскага замка і Ванды Халецкай).

Матэрыялы Генеральнага Пагаднення ад 16.11.1927 г. захоўваюцца ў Міністэрстве замежных спраў Расіі. БФК атрымаў толькі частку ксеракопій з фондаў За і 54з. Асноўная частка дакументаў, якія тычацца спраў Рыжскага Мірнага Дагавора, знаходзіцца ў іншых архівах Расіи.

Камітэт па архівах і справаводству пры СМ РБ вядзе перамовы з адпаведнымі ўстановамі Расіі, каб атрымаць дазвол на іх ксеракапіраванне.

Ніжэй падаецца асноўны пералік каштоўнасцей (а таксама іх асобныя спісы), якія захоўваліся ў беларускіх маёнтках і былі канфіскаваны ў розныя часы ўладамі Расіі, а таксама да 1921 г. знаходзіліся ў розных установах Беларусі. Гэтыя каштоўнасці Польшча патрабавала вярнуць ёй, і многае Расія ёй перадала, не ўлічышы права БССР на

гэтыя ж каштоўнасці.

Так, згодна з Генеральным Пагадненнем ад 16 лістапада 1927 г. Змешанай (СССР і Польшча) Спецыяльнай Камісіі, якая дзейнічала на падставе артыкула XI Рыжскага Мірнага Дагавора і Дадатку да яго № 3, былі складзены спісы музейных (Дадатак № 1) і бібліятэчна-архіўных (Дадатак № 1-А) каштоўнасцей, якія падлягалі перадачы адпаведна артыкула 1-га гэтага Генеральнага Пагаднення і Дадаткаў № 1 і № 1-А. Тут падаюцца дакументы, якія датычаны тэрыторыі сучаснай Рэспублікі Беларусь.

N п/п з з Дадат- каў	Пералік каштоўнасцей, якія пад- лягалі перадачы Польшчы згодна з сумеснымі дамоўленасцямі	Даты прыёма (здаточных актаў і пера- лік каштоў- насцей)
1	2	3

а) Музейныя каштоўнасці

(Дадатак № 1)

- 8 12 фамільных партрэтаў роду Зы- Акт аб перада-
бер-Плятараў, якія былі эвакуі- чы каштоў-
раваны пасля 1914 г. у Петраград. насцей пакуль
Гэты род меў маёнткі ў Беларусі з не выяўлены¹
ХУШ ст. у Дзедзінцы і Лужках
(цяпер Віцебская вобл.), Святы-
чах (Брэсцкая вобл.) і інш. мяс-
цовасцях.
Патрабаванне Польскай дэлегацыі
№ 6734/ІУ ад 6.10. 1922 г.
Спісы не выяўлены.
- 13 Маствацка-культурныя зборы кня- Акт аб перада-
зя Яўстафія Сапегі, канфіскава- чы пакуль не
ныя Расіяй у 1832 г. у яго дзя- выяўлены²
рэчынскім палацы.

Патрабаванне Польскай дэлегацыі
N 3488/ІУ ад 19.6.1922 г.
Спіс пакуль не атрыманы.

- 17 Карціны, разьба, мастацкая мэб- Акт аб перада-
ля і музейныя рэчы, што паходзі- чы пакуль не
лі са збораў паўстанцаў 1831 і выяўлены
1863 гг., маёмасць якіх была кан-
фіскавана Расіяй.
Патрабаванне Польскай дэлегацыі
N 6695/І ад 6.10.1922 г.
Спісы пакуль не выяўлены.
- 18 Музейныя і гістарычныя каштоў- Акт аб перада-
насці з Нясвіжскага замка, выве- чы каштоў-
зеныя ў Расію ў 1792 і 1812 гг. насцей пакуль
Патрабаванне Польскай дэлегацыі не выяўлены
N 6547/ІУ ад 6.10.1922 г. Ніжэй
падаецца спіс (на мове арыгінала)
рэчаў, якія падлягалі выдачы спа-
дару Яноўскаму ў сакавіку 1928 г.³
1. Почетны меч Яна Собесского
N B. 13 с перavezью N 3а.
2. Шляпа Яна Собесского N 3а.
3—12. Десять палок за N 5, 6, 7,
8, 9, 10, 11, 12, 13, 14
/отделение "смешанные ве-
щи", латинская буква
" "/. [У дакумэнце
літара не прастаўлена —
М.Я.].
13. Мантія ордена св. Духа N 763.
14—15. Два польских маршалских
жезла /отдел "различное
оружие", N 17 и 18/.
16—20. Пять ружей, N 31, 32, 33,
34, 35 /отдел "ружья и
карабины"/ латинская бук-

ва "Ф".

21. Один кончар N 15 /латинское "Б"/
- 22—23. Две сабли N 58 и 128 /латинское "А"/
24. Одна бронзовая модель лошади N 83 /отдел "смешанные вещи"/
25. Тридцать каменных сабельных рукояток польских и пять мраморных набалдашников турецких /N 7, отдел "различное оружие"/
26. Нагрудный образ с Богородицей /N К. 1/
- 27—28. Две серебряные доски с гравер. портретом Оссолинского /Ливен, N 25 и 37/
- 29—30. Две табакерки с изображением на слоновой кости Яна III, вторая Иннокентия XI /N 171 и 172 каталога Ц.С.Арс. 1840 г. Ч. II/
- 31—32. Два барельефа с изображением Вулкана, Венеры, Геркулеса и Омфалии /N 189 каталога Ц.С.Арс. 1840 г. Ч. III/
- 33—35. Три бокала, из коих два в виде корабля /серебряные/, и один в виде совы из кокосового ореха в золоченой оправе N 2479
- 36—37. Два бокала с раковиной N 2891 и 2879

/М.П./ Верно: Гл. Секретарь-Эксперт
Делегации СССР — Дуван
с подлинным верно:

21	Творы мастацтва, якія знаходзіліся ў Збройнай палаце (патрабаванне ад 6.10.1922 г.) і ў будынках Крамля (патрабаванне N 6693/ІУ). Спісы пакуль не выяўлены.	Акты аб перадачы пакуль не выяўлены
23	Мастацкія зборы, вывезенныя фельд-маршалам Паскевічам у 1831 г. Патрабаванне Польскай дэлегацыі N 6517/ІУ ад 6.10.1922 г. Спісы пакуль не выяўлены.	Акты аб перадачы пакуль не знайдзены
26	Бібліятэчна-архіўна-музейныя калекцыі А.Браніцкага, эвакуіраваныя ў 1915 г. з маёнтка Рось (цяпер Гродзенская вобл.) у Гомель, а потым у Маскву (Каткоўскі дом). Патрабаванне Польскай дэлегацыі ад 27.IX.1922 г. N 6331/ІУ	Акт ад 30.3. 1928 г. — перадалі праз М.Марэлёўскую толькі частку архіва і бібліятэкі: 22 скрыні з кнігамі і 2 скрыні з кнігамі і архіўнымі дакументамі Браніцкіх ⁴
27	Культурная маёмасць Ванды Халецкай ⁵ . Род Халецкіх меў маёнткі ў Беларусі з ХУП ст. у Хальчы (Гомельская вобл.), у пач. ХУШ ст. у Анопалі (Мінская вобл.), у ХХ ст. у Навасёлках (Гомельская вобл.) і іншых мясцовасцях. Патрабаванне Польскай дэлегацыі ад 27.IX.1922 г. N 6331.	Акт аб перадачы пакуль не выяўлены

Спіс падаецца на мове арыгінала:

1. Портрет г. Бржостовскаго /у колонны/
2. Портрет Анны, урожденной Халецкой
3. Портрет Николая Халецкаго с женой
4. Портрет Халецкаго
5. Портрет девочки с надписью "Ванда Кленевская"
6. Часы бронзовые в форме башни.
7. Часы бронзовые с фигурой Рубенса /без корпуса часов и подставки/
8. Часы бронзовые с амазонкой на алебастровой подставке
9. Часы висячие в деревянной оправе с мраморным циферблатом
10. Люстра висячая в греческом стиле
11. Бронза "Собака с лисицей"
12. Акварель с видом старой Варшавы
13. То же
14. Белорусская икона Богоматери с надписью на белорусском языке
15. Курильница в греческом стиле /золоченая бронза/
16. Светильник в греческом стиле /бронза/
17. Портрет Костюшки /гравюра/

кі ў Беларусі з ХУІІІ ст. — у Заслаўі і Сёмкаўым гарадку (Мінскай вобл.) і інш. мясцовасцях.
Патрабаванне ад 12.3.1922 г.
Спісы ўказанных каштоўнасцей пакуль не выяўлены.

- 29 Маёмасць Іосіфа Пшаздзецкага, вывезеная ў Смаленск. Акт аб перадачы маёмасці
Патрабаванне Польскай дэлегацыі ад 12.3.1922 г. пакуль не знойдзены
Спісы маёмасці не выяўлены.

б) Архіўна-бібліятэчныя каштоўнасці

(Дадатак N 1—А)

- 4 Маёмасць навучальных устаноў (документы, атэстаты, перапіска, фармуляры, журналы)..., у тым ліку Гастинскай мужчынскай гімназіі, якая была вывезена ў г. Калугу.
Патрабаванне Польскай дэлегацыі ад 4.12.1921 г.

- 12 Маёмасць Сельскагаспадарчай до- следнай станцыі ў Беняконях (цяпер Гродзенская вобл.), якая знаходзілася ў Харкаве⁶.
Патрабаванне Польскай дэлегацыі ад 2.X.1922 г. за N 6430/У/328.
Спісы не выяўлены.

Акт ад 15.6. 1928 г. перадалі праз Я. Граф-Хшан- шчэўскую толькі сем пакетаў з архіўнымі матэ- рыяламі гэтай станцыі, якія захоўваліся ў Харкаўскім

цэнтральным
архіве

- 17 Картаграфічныя зборы (планы і чарцяжы арыгінальныя і друкаваныя), пласцінкі і клішэ з іх, а таксама кнігі і рукапісы, што адносіліся да картаграфіі, вывезеныя ў Расію на працягу ХУІІ і XIX стст.
Патрабаванне Польскай дэлегацыі ад 2.10.1922 г. N 6421/У/315; 6422/У/317; 6423/У/318.
Спісы пакуль не выяўлены.
- Актаў аб перадачы пакуль не знайшлі
- 19 Старажытныя акты, геаграфічныя карты і планы крэпасцей і ўмаца-
нняў, эвакуіраваныя ў 1915 г. у Расію.
Патрабаванне Польскай дэлегацыі ад 6.10.1922 г. N 6704/УІ. Пералік матэрыялаў па Брэст-Літоўскай крэпасці — 193 справы, па Івангородскай крэпасці — 61 справа, па Асавецкай крэпасці — 32 справы
- Акт ад 24.8. 1928 г. з Цэнтральнага архіва РСФСР
- праз Я.Граф-Хшаншчэў-скую архіённую матэрыялы, якія датычыліся Брэст-Літоўскай крэпасці — 193 справы, Івангородскай крэпасці (Віцебская вобл.) — 61 справа, Асавецкай крэпасці (Віцебская вобл.) — 32 справы 7

Згодна Дадатка № 3 да Генеральнага пагаднення ад 16.11.1927 г. абодва бакі павінны былі падзяліць архівы і перадаць іх Польшчы.

N п/п дадатка	Пералік каштоўнасцей, якія ты- чыліся тэрыторыі сучасной Рэспублікі Беларусь і падлягалі безумоўнай перадачы	Даты прыёма здатачных актаў
1	2	3
1	<p>Рэчы і архівы, якія належалі дзяржаўным установам і самакіраўніцтвам Гродзенскай і Мінскай губерній.</p> <p>Патрабаванне Польскай дэлегацыі ад жніўня 1922 г. N 5089/УІ.</p> <p>Спісы пакуль не выяўлены.</p>	<p>Акты аб перадачы не знайдены</p>
3	<p>Маёmacць гідратэхнічных аддзелаў Акты аб перапры Управах земляробства і дзяржжаўнай маёmacці ў Гродне і Мінску.</p> <p>Патрабаванне Польскай дэлегацыі ад 2.10.1922 г. N 6431.</p> <p>Спісы маёmacці не выяўлены.</p>	<p>Акты аб перадачы не знайдены</p>
Згодна з Дадаткамі N 8—А і N 8—Б да Генеральнага пагаднення ад 16.11.1927 г. Польшча патрабавала вярнуць шэраг архіваў, але канчатковое раешэнне аб іх вяртанні павінны былі ўзгадніць урады абедзвюх дзяржаваў, а не Змешаная камісія.		
N 8—А п. 1	Метрыка Вялікага княства Літоўскага	<p>Акты аб перадачы не выяўлены</p>
N 8—А п. 13	Архівы ўстаноў былога Міністэрства фінансаў па Гродзенскай і Мінскай губернях.	<p>Акты аб перадачы не выяўлены</p>

Патрабаванне Польскай дэлегацыі
ад 9.8.1922 г. N 5089/УІ.
Спісы па канкрэтных установах
пакуль што не знайдзены.

N 8—Б Зборы Віленскага музея старажыт-Акты аб пера-
п. 6 насцей (яго асновай стаў Лагойскі дачы не выяў-
збор каштоўнасцей графа Я.Тыш- лены
кевіча).

1. Больш падрабязнью інфармацыю аб вывазе ў Расію
дзярэчынскіх збораў Сапегаў і аб перадачы часткі іх Поль-
шчы гл.: зб. "Вяртанне". Мн., 1992. С. 179—184.

2. Архіў Міністэрства замежных спраў Расіі. Архіў
зменшній палітыкі Расіі. Ф. За, спр. 118.

3. Там жа. Ф. 543, воп. 4, спр. 170, л. 182.

4. Там жа. Ф. 543, воп. 4, спр. 174, л. 74—75.

5. Там жа. Ф. За, спр. 118, дадатак N 1 — муз да п. 27
Генеральнага пагаднення ад 16.11.1927 г.

6. Там жа. Ф. 543, воп. 4, спр. 174, л. 104.

7. Там жа. Л. 137.

ВЯЧАСЛАЎ СЕЛЯМЕНЕЎ

I Ў ДВАЦЦАТЫЯ ГАДЫ БЫЛІ СПРОБЫ...

(Захавалася ў архіве)

Ніжэй падаецца ліст (з захаваннем стылю арыгінала)
намесніка народнага камісара асветы БССР Валасевіча ў
СНК БССР з просьбай хадайнічаць перад СНК РСФСР аб
вяртанні ў БССР часткі бібліятэкі, якая знаходзілася ў

1927 г. у Ленінградзе, Рымска-катализкай духоўнай акадэмії.

БЕЛАРУСКАЯ
Сацыялістычн. Савецкая
Рэспубліка

Народны Комиссариат
Просвещения

27.IU.1927 г.

N 8228

г. Менск, Пляц Волі N 2 23

Кіраўніцтва Справамі
С.Н.К. Б.С.С.Р

Уваходны

N 1525

Дапішчык

N 27...

Тэрмін

выкананьня

Выканана

Адтрымана

28.IU.1927 г. 192 г.

У САВЕТ НАРОДНЫХ КАМІСАРАЎ БССР

Пасъля перадачы часткі кніг быўшай бібліятэкі Рымска-Катализкай Духоўнай Акадэміі, згодна Рыжскага даговору Польшчы ў Ленінградзе засталася вышэйпаказаная бібліятэка, якая перайшла пад ведама Наркамасьветы РСФСР.

Гэта бібліятэка ня толькі ў большай сваёй частцы складалася з эвакуіраванай у свой час Віленской Духоўнай Акадэміі, але і па зъместу свайму мае спецыяльнае значэнье для Беларусі. У склад яе увайшлі бібліятэкі Віленской Галоўнай Семінарыі, частка бібліятэкі быўшага Віленскага Універсітэту, якая ў сваю чаргу складалася з мясцовых фондаў і кніг, маючых вялікае краязнаўчае значэнье — з Слуцкай Паезуіцкай бібліятэкі, абавязковага экземпляру, г. з. "Літоўскай вобласці", кніг мясцовых монастыроў і інш.

У той час, як для Ленінграду з яго багацейшымі кнігаховішчамі гэтае сабраныне ня выяўляе собой спецыяльнага папаўненія, для БССР, яна мела-б выдатнае значэнье. З гэтае прычыны Наркамасьветы РСФСР з просьбай аб перадачы гэтай бібліятэкі ў Беларускую Дзяржаўную Бібліятэку.

Гэта хадайніцтва было некалькі разоў намі паўторана. Нарэшце я сам, калі быў у Маскве ў сънежні мінулага 1926 году, з'явіўся па гэтай справе да Галоўнавукі РСФСР прычым намеснік начальніка Галоўнавукі тав. Крысьці за-

пэўнію мяне, што з боку Галоўнавукі перашкод для перадачы гэтай бібліятэці няма, і што ён павінен толькі запрасіць даведку з Ленінграду і зацьвердзіць перадачу яе ў калегіі Наркамасьветы РСФСР.

Ня маючы адказу на нашы паўторныя запытаньня ў лютым г.г., мы 2 тыдні таму назад зрабілі яшчэ тэлеграфнае запытаньне, але і на гэты раз адказу не атрымалі. Між тым Беларускай Дзяржаўнай Бібліятэкай атрыманы з Ленінграду весткі, што ўжо пачалася перадача бібліятэці Рым. Кат. Акадэміі ў г. зв. "Дзяржаўны кніжны фонд", у якім яна ўвойдзе ў агульныя кніжныя запасы і такім чынам будзе канчаткова абязылічана і страчана для нас.

З прычыны вышэйпаказанага Наркамасьветы просіць СНК у тэрміновым парадку падняць пытаньне перад Саветам Народных Камісараў Р.С.Ф.С.Р. аб перадачы гэтай бібліятэці ў Беларускую дзяржаўную бібліятэку і да вырашэння гэтага пытаньня просіць СНК РСФСР затрымаць перадачу кніг у "Кніжны фонд" у Ленінградзе.

Нам. Народнага Камісара Асьветы
(ВАЛАСЕВІЧ)

подпіс

Загадчык Агульнага Аддзелу
(САВІЧ)

подпіс

Знаходзіцца ў Беларускім дзяржаўным архіве, ф. 7,
воп. 1, спр. 454, лл. 33—33 адв.

ЛЕЎ КАЗЛОЎ
ВЯЧАСЛАЎ НАСЕВІЧ

СТАРАЖЫТНЫЯ БЕЛАРУСКІЯ КАРТЫ Ў ЗБОРАХ МАСКВЫ...

Пасля абвяшчэння Рэспублікі Беларусь суверэннай дзяржавай, узнікла неабходнасць стварыць Нацыянальны картаграфічны фонд пры Белгэадэзіі Савета Міністраў РБ. Але і гэтыя помнікі культуры пераважна знаходзяцца за яе межамі.

Ніжэй мы падаем спіс галоўных матэрыялаў па стара-

жытнай картаграфіі Беларусі ХVI—ХVIII стст., а таксама XIX ст., калі Беларусь знаходзілася ў складзе Расійскай імперыі, што захоўваюцца ў бібліятэках і архівах Масквы. Пералік беларускіх картаў, выяўленых у архівах Санкт-Пецярбурга і Вільнюса, будзе апублікаваны асобна.

1. Российской Государственная Библиотека (бывш. им. Ленина) в Москве. Отдел картографии:

- Кордт В.П. Материалы по истории русской картографии. Киев, 1906. Вып. II.

/В атласе собраны почти все лучшие карты XVI—XVII в., включая знаменитую "Радзивилловскую карту" 1613 г., отображающие территорию Белоруссии. Высокое качество представленных в нем карт позволяет сделать факсимиле, чем будет положено начало сбора этих картографических памятников для того раннего периода/.

2. Центральный Государственный Военно-Исторический Архив в Москве. Фонд ВУА:

- Военно-топографическая карта России, "Трехверстка".

Топосъемки и триангуляция 1816—1858 гг.

Гравировка с 1845 г. Переиздания и реконструкции 70—80-е гг. XIX в. и начало XX в.

Виленская губ. — 1857 г. д. 21269

Витебская губ. — 1859 г. д. 21271

Гродненская губ. — 1855 г. д. 21303

Минская губ. — 1850 г. д. 21362

Могилевская губ. — 1857 г. д. 21367

/Гравир. на меди 505 листов 61,5 x 45,2 см.

Долгота от Пулкова. М 1:126000. Представлены все населенные пункты, ландшафт со всеми подробностями, все коммуникации и многие другие объекты. Является одним из лучших картографических источников по истории и исторической картографии. В отличном состоянии. Необходимо первоочередное снятие копий-факсимиле, т.к. это станет одной из основ будущего фонда, наиболее востребуемых исследователями/.

- ф. 416,
оп. 2
- Военно-топографическая карта России /2-е из-
дание/. СПБ., 1865—1921 / II тгр./ ВТО Гл.
штаба.
- Виленская губ. — 29 листов
Витебская губ. — 19 листов
Гродненская губ. — 22 лист.
Минская губ. — 34 лист.
Могилевская губ. — 26 лист.
/Лист 42 x 58 см. Рельеф штриховой. М
1:126000/
- Фонд
ВУА,
д. 59472
- Военная подробная карта Гродненской, Во-
лынской и Минской губерний. 1818—1821 гг.
Составлено по рекогносцировке под рук. пол-
ковника Малиновского I-го.
/42 печ. листа, иллюминир., 33 x 45 см,
М 1:210000. Прилож.: Отчетная карта, сборн.
лист/
- Фонд
ВУА,
д. 20059
- Специальная карта Западной России /подлин-
ные листы/, сост. под рук. генерал-лейте-
нанта Шуберта. "Десятиверстка".
1826—1840 гг. Изд. Военно-топогр. депо.
- Белоруссия: листы ХХII, ХХIII, ХХУII,
ХХУIII, ХХIX, XXXIII, XXXIV и XXXV. Гра-
вир. на меди 74,6 x 50,2 см. М 1:420000.
/Впервые нанесены все населен. пункты,
коммуникации и проч. Имеется также в РГБ,
Москва/.
- ЦГВИА,
ф. ВУА
РГБ,
карто-
графич.
отд.
- Специальная карта Европейской России в мас-
штабе 10 верст в дюйме, начата составлени-
ем в 1865 году под рук. ген. Стрельбицкого.
Изд. ВТО Гл. штаба, СПБ, 1867. М 1:420000
Белоруссия: листы 6, 7, 14, 15, 16, 28, 29,
30, 43 и 44

- Фонд — Атлас Могилевской губернии, представляющий тридцать карт, одну генеральную и двенадцать окружных. 1777 г. Рукописн.
- ВУА,
д. 18850
- Фонд — Атлас Литовской Виленской губернии. 1807 г.
ВУА,
Рукописн.
д. 20704
- Фонд — Атлас, состоящий из 11 окружных и одной генеральной карты, представляющий Полоцкое наместничество /губернию/. 1777 г. Рукописн.
- ВУА.
д. 20707
- Фонд — Карта Литовско-Гродненской губернии, состоящая в восьми уездах и проч. 1805 г. Рукописн. Соч. Верхозинцевым. М 4 версты в дюйме
- ВУА,
д. 21297
- Фонд — Семитопографическая карта Минской губернии. 1841 г. Рукописн. Подписано: ген.-майор Фитингоф. М 5 верст
- ВУА,
д. 21359
- Фонд — Грамота короля Станислава Понятовского Августа, заключающая выпис обвода или утверждения границ в 1546 году между Польшею и Литовским княжеством. 1777. Рукопись с гос. печатью
- ВУА,
д. 25603
- Фонд — Карта Российской-Польской границы от Киевской губернии до Лифляндской, с показанием форпостов, сел и деревень. 1754. М 2 в.
- ВУА,
д. 25610
- Фонд — Карта /мяжы — рэд./ между Российской Империей и Речью Посполитой. 1725. Соч. генерал поруч. Веймарном и А.Бибиковым. Рук. М 7,5 верст
- ВУА,
д. 25611
- Фонд — Карта границы Смоленской губернии с Польскими владениями. Рук. /ХУШ в./ М 5 верст
- ВУА,

д. 25641

- Фонд — Границная карта Псковской губернии с Великим княжеством Литовским. Рукописн.
ВУА, ХУШ в./. М 6 верст
д. 25644
- Фонд — Планы губернских и поветовых граничных боков Минской губернии /с описанием/
ВУА, д. 25656
- Фонд — План боку между губ. Литовско-Гродненскою и Волынскою. 1808. Рукописн.
ВУА, д. 25702
- Фонд — Генеральный план Витебской губ. Лепельского уезда, присоединенной части от Минской к Витебской губ. Рук. М 1 верста
ВУА, д. 25700
- Фонд — Границная карта Псковской губ. с Великим Княжеством Литовским. Рук. М 1 верста.
ВУА, д. 25768

ІІІ. ПОШУКІ КНІГ, РУКАПІСАЎ, ПЕРЫЁДЫКІ

МІКАЛАЙ НІКАЛАЕЎ

БЕЛАРУСКАЯ РУКАПІСНАЯ КНІГА У ПЕЦЯРБУРГСКІХ ЗБОРАХ

Ніжэй прыводзіцца папярэдні спіс беларускіх рукапісных кніг, якія знаходзяцца ў зборах Расійскай нацыянальнай бібліятэкі (г. Санкт-Пецярбург).

Для пачатку некалькі агульных заўваг.

Расійская нацыянальная бібліятэка (былая Імперская Публічная) з'яўляецца адным з буйнейшых сховішчаў самых розных матэрыялаў, якія тычацца Беларусі, — картаў, нотаў, эстампаў, фотаздымкаў, газет і, найперш, кніг. Найбольш каштоўная частка кнігазбору — кнігі рукапісныя, кожная з якіх існуе ў адным, унікальным, непаўторным асобніку. Месца іх захавання — Аддзел рукапісаў РНБ.

Беларускія рукапісныя кнігі не вылучаны ў асобны збор ці калекцыю — яны ўваходзяць у склад розных, гістарычна сфармаваных калекцый (фондаў). Гэта найперш ОСРК (Основное собрание рукописной книги), бібліятэка сафійскага Ноўгарадскага сабора, збор ОЛДП (Общество любителей древней письменности), Пагодзінскі збор і інші.

Вылучыць усе беларускія рукапісы — задача цяжкая, бо большасць кніг не мелі прыпіскі (або згубілі яе) з указаннем месца стварэння і звестак пра перапісчыка. У папярэдні спіс уключаны толькі кнігі бяспрэчна беларускага паходжання, перапісаныя кірыліцай. Рукапісы, што перапісаны лацініцай, а таксама тыя, паходжанне якіх дакладна не лакалізавана, але якія па ўскосных звестках маглі паходзіць з Беларусі, будуць прадстаўлены ў наступных частках папярэдняга спісу.

N п/п	Шыфры	Назвы кніг	Датаванне	Коль- касць лістоў
1	2	3	4	5
1.	Fп. 1.17	Евангелле	XІУ ст.	144

1	2	3	4	5
2.	Qп. 1.2.	Евангелле	XІУ ст.	196
3.	F. 1.2.	Кніга Старога Запа- вету. Спіс	пач. ХУП ст.	296
4.	F. 1.7	Псалтыр	XУ ст.	227
5.	F. 1.9	Евангелле	XУ ст.	231
6.	F. 1.37	Евангелле	1551 г.	361
7.	F. 1.53	Евангелле	XУП ст.	354
8.	F. 1.125	Трыёдзь посная	1466 г.	322
9.	F. 1.110	Псалтыр следаваны	XУ ст.	642
10.	F. 1.738	Зборнік (тлумач. псалтыр)	XУ—ХҮІ стст.	437
11.	Q. 1.91	Псалтыр следаваны	1567 г.	547
12.	Q. 1.246	Дзіоптра Філіпава	XУП ст.	130
13.	Q. 1.391	Зборнік	XУ ст.	99
14.	Q. 1.1032	"Звязда прэсветлая"	к. XУП ст.	151
15.	Q. 1.1410	Зборнік	XУ—ХҮІ стст.	158
16.	F. ІУ.110	Книга литовская 1613 г. Список	к. XУП ст.	476
17.	F. ІУ.284	Радзівілаўскі спіс	XIX ст.	210
18.	F. ІУ.372	Литовская и Жмойт-ХУШ ст. ская хроника. Спи- сок	ХУШ ст.	121
19.	F. ІУ.488	Бумаги, относящи- ся к Польскому восстанию 1861— 1863 гг.	XIX ст.	47
20.	F. ІУ.641	Беклемишев. Отчет о состоянии Моги- левской губернии	1859 г.	110
21.	F. ІУ.716	Елоховский Антон Петрович. Описа- ние Смоленской губ.	XIX ст.	227
22.	F. ІУ.768	Атлас Могилевской и Полоцкой губер- ний	1777 г.	62
23.	F. ІУ.895	О Волыни	XIX ст.	45

1	2	3	4	5
24.	Q. IY.18	Писцовая книга Полоцкого повета	XУШ ст.	334
25.	Q. IY.48	Доклады инженер- генерала Боуэрэ Екатерине II об осмотре белорус- ских границ. Спи- сок	XУШ ст.	31
26.	Q. IY.70/ 1—4	Акты Метрики ВКЛ	XУП ст.	389
				314
				151
				186
27.	Q. IY.74	О конфедерации войска ВКЛ	XУП ст.	62
28.	Q. IY.464	Альхимович Ф. Очерк из жизни крестьян Витеб- ской губернии. Список	1867 г.	92
29.	Q. IY.475	Переписная книга Оршанского стану	XУШ ст.	138
30.	Q. IY.498	Исторические за- писки игумена Оре- ста. Список	с. XIX ст.	71
31.	Q. IY.67	Доходная книга Смоленской губер- ни	п. XIX ст.	23
32.	Q. VI.23	Лечебник Литовский	XУП ст.	14
33.	F. XII.63	Паизиелло. "Рус- ская притворная любовница" (опера)	XУШ ст.	252
				1904
				39
34.	Q. XУШ.15	Владимиров А. Ос- нование и первые годы Виленской публичной библио- теки	XIX ст.	72
35.	F. II.34	Статут ВКЛ	XУI ст.	88
36.	F. II.60	Жыгімонт Ш. Даз-	XIX ст.	16

1	2	3	4	5
37.	F. II.85	вол на друкаванне Статута ВКЛ Юрыдычныя акты Радзівілаўскага архіва. Спісы	XIX ст.	254
38.	F. II.95	Статут ВКЛ	XVIII ст.	353
39.	F. II.187	Статут ВКЛ	XVIII ст.	212
				1883
				197
40.	F. II.222	Литовский Статут и Трибунал	1733 г.	432
41.	F. II.293	Обзор правил для уездов Режицкого. Люцинского и Дри- сенского	XIX ст.	58
42.	F. II.311	"Трыбунальныя кнігі" аб зямель- ных маёнтках у Вільні	XVII ст.	20
43.	Q. II.51	Граматы ВКЛ 1529 г.	XVI ст.	138
44.	Q. XVII.220	Зборнік	XVII— XVIII стст.	186
45.	Q. XVII.5	Зборнік літара- турна-гістарычны	XVII ст.	83
46.	F. XVII.83	Зборнік	XVII ст.	459
47.	ОЛДП LXXXIII	Метрыка варшаў- ской Успенской царквы	1732 г.	148
48.	ОЛДП QCXLIV	Зборнік пастаноў па Паўночна-За- ходнім краі (аў- тар Н.Цылаў)	1865 г.	174
49.	ОЛДП QCLXXXIII	Слова Яфрэма Ci- рына	XVI ст.	308
50.	Соф. 1184	Сымон Будны. Ка- тэхізіс	XVIII ст.	306
51.	Соф. 759	Служэбнік (Служ-	XVI ст.	78

1	2	3	4	5
		боўнік)		
52.	Соф. 967	Службоўнік	1514 г.	194
53.	Кир. Бел. 36/41	Зборнік	пач. ХVI ст.	252
54.	Пог. 12	Полацкае Евангел- ле	XII—XIII стст.	170
55.	Пог. 78	Зборнік	XV ст.	76
56.	Пог. 71-а	Парэнасіс Яфрэма Сірына	1280 г.	329
57.	Пог. 156	Евангелле	XVII ст.	404
58.	Пог. 322	Святцы	XVII— XVIII стст.	280

Пра мастацкае афармленне гэтых і іншых беларускіх рукапісных кніг гл.: Нікалаеў М. Палата кнігапісная. Рукапісная кніга на Беларусі ў X—XVIII стагоддзях. Мн. 1993.

ТАЦЦЯНА РОШЧЫНА

РОЗДУМ ПРА ТОЕ, ЯК КАНКРЭТНА ЗДЗЕЙСНІЦЬ РЭСТЫТУЦЫЮ КАШТОЎНАСЦЕЙ

У апошні час усё часцей і часцей спецыялістамі і грамадскасцю ўзнімаючыя пытанні пра лёс каштоўнасцей, якія былі вывезены ў часы Другой сусветнай вайны. З'явілася мноства публікаций, якія прысвячаны праблемам вяртання гэтых скарбаў іх сапраўдным уладальнікам; збіраючы прэс-канферэнцыі, нарады, круглыя сталы. І гэта зразумела: змяніўся час, рэспублікі былога Саюза выходзяць на новы, цывілізаваны ўзровень узаемаадносін з іншымі краінамі.

Асноўныя пытанні, якія ставяцца пры гэтым: што вяртаць, каму вяртаць і як кампенсаваць страты, — застаючы актуальнымі і праз 49 гадоў пасля сканчэння вайны. Гэтыя пытанні цягнуць за сабой мноства іншых, больш канкрэтных пытанняў, у тым ліку і тое, якое, здаецца, засталося

амаль па-за ўвагай беларускай прэсы, але досыць даўно і актыўна абмяркоўваецца ў расійскай. Гэта — праблема так званых "трафейных" каштоўнасцей, у тым ліку і "трафейных" кніжных фондаў.

Увогуле, думкі, якія існуюць наконт вырашэння гэтай праблемы, — самыя розныя, пункты погляду часта супрацьлеглыя: ад думкі: нас так абрабавалі, што аб вяртанні "трафеяў" гаворка наогул немагчыма, — да безумоўнай аддачы "нарабаванага", часам здаецца, нібы Другую сусветную вайну пачалі ... нашы бібліятэкі і музеі, каб атрымаць рэпарацыі.

Магчыма, каб лепш разабрацца ў прычынах і вытоках сітуацыі, якая склалася, трэба ўспомніць некаторыя старонкі гісторыі. Варта згадаць тыя велізарныя страты, якія былі нанесены Беларусі ў апошній вайне. У часы акупацыі рабунак, канфіскацыя, расцягванне твораў мастацтва, помнікаў культуры дасягнула шалёных памераў. З Беларусі было вывезена мноства каштоўнасцей. Вось факты толькі па Нациянальнай бібліятэцы Беларусі /раней — Дзяржаўная бібліятэка БССР імя У.І.Леніна/. У пачатку 1941 г. яе кніжны фонд дасягаў 2 млн. тамоў. Большая частка фонда бібліятэкі (83%) была разрабавана ці знішчана ў часы акупацыі. Аб'ём знайдзенай, уцалелай часткі па ўдакладненых дадзеных /у адпаведнасці з актам ад 12 сакавіка 1945 г., які быў зафіксаваны супрацоўнікамі бібліятэкі пасля заканчэння працы па ўпрадакаванню і расстаноўцы ацалелых пасля акупацыі кніг/ 321000 асобнікаў. Некаторыя фонды вывозіліся поўнасцю, праводзілася сістэматычная канфіскацыя кніг па спецыяльных спісах. Поўнасцю быў знішчаны даведачны апарат.

Пасля вайны на тэрыторыі Польшчы, Германіі, Чэхаславакіі былі знайдзены, а затым вернуты ў Беларусь каля 600000 тамоў. На сённяшні дзень засталіся нязнайдзенымі каля 1 млн. тамоў, у тым ліку рукапісы, старадрукі, рэдкія выданні.

Калі ў канцы вайны Савецкая Армія ўступіла на тэрыторыю Германіі, з яе як трафеі сталі вывозіцца розныя рэчы — ад абсталявання заводаў да культурных каштоўнасцей, якія далёка не ў поўнай меры /з матэрыяльнага боку/ кампенсавалі нашы страты. Пытанне

пра тое, што нельга кампенсаваць страту ўласнасці адной нацыянальнай культуры коштам другой, тады не ўзнікала. Вываз лічыўся натуральным і законным. Маральным апраўданнем было тое, што мы заплацілі ў вайне самую вялікую цану. Таму нельга абвінавачваць ў амаральнасці /як гэта цяпер часам робіцца/ тых людзей, якія ў разбураным, галодным і халодным Мінску разбіралі эшалоны з кнігамі, што прыйшлі з Захаду, і былі рады як кнігам, вернутым на Радзіму, так і кнігам, што былі прывезены ў якасці рэпарацыі — каб кампенсаваць страчанае. Гэтыя людзі добра ведалі, хто быў ініцыятарам вайны... Дарэчы, ёсьць выразная розніца паміж поглядамі на праблему трафейных фондаў супрацоўнікаў бібліятэк, якія пацярпелі ў часы вайны, і тых, што атрымалі іх нібы "дадаткова" да сваіх захаваных фондаў. Ніводная з разрабаваных бібліятэк не прапануе безагляднага вяртання.

Вядома, што былі трывалыя патокі паступленняў літаратуры з Германіі ў Савецкі Саюз, — трафейны, рэпарацыйны і дэнацыфікацыйны. З імі ў Саюз паступалі кнігі не толькі з нямецкіх складаў, але і літаратура з іншых краін, якая была канфіскавана немцамі ў заваяванай Еўропе.

Мяркуючы па ўсім, асноўны паток гэтай літаратуры /і па колькасці, і па значнасці/ ішоў у асноўныя культурныя ўстановы Масквы і Ленінграда. Бібліятэкам рэспублік, што асабліва пацярпелі ў часы акупацыі, заставалася літаратура, як кажуць, трэцяга разбору. Далейшы лёс гэтых фондаў у розных бібліятэках Саюза склаўся па-рознаму. Многае было вернута. Напрыклад, у 50-я гады частка рукапісаў і архіваў была вернута ў Германію, Польшчу, Францыю, дарэчы, у адказ мы атрымалі мізерна мала. Асноўная частка трафейнай літаратуры арганічна ўвайшла ў фонды бібліятэк, і знайсці іх у шматмільённых калекцыях сёння няпроста. Справа ў тым, што, па-першае, далёка не ўсе кнігі былі ўнікальнымі, значная іх частка — гэта выданні XIX—XX стст., якія выходзілі даволі вялікімі тыражамі. Па-другое, нават калі трафеі адлюстраваны ў даведачным апараце, па картцы нельга высветліць, адкуль гэтая кніга, бо звесткі пра так званыя правененцы /г. зн. экслібрисы, пячаткі, надпісы, аўтографы і г. д./ указываюцца пры апісанні толькі

ў спецыяльных картатэках аддзелаў рэдкіх кніг. Па-трэцяе, вялікая частка кніг наогул не мае ніякіх прыкмет належнасці, і сёння немагчыма ўстанавіць, адкуль яны паступілі — ці з "трафеямі", ці з абменных фондаў бібліятэк Масквы, Ленінграда, іншых гарадоў, з якіх пасля вайны мы атрымалі каля 300 тыс. тамоў у якасці дапамогі, ці наогул кніга паходзіць з мясцовых калекцый. На жаль, не ўсе бібліятэкі лепшым чынам захоўвалі і выкарыстоўвалі гэтыя фонды. Прыклад таму — артыкул Я.Кузьміна "Тайна церкви в Узком" /ЛГ. 1990. 18 верасня/. Частка трафейных фондаў (дублетныя асобнікі) праз абменна-рэзервовыя фонды за пасляваенныя гады змянілі свае адресы і разышліся па Саюзу.

Доўгі час было забаронена нават упамінаць пра існаванне трафейных фондаў. На ўсе звароты ў вышэйстаячыя ўстановы з пытаннем, што рабіць, адказам было маўчанне. Але змяніліся часы. Прыйшло новае пакаленне. Яно стаціла вастрыню ўспамінаў, здольнае больш разумна і цвяроза разгледзець і гэтую, вельмі складаную праблему — праблему ўзаемнага вяртання культурных каштоўнасцей.

Відавочна, што ў першую чаргу трэба распрацоўваць прававую аснову, каб весці перамовы на падставе ўзаема-прымальных дзвюх — ці шматбаковых дамоўленасцей паміж дзяржавамі. На жаль, на сённяшні дзень няма міжнароднага універсальнага дакумента, які рэгулюваў бы вырашэнне пытання рэстытуцыі культурных каштоўнасцей. Таму неабходна спакойна, сур'ёзна і прафесійна, на ўрадавым узроўні і з удзелам спецыялістаў разабрацца з гэтай складанай праблемай. Ёй магла б займацца /у шэрагу іншых пытанняў/ нядаўна створаная Дзяржаўная камісія па вяртанню на чале з Міністрам культуры Беларусі.

Кваліфікованыя спецыялісты павінны весці руплівую пошукавую працу. Але для таго, каб шукаць, трэба ведаць, што шукаць — а мы сёння не толькі не маем амаль ніякіх звестак, ці ёсьць недзе на Захадзе нешта са страчаных намі документальных помнікаў, але нават не ведаєм дакладна, што мы страцілі. У віхуры вайны зніклі і самі помнікі, і, часам, дакументы, якія маглі падцвердзіць права на ўладанне ці належнасць іх да пэўных установ. Тому крайне не-

абходна стварэнне і выданне каталогаў, спісаў, вопісаў гістарычных і мастацкіх рухомых каштоўнасцей, якія мы страцілі. Зроблены першы крок у гэтым напрамку — Беларускі фонд культуры выдаў зборнік пад назвай "Вяртанне" /1992 г./, дзе сярод іншых дакументаў упершыню собраны і апублікованы разам папярэдня і далёка не поўныя спісы рухомых помнікаў культуры, у тым ліку і дакументальных, якія былі вывезены з Беларусі. Паралельна можна было б складаць спісы таго, што было намі атрымана ў якасці трафеяў і рэпарацый /у тым выпадку, калі гэта сапраўды каштоўныя рэчы, бо наўрад ці трэба весці перамовы пра абмен масавымі выданнямі/. Але "расправанацца перад светам", друкаваць іх трэба толькі пры адной умове — пры папярэдній дамоўленасці аб падобнай акцыі з другога боку. Публікацыя такіх спісаў павінна быць адначасовай. Далейшым шляхам (у кожным асобным выпадку) маглі быць перамовы і заключэнне пэўных пагадненняў аб узаемавыгадным і раўнацэнным абмене.

І апошняе. Тое, што страціла наша краіна ў часы вайны, нельга кампенсаваць ніякімі культурнымі каштоўнасцямі, створанымі іншымі народамі. Гэта мае аднолькавае дачыненне да кожнай нацыі. Аднак неабходна, каб гэта таксама ў роўнай ступені было ўсвядомлена ўсімі бакамі. Высакароднасць павінна быць узаемнай.

СТАРАДРУКІ З ФОНДАЎ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ БІБЛІЯТЭКІ БЕЛАРУСІ, СТРАЧАНЫЯ Ў ГАДЫ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННай ВАЙНЫ

Спіс складзены па падставе некалькіх захаваўшыхся картак з даваенных каталогаў бібліятэкі. Уліковыя дакументы (інвентарныя кнігі, каталогі) на звыш 20000 страчаных старадрукаў не захаваліся.

1. Б 2587. Філалет Христофор. Апокрісіс. — /Острог, 1598—1599/.
2. Б 09/221. Статут Вялікага княжства Літоўскага. — Вільно, тип. Мамонічей, 1588. (З б-кі А. Сапунова).
3. Б 09/255. Букварь или начальное учение хотящим учитися книг писмены славянскими. — Чэрнігов, 1765.
4. Б 09/390. Biki B. Osobliwe panskie dary abo Raczeej

boskie w osobie godnej pamieci... Jerzego, Karola... Hlebowicza... przy akcie pogrzebowym okazane... — Wilno: Typ. Acad., 1670.

5. Б 09/145. Koialowicz A.W. Historiae Litwanae. P. 1. Antverpiae, 1669.

6. Б 09/18. Koialowicz C.W. Modi LX sacral orationis varie formanda... Vilnae: Typ. Acad., 1684.

7. Б 09/134. Korona zlota nad glową zraniona B.M.Iozaphata Kuncewicza, arcibiskupa Polockiego... — Wilnia, 1673.

СВЯТЛНА ЖЫНКІНА

ЗВОДНЫ КАТАЛОГ ВІЛЕНСКІХ БЕЛАРУСКІХ ГАЗЕТ, ВЫДАДЗЕНЫХ У 1917-1940 ГГ. І ВЫЯЎЛЕНЫХ У БІБЛІЯТЭКАХ, АРХІВАХ, МУЗЕЯХ І ПРЫВАТНЫХ КАЛЕКЦЫЯХ Г. МІНСКА¹

(Спіс скарачэння падаеца ў канцы)

1. "Асва".

1934 г. N 1. НББ

Не выяўлены N 2—4.

¹ Нумары газет, якія адсутнічаюць у сховішчах Мінска, вызначаліся па машинальністым рукапісе Владаса Абрамавічуса "Бібліографія беларускіх перыядычных выданняў. 1861—1944 гг.". (Вільнюс. 1949), які знаходзіцца ў бібліятэцы Акадэміі навук Рэспублікі Літва. Заўважаныя ў яго тэксле недакладнасці ўказаны ў тэксле нашага каталога.

Інфармацыя аб канфіскаваных нумарах прыводзіцца ў тым выпадку, калі на гэтых факт ёсьць спасылка ў наступным нумары газеты; у некаторых выпадках звесткі аба канфіскациі падаюцца згодна з інфармацыяй В.Абрамавічуса. Калі ж канфіскаваны (паводле вышэй прыведзеных крыніц) нумар газеты выяўлены намі ў падшыўцы, то інфармацыя пра канфіскацыю не прыводзіцца.

Дадзеная работа праводзілася з мэтай стварэння агульнага фонду мікраформ беларускай перыёдкі. У працэсе работы складзена картатэка, дзе пазначана дата выхаду кожнага нумару. У сувязі з гэтым мы звяртаемся з просьбай да прыватных асоб, супрацоўнікаў музеяў, архіваў і бібліятэк іншых гарадоў Беларусі, якія, магчыма, маюць у сваіх калекцыях нумары газет, не выяўленыя ў дзяржаўных сховішчах Мінска, паведаміць аб гэтым у Скарынаўскі цэнтр або Нацыянальную бібліятэку РБ.

2. "Bielaruskaje zycio".

1919 г. N 1—5, 7—22. НББ

N 4—8, 11. НАРБ

N 3—9, 19, 15—22. БДАМЛіМ

Поўны збор.

У 1920 г. газета выходзіла ў Мінску.

N 1—5, 7. НББ

N 1, 2, 4, 5, 7 НАРБ

N 7. БАН

Не выяўлены N 6.

3. "Беларуское слова".

1926 г. N 3, 15. НАРБ

N 16, 21. УБРБ

Не выяўлены N 1—2, 4—14, 17—20, 22—25.

1927 г. N 2—11, 13—18, 24, 25, 27—33, 35—37, 39.

УБРБ

Не выяўлены N 1, 12, 19—23, 26, 34, 38.

У В. Абрамавічуса пазначана толькі 26 нумароў.

1928 г. N 1. УБРБ

У В. Абрамавічуса не значыцца.

4. "Беларуская газета".

1929 г. N 1, 2. НАРБ

Не выяўлены N 3.

1933 г. N 4, 8, 10, 13. БАН

N 1—4, 8, 10, 13, 14. НАРБ

N 8. НББ

Не выяўлены N 5, 6, 7, 11, 12.

1934 г. N 1 (15), 2 (16). БАН

У В. Абрамавічуса не значыцца.

5. "Беларуская доля". Аднаднёўка.

1923 г. 23.5. НББ

6. "Беларуская доля".

1925 г. N 1—8, 10—26, 28—35. БАН, НББ

N 1—8, 10—26, 28—34. НМГіКБ

N 1—8, 12—13, 15—33. БДА

N 1—8, 10—26. ЛМ Я. Купалы

N 2, 14, 15, 19—21. УБРБ

N 9, 27, 36 — канфіскаваны.

7. "Беларуская доля". Аднаднёўка.

1937 г. Сакавік. БАН, НМГіКБ.

8. "Беларуская думка".

1919 г. N 1—32, 34—39, 41—46, 48—56. БДА
N 1—18, 21, 23—34, 36, 39, 42, 47, 45—56.
БАН
N 2—5, 7, 8, 10, 12—17, 21, 23, 25, 28, 30, 39,
41—43, 45, 45—55. НМГіКБ, ЛМ Я. Купалы.
N 47 НББ
Не выяўлены N 40.

9. "Беларуская крыніца".

1925 г. N 1—13. НББ, НМГіКБ
N 1. БАН
Поўны збор.
1926 г. N 1—46. НББ, БАН
Поўны збор.
1927 г. N 1—52. НББ, БАН, ЛМ Я. Купалы
Поўны збор.
1928 г. N 1—8, 10—14, 16—31, 33—49, 52—55,
57—59. НББ, БАН, ЛМ Я. Купалы
N 9, 32. НАРБ
N 15, 50, 51, 56 — канфіскаваны.
1929 г. N 1—38. НББ, НМГіКБ, НАРБ
Поўны збор.
1930 г. N 1—33. НМГіКБ
N 1—4, 7, 9, 13, 15, 16, 18—22, 25,
27—33. НАРБ
Поўны збор.
1931 г. N 1—43. НББ, БАН
1932 г. N 2—6, 8, 9, 11—17, 19, 24, 29, 30, 32—34,
36—39. НАРБ
N 29—30, 32—33, 35—40, 42—45. БДАМЛіМ
Не выяўлены N 1, 3, 7, 10, 18, 20, 23, 25—28,
31, 41.
1933 г. N 1—11, 13—14, 16—18, 20, 29, 35, 36, 38.
НАРБ
N 1, 3, 5, 6, 8, 12—15. ДМГБЛ
N 2 — канфіскаваны.
Не выяўлены N 19, 21—28, 30—34, 37,
39—46.
1934 г. N 2—6, 8—14, 16—27, 29—48. БАН
N 2—6, 8—14, 16—27, 29—37, 39—43,

45—48. НББ, ЛМ Я.Купалы

Не выяўлены N 1.

N 7, 15, 28 — канфіскаваны.

1935 г. N 1—48. БАН, НМГіКБ, ЛМ Я.Купалы

N 1—3, 5—8, 10—33, 35—39, 41—48. НББ

Поўны збор.

1936 г. N 1—2, 4, 6—13, 15—17, 19, 20, 22, 24, 25,

27, 28, 30—32; 34—47, 49—52. БАН,

НМГіКБ, ЛМ Я.Купалы

N 2, 4, 6—10, 12, 13, 15—17, 19, 20, 22, 24,

27, 28, 30, 31, 34—46, 49, 51, 52. НББ

N 3, 5, 14, 18, 21, 23, 26, 29, 33, 48 —

канфіскаваны.

10. "Беларуская ніва".

1925 г. N 1—13. НББ

N 3—11, 13. НМГіКБ

N 1—11, 13. ЛМ Я.Купалы

Поўны збор.

1926 г. N 1—22. НМГіКБ

N 1, 2, 6—9. УББ

N 1—14, 16—20, 22. ЛМ Я.Купалы

Поўны збор.

11. "Беларуская праўда". Аднаднеўка.

1931 г. 12.05. БАН

12. "Беларуская справа".

1926 г. N 1, 2, 4—12, 14, 15, 17, 18—29. НББ

N 1—6, 8—10, 12—20, 22—29. НАРБ

N 1, 2, 9, 10, 13, 15—18, 20, 27—29. УБРБ

N 7, 11, 21 — канфіскаваны.

N 26 адсутнічае, але, мяркуючы па інтэрвалу
паміж N 25 і 27 тут верагодна памылка дру-
ку.

13. "Беларускі голас". Аднаднеўка.

1921 г. 11.12. БАН

14. "Беларускі гоман". Аднаднеўка.

1923 г. 20.02. НББ, БАН.

15. "Беларускі звон".

1921 г. N 1—22, 24, 25. БАН

N 2—8, 10, 19. НББ

N 4—7, 11—18, 20—22, 24—25. БДАМЛіМ

Не выяўлены N 23.

- 1922 г. N 1—34. БАН, ЛМ Я.Купалы
N 1, 2, 4, 5, 9—11, 14—34. НМГіКБ
N 1—7, 9—11, 13—34. НББ
N 32. УБРБ
Поўны збор.

1923 г. N 1. НББ, БАН, НМГіКБ, ЛМ Я.Купалы.
Згодна В.Абрамавічуса выйшаў толькі 1 нумар.

16. "Беларускі звон".

- 1931 г. N 1—5, 7, 8, 13—15, 18, 19, 21, 24. ДМГБЛ
N 3—5, 7—11, 13, 20, 23, 25. БАН
N 5, 6, 9, 10, 12, 14, 15, 19, 21. НАРБ
N 3, 21. НББ
Не выяўлены N 16, 17.

- 1932 г. N 1—33. НББ
N 1, 3, 5—11, 14—18, 21—23. ДМГБЛ
N 7—22, 24—33. ЛМ Я.Купалы
Поўны збор.

17. "Беларускі кліч".

- 1930 г. N 1—4. НМГіКБ
N 1. БАН
Поўны збор.

18. "Беларускі селянін". Аднаднёўка.

- 1925 г. 14.08. НББ, БАН, ЛМ Я.Купалы

19. "Беларускі фронт".

- 1936 г. N 4—7. БДА
N 3 — канфіскаваны.
Не выяўлены N 1, 2, 8, 9.

- 1937 г. N 1, 2, 4, 5. БДА
Не выяўлены N 3, 6—13.

- 1938 г. N 2, 4, 5, 6. БДА
N 3 — АМВ.
Не выяўлены N 2—16.

- 1939 г. N 1. БДА
Не выяўлены N 2—16.

20. "Беларускія ведамасці".

- 1921 г. N 2—8, 10—15. НББ
N 1, 2, 9, 16. БДА
N 1—16. БАН
Поўны збор.

- 1922 г. N 1. БАН, НББ.
Не выяўлены N 2, 3.
21. "Беларусь працы".
1934 г. N 2. БАН
N 1 — канфіскаваны.
Не выяўлены N 3—5.
22. "Братэрства". Аднаднёўка.
1939 г. 31.10. БАН
23. "Бюлетэн таварыства беларускае школы".
Аднаднёўка.
1932 г. 28.09. БАН.
24. "Бюлетэн беларускага пасольскага клубу".
1925 г. 26.05, 28.05, 1.07, 11.07. БАН, НББ,
НМГіКБ.
25. "Бюлетэн Соймавага клубу "Беларуская Сялянска-
Работніцкая Грамада".
1925 г. N 3. НАРБ
Не выяўлены N 1, 4.
N 2 — канфіскаваны.
- 1926 г. N 10. НББ, N 11. НАРБ
Згодна В.Абрамавічуса ў 1926 г. выйшлі нумары 5—16.
26. "Вольны съязг".
1923 г. N 1—20. БАН, НМГіКБ
N 1—19. НББ, НАРБ
Поўны збор.
27. "Воля народу".
1923 г. N 1—2. НББ, БДА, НМГіКБ, ЛМ Я.Купалы
Поўны збор.
28. "Воля працы".
1928 г. N 3—6. БАН, N 3, 6. НАРБ
Не выяўлены N 1—2.
29. "Выясьненны". Аднаднёўка.
1935 г. 3.07. НББ, БАН
30. "Вялікодны звон". Аднаднёўка.
1927 г. 14.03. НАРБ
31. "Голас беларуса".
N 1—20. НМГіКБ
N 1—10, 2—18, 20. НББ
N 1—14, 16—18, 20. ЛМ Я.Купалы
N 1—15. АМВ

Не выяўлены N 21.

32. "Голас працы".

1928 г. N 1, 3—6, 9, 10, 12, 13. НАРБ

N 1, 3—7, 9, 10, 12. БАН

Не выяўлены N 2, 8, 11, 14.

33. "Голас праўды". Аднаднеўка.

1921 г. 27.12. НББ, БАН.

34. "Голас студэнта". Аднаднеўка.

1937 г. 25.06. БАН

35. "Homans".

1916 г. N 1—3, 5—17, 19—25, 31, 32, 34, 35, 37—42,

45, 48, 51—57, 59, 61—68, 72—74, 76, 78, 79,

86—92 — знаходзяцца ў прыватнай бібліятэцы Уладзіміра Сакалоўскага.

Не выяўлены N 4, 18, 26—30, 33, 36, 43—44, 58, 69—71, 75, 77

1917 г. N 3, 5, 6, 12, 14, 16, 20, 32, 39, 40, 42, 45,

46, 48—50, 52; 54, 56, 73, 74, 78. БАН

N 5, 9, 12, 28, 33, 36, 39, 40, 42. ЛМ М.Багдановіча ў Мінску

N 4. Бібліятэка Ул.Сакалоўскага

N 32. НББ

Не выяўлены N 2, 7, 8, 10, 11, 13, 17—19,

21—27, 29—31, 34, 35, 37, 38, 41, 43—44, 47, 51, 53, 55, 57—72, 75—77, 79—104

1918 г. N 10, 14, 24, 28, 29, 32, 33, 61, 63—65, 69,

71, 72, 80, 82, 83, 85, 88, 89. БАН

N 64,83, 88. НББ

Не выяўлены N 1—9, 11—13, 15—23, 25, 27,

30, 31, 34—60, 62, 66—68, 70, 73—79, 81,

84, 86, 87, 90.

36. "Грамадзкі голас".

1925 г. N 14, 27—33. БДА

N 23. УБРБ

Не выяўлены N 1—13, 15—22, 24—26, 34—?

У В.Абрамавічуса згадваюцца толькі 14 нумароў. Намі выяўлены 33 нумары. Невядома, ці быў працяг выдання.

37. "Грамадзянін".

1919 г. N 1—21. Арыгіналы газет знаходзяцца ў Гродзенскім абласным архіве. Для Нацыяналь-

най бібліятэкі Беларусі зроблены мікраформы.

N 2, 6, 8. БАН

Поўны збор.

38. "Грамадзянін".

1928 г. N 2—5, 7, 8, 10—13, 21, 22, 24. НАРБ

Не выяўлены N 1, 6, 9, 14—20, 23.

39. "Да працы".

1928 г. N 2. НАРБ

Не выяўлены N 1.

40. "Доля працы".

1928 г. N 3, 5, 9. БАН

N 3, 9. НАРБ

Не выяўлены N 1, 2, 4, 6—8.

41. "Думка Беларуса". Аднаднёўка.

1925 г., 22.07. БАН, НМГіКБ, ЛМ Я.Купалы

42. "Думка працы".

1928 г. N 1—4. НАРБ

N 5—8. БАН

N 1-4, 9. УБРБ

Поўны збор.

43. "Жыцьце беларуса".

1925 г. N 1, 3—20. БАН, НББ

N 1, 2, 8, 9, 10. НАРБ

N 1, 3—6, 8—13, 16—18. БДА

N 3—6, 8—13, 16—18, 20. НМГіКБ

N 1, 3—6, 8—13, 16—20. ЛМ Я.Купалы

Поўны збор.

44. "Жыцьцё вёскі". Аднаднёўка.

1925 г. 15.07. НББ, НМ, ЛМ Я.Купалы, НАРБ

45. "З беларускага палетку". Аднаднёўка.

1937 г. Травень. БАН.

46. "За беларускую школу". Аднаднёўка.

1936 г. 16.06. НББ, БАН.

47. "За праўду". Аднаднёўка.

1926 г. 18.03. НББ, БАН.

48. "За працу".

1928 г. N 6, 8. УБРБ

N 2. НАРБ

Не выяўлены N 1, 3—5, 7.

У В.Абрамавічуса пазначаны толькі N 1—3.

49. "Загон". Аднаднёўка
 1925 г. 7.06. НББ, БАН, НМГіКБ, ЛМ Я. Купалы.
50. "Зара працы".
 1928 г. № 2, 3, 5—7, 9. БАН
 № 2, 5, 6, 7. НББ
 № 6, 7, 9. УБРБ
 Не выяўлены № 1, 4, 8.
51. "Зарава". Аднаднёўка.
 1925 г. 19.01. НББ, БАН, НМГіКБ
52. "Зарніца". Аднаднёўка.
 1925 г. 9.01. НББ, БАН, НМГіКБ.
53. "Эмаганьне".
 1923 г. № 1—21. НББ, БАН, НМГіКБ, ЛМ Я. Купалы
 Поўны збор.
 1924 г. № 1—10. НББ, БАН, НМГіКБ, ЛМ Я. Купалы
 Поўны збор.
54. "Зорка беларуса" Аднаднёўка.
 1925 г. 25.07. НББ, БАН.
55. "Інфармацыйны бюлетэн таварыства
 беларускай школы". Аднаднёўка.
 1932 г. 6.07. БАН.
56. "Іскра".
 1925 г. № 1—7. НББ, БАН
 № 1, 4—6. БДА
 № 1, 2, 4—7. УБРБ
 № 1, 4—7. ЛМ Я. Купалы
 Поўны збор.
57. "Іскра". Аднаднёўка.
 1925 г. 31.05. БАН, БДА, НМГіКБ, ЛМ Я. Купалы.
58. "Каляды". Аднаднёўка.
 1924 г. НМГіКБ, ЛМ Я. Купалы.
59. "Калядны звон". Аднаднёўка.
 1926 г. 28.12. БАН.
60. "Красавік". Аднаднёўка.
 1928 г. 5.04. БАН, ЛМ Я. Купалы, НАРБ
61. "Крык праўды". Аднаднёўка.
 1923 г. 20.03. НББ, ЛМ Я. Купалы
62. "Крыніца". Выходзіла ў Петраградзе ў 1917 г., у
 Мінску — у 1918 г., у Вільні з 1919 па 1940 г. У 1925 г. па-
 мяняла назыву на "Беларуская крыніца".

1917 г. N 1—6. БАН

Поўны збор.

1918 г. N 1—3. БАН

1919 г. N 1—12. БАН

Поўны збор.

1919 г. N 1—16. БАН

Поўны збор.

1920 г. N 1—16. БАН

Поўны збор.

У В.Абрамавічуса — недакладнасць пазначаны толькі

15 нумароў.

1921 г. N 1—32. НАРБ

N 2, 6, 9, 11—12, 14, 15, 19, 20, 22, 23.

27, 29. БАН

N 21. БДАМЛіМ

Поўны збор.

1922 г. N 1—11. БАН

Поўны збор.

1923 г. N 1—4, 6—16. НББ, БАН, ЛМ Я.Купалы

N 1—4, 6, 8—16. НАРБ

N 2. ДМГБЛ

N 5 — канфіскаваны (згодна інфармацыі
В.Абрамавічуса).

1924 г. N 1—32, 34—38. НББ, БАН

N 33 — канфіскаваны.

1925 г. N 1—35. НББ, БАН

Поўны збор.

У В.Абрамавічуса — недакладнасць, пазначаны толькі
34 нумары.

1939 г. N 1—12. НББ, БАН

Поўны збор.

1940 г. N 2—6, 8, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 21, 23,

24, 25, 27, 30, 31, 33, 35, 36, 38, 40,

43, 44, 46—40, 53, 54. БАН

N 18, 26, 32—34, 36, 39, 44—48, 53, 54. НББ

Не выяўлены N 1, 7, 9, 10, 13, 15, 17, 20,

22, 26, 28, 29, 32, 34, 37, 39, 41, 42, 45,

51, 52, 55.

63. "Мамент". Аднаднёўка.

1924 г. 21.09. БДА, БАН.

64. "На варце". Выходзіла ў Варшаве. Знойдзены толькі тры яе нумары.

1930 г. N 1—3. НАРБ

У В.Абрамавічуса не згадваецца.

65. "На прадвесні". Аднаднёўка.

1926 г. 25.03. НББ, БАН

66. "Наперад".

1929 г. N 1—4. НАРБ

N 2, 4. ДМГБЛ

Поўны збор.

1930 г. N 1—4, 6—9, 13—22, 25—27. НАРБ

N 2, 3, 6, 9—26. ДМГБЛ

N 7. БДАМЛіМ

У В.Абрамавічуса не пазначана.

67. "Народ". Аднаднёўка.

1927 г. 14.06. НАРБ

68. "Народ".

1928 г. N 19. ДМГБЛ

Не выяўлены N 1—18, 20.

1929 г. N 3. ДМГБЛ

Не выяўлены N 1—2, 4—5.

69. "Народная справа".

1926 г. N 1—6, 8—11, 13—17, 20—27, 29, 31,

32, 35—38. НББ

N 1—4; 6—11, 13—17, 20—27, 29, 33, 35—38.

НМГіКБ

N 1, 3, 4, 6, 8—18, 20—24, 26—29, 33,

34, 36—38. НАРБ.

N 1—11, 13—17, 20—27, 29—33, 35—38. БАН

N 35—38. УБРБ

Згодна В.Абрамавічуса N 19 канфіскаваны.

70. "Народны звон".

1926 г. N 1. НАРБ

Не выяўлены N 2, 3.

1927 г. N 1. НАРБ

71. "Народны звон".

1930 г. N 1, 2, 3, 5, 6. ДМГБЛ

N 1, 3—5. НАРБ

N 5. БАН

Не выяўлены N 7.

72. "Наш бюллетэнь". Аднаднёўка.
1932 г. 28.09. БАН
73. "Наш бюллетэнь". Аднаднёўка.
1932 г. 30.11. БАН, НББ
74. "Наш водклік". Аднаднёўка.
1927 г. 16.03. НАРБ.
75. "Наш голас".
1927 г. N 3, 5, 6, 7, 9, 11. БАН, НАРБ
N 1, 2, 8, 10 — канфіскаваны
У В.Абрамавічуса пазначана 10 нумароў.
76. "Наш кліч". Аднаднёўка.
1926 г. 1.04. НББ, БАН, НАРБ.
77. "Наш съязг".
1923 г. N 1—24. НББ, БАН, НАРБ, ЛМ Я.Купалы
N 1—6, 8—21, 23. НМГіКБ
N 1—6. ДАМВ
Поўны збор.
78. "Наша будучына".
1922 г. N 1—3. НББ, БАН, ЛМ Я.Купалы
Не выяўлены N 4, 5
1923 г. N 1—6. НББ, БАН
N 2—5. ДАМВ
Не выяўлены N 7—10.
79. "Наша воля".
1927 г. N 2—4. БАН
N 2—3. НББ
Не выяўлены N 1.
80. "Наша воля".
1935 г. N 1. БАН, выйшаў толькі 1 нумар
У В.Абрамавічуса не значыцца.
- 1936 г. N 1—8, 10, 12. БАН
N 9. ЛМ М.Багдановіча
N 3, 4. НАРБ
Не выяўлены N 11
У В.Абрамавічуса не значыцца.
81. "Наша газета".
1929 г. N 1. НАРБ
У В.Абрамавічуса адзначаны толькі 1 нумар.
82. "Наша думка".
1920 г. N 1. НМГіКБ, выйшаў толькі 1 нумар

- 1921 г. N 1—27. НМГіКБ
 N 1—11, 15, 17, 19, 20, 22—24,
 27. ЛМ Я.Купалы
 N 9—12, 22. БДА.
 N 2, 3, 6, 7, 21. УБРБ
 Поўны збор.
83. "Наша ніва".
 1920 г. N 1—8. НАРБ
 N 1—9. БАН
 Поўны збор.
84. "Наша праўда".
 1927 г. N 1—2, 4—11, 13—21, 23—45, 47—50. НАРБ
 N 1—2, 4—5, 7—15, 17—45, 47—50. БАН
 N 24. ДМГБЛ
 N 3, 12, 46 — канфіскаваны.
85. "Наша праца".
 1927 г. N 1—2, 4, 6—9. НАРБ, БАН
 N 7—9. УБРБ
 N 3, 5 — канфіскаваны.
86. "Наша справа".
 1926 г. N 1—3, 5—9. НББ, БАН
 N 5, 8, 9. НАРБ
 N 2, 3, 5—7. УБРБ
 N 4 — канфіскаваны
 1927 г. N 1—4, 6, 7. НББ, БАН, НМГіКБ
 N 1—3, 5—7. НАРБ
 Поўны збор.
87. "Наше жыцьце".
 1923 г. N 2—6. НББ, БАН
 N 2—5. БДА
 Поўны збор.
88. "Нашае змаганьне". Аднаднёўка.
 1924 г. 3.02. НББ, БАН, НМГіКБ, ЛМ Я.Купалы.
89. "Нашае новае жыцьцё". Аднаднёўка.
 1923 г. 6.07. БАН, НББ, НМГіКБ, ЛМ Я.Купалы.
90. "Незалежная думка".
 1920 г. N 1—6. НББ
 Поўны збор.
91. "Новагоднік". Аднаднёўка.
 1924 г. 31.12. НББ, НМГіКБ.

92. "Новае жыцьцё".
 1923 г. N 1—13. НББ, БАН
 N 1, 2, 6, 7, 9, 11, 12. ЛМ Я.Купалы
 Поўны збор.
93. "Новы шлях". Аднаднёўка.
 1925 г. 4.01. НББ, БАН, НМГіКБ.
94. "Падняты съязг". Аднаднёўка.
 1923 г. 16.08. НББ, БДА, ЛМ Я.Купалы.
95. "Права працы".
 1927 г. N 1, 3, 5, 6. БАН
 N 1. НАРБ
 Не выяўлены N 2, 4.
96. "Праўда". Аднаднёўка.
 1924 г. 18.12. НББ, БАН, ЛМ Я.Купалы.
97. "Праца".
 1927 г. N 2—6. БАН.
98. "Раніца".
 1922 г. N 1, 5—11, 13—19, 21—30, 32. НМГіКБ.
 Не выяўлены N 1—8 за 1921 г. і N 2—4,
 12, 20, 31 за 1922 г.
- У В.Абрамавічуса значыцца толькі 28 нумароў.
99. "Родны край".
 1933 г. N 2—25. БАН
 Не выяўлены N 1.
- 1934 г. N 3—5, 7, 8, 13, 14. БАН
 N 3, 14. НББ
 Не выяўлены N 1, 2, 6, 9, 12, 15—27.
- 1935 г. N 1, 2, 17. БАН
 N 3. НББ
 Не выяўлены N 4—16, 18—36.
- 1936 г. N 1—5, 9, 12—14, 16, 17.
 Не выяўлены N 4—8, 10—11, 15.
100. "Рэха". Аднаднёўка.
 1925 г. 8.07. НББ, БАН, НМГіКБ.
101. "Рэха працы".
 1928 г. N 3, 4, 9. БАН
 N 8 — канфіскаваны
 Не выяўлены N 1, 2, 5—7.
102. "Селянін". Аднаднёўка.
 1925 г. 8.08. НББ, НМГіКБ, ЛМ Я.Купалы.

103. "Сіла працы".
1928 г. N 2, 4, 5. БАН, НАРБ
Не выяўлены N 1, 3.
104. "Слова працы".
1928 г. N 2—7. БАН
N 6 і 7 — пашкоджаныя.
105. "Сын беларуса".
1924 г. N 1—13, 16—42. БАН, НМГіКБ
N 1—13, 16—27, 29—39, 41, 42. НББ,
ЛМ Я.Купалы
N 14, 15 — канфіскаваны (паводле
В.Абрамавічуса).
106. "Сыцяг". Аднаднёўка.
1923 г. 19.08. НББ, БАН, НАРБ, ЛМ Я.Купалы.
107. "Сялянская ніва".
1925 г. N 1—3. БАН
Поўны збор.
- 1926 г. N 1—48. БАН
N 3, 13, 20, 23, 26, 30, 33, 34, 36,
38—46, 48. НАРБ
Не выяўлены N 49.
- 1927 г. N 1—6, 9—13, 15—18, 20—26, 28—70,
72—80, 82—91, 93, 94, 96. НББ
N 1—6, 9—18, 20—26, 28—91, 93—94, 96.
БАН
N 1—6, 9—18, 20—26, 28—30, 32, 34—91,
93—94, 96. НАРБ
N 7, 8, 19, 27, 92, 95 — канфіскаваны.
- 1928 г. N 30, 36, 38. БАН
Не выяўлены N 1—29, 31—35, 37, 39—50.
- 1929 г. N 1, 2. БАН, НББ
Не выяўлены N 3—52.
106. "Сялянская праўда".
1924 г. N 1—10, 12—20, 21—33. НМГіКБ
N 1—10, 12—20, 22—31, 33, 34. НББ
N 1—10, 12—20, 22—34. БАН
N 2—4. УБРБ
Не выяўлены N 11.

Спіс сховішчаў, у якіх праводзіўся пошук газет,
і ўжытая абраўятура іх скарачэнняў

НББ —	Нацыянальная бібліятэка Беларусі
БАН —	Фундаментальная бібліятэка імя Я. Коласа
	АН Беларусі
УБРБ —	Урадавая бібліятэка Рэспублікі Беларусь
НАРБ —	Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь
БДА —	Беларускі дзяржаўны архіў
БДАМЛіМ —	Беларускі дзяржаўны архіў-музей літара
	туры і мастацтва
ДАМВ —	Дзяржаўны архіў Мінскай вобласці
НМГіКБ —	Нацыянальны музей гісторыі і культуры
	Беларусі
ЛМ —	Літаратурны музей Я. Купалы ў Мінску
Я. Купалы	
ДМГБЛ —	Дзяржаўны музей гісторыі беларускай лі
	таратуры
ЛМ —	Літаратурны музей М. Багдановіча ў Мін
М. Баг-	
дановіча	ску

У літаратурным музеі Я. Коласа ў Мінску газет гэтага перыяду не знайдзена.

IУ. З ДРУКАВАНЫХ КРЫНІЦ

ТОДАР ВАШУК

КРЫЖ СЬВЯТОЕ АФРАСІНІ

Дакументы і факты

У годзе 1973-м прыпадалі 800-я ўгодкі съмерці съвятое Афрасіні-Прадславы, полацкае князёўны. У сувязі з гэтым у друку Беларускае ССР зъявілася колькі пра яе артыкулаў. Спаміналася ў іх і тая, бясцэннае каштоўнасці, гістарычна-рэлігійна-мастацкая памятка, якую полацкая князёўна адказала патомнасці: на яе заказ выкананы ў 1161 годзе полацкім залатаром-мастаком Лазарам Богшам "напрастольны" крыж.

Пры нагодзе ўгодкаў пісалі ў БССР і аб тым, што гэтая выдатная нацыянальна-рэлігійная рэліквія беларускага народу ў часе апошніяе вайны загінула. Калі цяперашнія месецы знаходжанье крыжа тымчасам ня ведамае, ёсьць магчымасць кінуць сяньня канкрэтнае, на актавых матарыялах абапертае, съвято на лёс крыжа ў гадох міжваенных.

Тут друкуеца ў фатарэпрадукцыі, з адначасным перадрукам тэкстаў, дакументы пра крыж съвятое Афрасіні з канца 1920-х гадоў. Фатаграфіі іх для публікацыі ласкова пераказаў сп. Антон Шукляйць. Дакументы важныя тым, што зь іх даведваемся й пра лёс крыжа гэным часам, і пра стан у якім ён быў у гадох 1928—1929, ці бо часе, калі партыйныя ўлады крыж забралі з царквы Спаса-Афрасіневага манастыра ў Полацку.

1

Як паказваюць вопісы ды рэпрадукцыі XIX стагодзьдзя, крыж съвятое Афрасіні, гэта крыж шасціканцовы "напрастольны". Вышыня яго 51 см, даўжыня верхніяе пярэчкі 14 см, ніжніяе — 21 см, таўшчыня — 2,5 см. Аснова крыжа зробленая з дрэва, якое ў другім друкаваным тут дакумэнце названае "дубовым", хоць вопісы крыжа XIX

стагодзьдзя азначаюць гэтае дрэва як "кіпарысавае", што больш праўдападобна, бо асабліва важныя прадметы рэлігійнага культу ў часы князёўны Афрасіні вырабляліся часта з кіпарысавага якраз дрэва.

Дрэва крыжа зь пераду, ды на адвароце, акаванае залацымі пласткамі, па бакох-жа — пазалочанымі пласткамі сярэбранымі. Брыжы пярэдняга боку абведзеныя шнурам жэмчугу (пэрлаў), а залатыя пласткі абкладзеныя дарагімі каменямі. На верхнім перакрыжы пярэдняга боку прымасаваны крыж малы чатыраканцовы, на ніжнім — малы шасьціканцовы.

На пярэднім баку крыжа, й на яго адвароце, разьмешчана 20 іконак святых, якія выкананыя перагародкавай, аздобленай арнамэнтамі, эмаляй. У пяці квадратных гнёздах на адвароце крыжа памешчаныя рэліквіі: кроў Хрыста, кусочек дрэва з Христовага крыжа, драбочки каменя з гробу Багародзіцы ды гробу Хрыста, мошчы святога Сцяпана, кроў святога Дзімітрыя, мошчы святога Панцялеймана.

Гістарычную каштоўнасць крыжа выдатна ўзвялічае вырыты на бочных сярэбраных пласткох, датаваны годам, даўжэйшы напіс зь імем князёўны заказчыцы, названым месцам "пакладанья" крыжа, заклінаньнем, каб з манастыра яго ніхто ня выносіў, ды паказаньнем кошту скрыстаных на яго выкананьне матарыялаў. Ёсьць кароткія, па царкоўна-славянску й па грэцку, напісы й пры іконках ды каля гнёздаў на мошчы. На адвароце крыжа ўнізе ёсьць напіс з паданьнем хроснага ды сьвецкага імяў залатара-маістры што крыж зрабіў.

Даўжэйшы напіс на крыжы, зроблены ў 1161 годзе, ці бо ў пару, зь якое захавалася вельмі мала іншых пісаных на беларускай зямлі памятак, робе з крыжа памятку нязвычайна каштоўную ня толькі гісторыі й мастацтва, але й беларускае эпіграфічнае пісьменнасці. Напісам на крыжы дзеля гэтага ўжо здаўна цікавяцца моваведы-славістыя. Тому, пачынаючы ўжо ад ХУШ стагодзьдзя, арыгінальны тэкст напісу шмат разоў публікаваўся. Тут гэты тэкст прыводзіцца ў перакладзе на мову сучасную, з пропускамі ў тых мясцох, дзе напіс адчытаць немагчыма:

"У 1161 годзе кладзе Афрасінія святыя крыж у сваім ма-

настыры, у царкве съятога Спаса. Дрэва съятое бясцэннае, акова-ж яго золата й серабро, і камяні, і жамчуг, на 100 грыўняў, а... (пропуск)... 40 грыўняў. И хай ня выносіца з манастыра ніколі, і не прадаецца, ані аддаецца.

Калі б-жа хто не паслухаў ды з манастыра вынес, хай не дапамагае яму съяты крыж ані ў жыцьці гэтym, ані ў будучым, і хай будзе ён пракляты съятою Жыватворнаю Тройцаю ды съятымі айцамі, і хай доля ягоная будзе зъ Юдаю, што прадаў Хрыста.

Хто-ж асмеліца ўчыніць гэта... (пропуск)... валадар або князь, або біскуп, або ігуменя, або якінебудзь іншы чалавек, — хай на ім будзе гэты праклён. Афрасіня-ж, раба Хрыстова, што справіла гэты крыж, хай здабудзе вечнае з усімі съятымі жыцьцё... (пропуск).

Госпадзе памажы рабу свайму Лазару, названаму Богша, што зрабіў гэты крыж царкве съятога Спаса й Афрасіні".

2

Гістарычныя абставіны пары, калі крыж съятое Афрасіні быў забраны з пад апекі духавенства, а, як съветчакъ дакументы, апякавалася ўжо ім і гэткая "культурная" савецкая ўстанова, як ОГПУ (Об'единенное Государственное Политическое Управление, пазнейшое НКВД), былі гэткія:

З публікацыяй у 1928 годзе пагромнага артыкулу сакратара ЦК Камуністычнае партыі БССР Вільгельма Кнорына "Аб рашаючых "дробязях" у вялікім пытаныні", у рэспубліцы пачаўся сыштэматычны прасьлед беларускае культуры ды падрыхтоўвалася расправа з нацыянальным культурна-творчым актывам. Ужо ў восені 1929 году ў БССР пачынаюцца, а пазней колькі наваратамі паўтараюцца, масавыя арышты тысячаў беларускіх навукоўцаў, пісьменнікаў, мастакоў, настаўнікаў, дзесяткаў тысячаў беларускае інтэлігенцыі. Яны ці ссылаюцца на катаржную працу й загін у канцэнтрацыйныя лягеры, ці ворганамі ОГПУ нішчачаца на месцы.

Тым самым часам ідзе й безаглядны наступ на духавенства, царкву, рэлігію. Тэрор хутка разгортаеца ў масавае нішчэнье рэлігійных і нацыянальна-гістарычных памятак

беларускага народу. Закрываюцца, бяскэсцяцца й руйнуюцца тысячы сьвятыння і манастыроў, з адначасным рабаваннем ды нішчэннем іконаў, крыжоў, рэлігійных кнігаў, ды іншых старавечных памятак. У пагромным шале ўзарваныя былі тады й гэткія манументальныя помнікі беларускага эпіграфікі ХІІІ стагодзьдзя, як славы Барысавы камяні-валуны на Дзьвіне.

Вось у самых пачатках наступу партыі на культуру беларускага народу, у 1928 годзе, з Палацкае, заснаванае самою князёўнай Афрасінай, Спаскае царквы быў заграблены ёйны славуты крыж. Каб каштоўную гістарычную рэліквію ахаваць, зь Менску да Палацку тады адмысловы едзе тагачасны дырэктар Беларускага Дзяржаўнага Музэю Вацлаў Ластоўскі, які перавёз крыж да Менску ды паклаў яго ў музэй¹).

Крыжа аднак-жа ня кінулі ў супакоі й у Менску. У Беларускім Дзяржаўным Музэі заставаўся ён нядоўга. З дадзеным завастрэннем антыбеларускага курсу партыі пачалося грунтоўнае разфармоўванье нацыянальных фондаў музэя рэспублікі, ды, у першую чаргу, цэнтральнага музэю менскага. У часе гэтае "чысткі" ад прадметаў культуры беларускага народу з музэя забіраліся ды вывозіліся, або праста й нішчыліся, экспанаты беларускага этнографіі, узоры беларускага народнага мастацтва, народныя тканіны й уборы. Выкідаліся ды ністожыліся тады таксама скульптуры ды партрэты выдатнейшых дзеячоў беларускага гісторыі й культуры, як сьвятое Афрасіні, сьвяціца Кірылы Тураўскага, доктара Скарэны, Каастуся Каліноўскага, партрэты беларускіх паэтаў і пісьменнікаў.

Асабліва каштоўныя прадметы забіраліся тады да сталіцы імперыі, да Масквы. Як перагляд у часе апошніх вайны інвэнтарных кнігаў музэю ў Менску паказаў, у 1920-х—1930-х гадох зь Беларускага Дзяржаўнага Музэю былі забраныя ды да Масквы вывезеныя: увесе залаты, сярэбраны ды іншы дарагі царкоўны ды касцельны посуд, усе мастацка выдатнейшыя іконы, калекцыя музэю слуцкіх паясоў, вялізныя зборы народнае вопраткі й тканінаў, калекцыя старавечных манетаў з скарабаў, што былі знайдзеныя на тэрыторыі Беларусі, усе важнейшыя архіўныя матарыялы. Даўк ішоў пагалоўны рабунак рэспублікі з культурна-гісторыі

рычных яе скарбаў. Гэткім спосабам каляніяльная ўлада праводзіла съпешную дэнацыяналізацыю музэю, рыхтавала месца для яго русыфікацыі.

Забіраньне ды вываз дарагіх асабліва прадметаў праводзіўся ворганамі ОГПУ. Напачатку адбывалася гэта ў выглядзе "эвакуацыі" важнейшых экспанатаў у далей ад мяжы СССР ляжачыя мясцы, у гэтым і да Магілева, куды ў пару партыйнага страху перад "інтэрвенцыяй буржуазіі" быў нейкі час плянаваны, ды часткова й рэалізаваны, перанос важнейшых партыйных і дзяржаўных установаў рэспублікі. Да Магілева ў 1929 годзе быў зь Менску вывезены і крыж святое Афрасіні.

3

На публікованых тут дакумэнтах можна прасачыць усю працэдуру звязаную з забраньнем зь Беларускага Дзяржаўнага Музэю ў Менску ды перавозам да Магілева крыжа святое Афрасіні. 21 лістапада 1929 году начальнік "Фэльдаддзелу" менскага ОГПУ А.Іваноў выставіў, за подпісам сваім ды "інструктара" ОГПУ А.Пішчыка, даверанасьць" агенту ОГПУ Лугаўцову на забраньне з музэю ды перавоз да Магілева "каштоўнасцяў". Як відаць з другога надрукованага тут документу, сярод гэтых каштоўнасцяў быў і крыж святое Афрасіні.

З актаў вынікае, што ў часе забіраньня крыжа Вацлаў Ластоўскі з дырэктарства музэю быў ужо зняты. Дырэкторам назначаны быў нейкі М.І.Шапавалаў. Але крыж агенту ОГПУ перадаваў яшчэ, за сваім подпісам, В.Ластоўскі, відавочна асабіста за яго адказны. У зробленай рукою Ластоўскага пры канцы другога дакумэнту дапісцы кажацца, што крыж прадстаўніку ОГПУ згадзены "былым дырэктарам БДМ" Ластоўскім "згодна распараджэнню Наркомасвяты".

Прысутнымі ў музэі ў часе перадачы крыжа быў новы дырэктар музэю М.І.Шапавалаў, ягоны намеснік А.Бурдзейка і дырэктар Беларускага Дзяржаўнага Музэю ў Магілеве, У.Л.Вінікаў. Подпісы іх усіх, пасыля подпісаў В.Ластоўскага ды даверанага ОГПУ, пакладзеныя пад менскім актам забіраньня крыжа.

Як паказвае другая дапіска пад актам, зробленая на-
заўтра, 22 лістапада 1929 году а 9 гадзіне вечара ў Магіле-
ве, ды рукою ўжо не Ластоўскага, давераны ОГПУ Лугаў-
цоў крыж перадаў тады Дзяржаўнаму Музэю ў Магілеве за
подпісам сваім ды подпісамі дырэктара музэю В.Вінікава й
двух іншых прысутных працаўнікоў музэю, подпісы якіх
нічытательныя.

Як відаць з трэцяга надрукаванага тут дакумэнту, у гэ-
ты самы дзень, як з музэю ў Менску забіраўся крыж съвя-
тое Афрасіні, зь яго ўзятае было давераным ОГПУ Лугаўцо-
вам ды да Магілева перавезенае й рукапіснае слуцкае Эван-
гельле, перапісанае ў 1582 годзе слуцкім князем Юрым
Юравічам Алелькам. Эвангельле, як напіс на яго вокладцы
съветчыў, паходзіла зь бібліятэкі слуцкага Свята-Траецка-
га манастыра. Як зробленая рукою В.Ластоўскага дапіска
пад актам паказвае, і слуцкае Эвангельле даверанаму ОГПУ
здаваў ён. Дзе гэтае Эвангельле цяпер — ці яно захавалася,
ци, як і крыж, нейдзе ў часе вайны загінула, — натрапіць
на нейкія ведамкі ў савецкім друку не давялося.

4

Акт забіраньня крыжа зь Беларускага Дзяржаўнага Му-
зэю ў Менску важны й тым, што ў ім ёсьць і пратакольны
вопіс стану крыжа ў гэным часе, ці бо ў 1929 годзе. Калі
прыбраўнаць гэты вопіс да вопісу, што быў зроблены пры
канцы XIX стагодзьдзя сябрам рады полацкага царкоўнага
брацтва съвятаром Міхалам Дуброўскім²⁾, выяўляеца, што
у 1929 годзе крыж быў моцна пашкоджаны.

Калі Дуброўскі ў сваім вопісе адзначыў, што з 20 эмале-
вых іконак на крыжы тады ня было аднае, ды што 5 ін-
шых стагодзьдзямі ўжытку крыжа былі прынішчаныя, дык
паводле акту 1929 году тады трох выабражэныні съвятых бы-
лі выламаныя, а 13 "папсаваных". Адно з гнёздаў на рэлік-
вії было выламанае ды пустое. На верхній папярэчцы не-
ставала двух кавалкаў золата й дрэва. З усіх дарагіх камя-
нёў захаваліся толькі адзін амэтыст ды адзін гранат. Па ін-
шых ці засталіся пустыя гнёзды, ці заміж іх устаўленыя
былі кускі хварбованага шкла. Паводле пададзенай у пра-
таколе 1929 году ацэны ювеліра-экспэрта, грашовая вар-

тасьць захаванага яшчэ жамчугу ды дарагіх камянёў, пры моцна ўжо прынішчаным крыжы, перавышала суму 200 рублёў.

Узяўшы на ўвагу тое, то М.Дуброўскі свой вопіс рабіў больш 700 гадоў пасля таго, як князёўна Афрасінія пакла-ла крыж у Спaskай царкве ў Полацку, пратакол-жа 1929 году быў пісаны ўсяго гадоў 40 пасля вонісу Дуброўскага, даводзіцца съцвердзіць, што крыж асабліва моцна быў прынішчаны апошнімі якраз дзесяцігодзьдзямі. З таго, што пацярпелі пры гэтым ня толькі залатая акова крыжа ды да-рагія камяні, але бадай найбольш эмалевыя іконкі съвятых, даводзіцца зрабіць выснаў, што галоўнымі віноўнікамі па-шкоджання крыжа былі ня столькі жадныя крымінальныя руکі, колькі разагітаваныя партыйныя фанатыкі атэізму, у руках якіх крыж съятое Афрасіні пабываў пасля яго зра-бавання з царквы съятоага Спаса ў Полацку, да пары, пакуль ім не заапекаваўся В.Ластоўскі ды не паклаў яго ў Бе-ларускі Музэй у Менску.

5

З надрукаваных тут актавых дакумэнтаў відаць, што мыллюцца тыя савецкія аўтары, якія, як прыкладам Л.В.Аляксеяў, пішаць "крыж блясьследна зынік, скоплены нямецка-фашистскімі захопнікамі ў 1941 годзе зь Беларус-кага Дзяржаўнага Музэю ў Менску"³). Як паказвае другі надрукаваны тут дакумэнт, ад 21 лістапада 1929 году ў менскім дзяржаўным музэі крыжа ўжо ня было, бо забралі яго стуль не нямецкія "захопнікі", але "давераныя" ОГПУ.

Ня ў Менску, але ў Магілеве сълядоў крыжа каля 1970 году й шукаў ведамы савецкі дасыльднік беларускае ста-расьвetchыны Адам Мальдзіс. Пра вынікі сваіх пошукаў у друку ён даў гэткія цікавыя ведамкі:

"Зімой гэтага году выпадак сутыкнуў мяне з магілеў-скім краязнаўцам Еранімам Іосіфавічам Філіповічам ...які "прыгадаў, вядома, і крыж Еўфрасіні Полацкай. Спачатку ён экспанаваўся непасрэдна ў музэі. Потым дзеля бясьпекі, перанеслы яго ў браніраваны пакой-сэйф у будынку былога зямельнага банку. Еранім Іосіфавіч, да вайны таксама му-зэйны работнік, ня раз бачыў той крыж і ў музэі, і ў пакоі сэйфе.

— І няўжо — ніякіх сълядоў?

— Чаму-ж, сълед ёсьць, — уздыхнуў у адказ Еранім Іосіфавіч. — Ды занадта даўгі, вядзе ажно за акіян. Нідаўна новы дырэктар музэю, Іван Канстанцінавіч Скварцоў, паслаў запытанье ў Эрмітаж. Адтуль адказалі, што па наяўных у Эрмітажы звестках, крыж цяпер знаходзіцца ў прыватнай калекцыі амерыканскага міліянеры Моргана. Ды хіба адзін толькі крыж... Вайнай з музэю загінулі славутыя бельчыцкі абраз Божай Маці, магілеўскі брацкі абраз з багацейшым акладам. Дарэчы, наконт гэтых абразоў ходзяць упартыя чуткі, што яны закапаны ў Магілеве.

Назаўтра я пазваніў дырэктару Магілеўскага абласнога гісторыка-краязнаўчага музэю І.Скварцоў. Ён пацвердзіў, такое пісмо з Эрмітажа ёсьць⁴⁾.

На падставе відавочна вышэй прыведзенага паведамлення А.Мальдзіса Мікола Ермаловіч у 1973 годзе пісаў: "Ёсьць звесткі, што цяпер гэты шэдэўр ляжыць у сэйфе аднаго з амерыканскіх міліярдэраў"⁵⁾. Бібліятэка ды калекцыя Моргана, сядзіба якое ў Нью Ёрку, ведамая сваймі каштоўнасцямі на ўсім сьвеце. Праведзеная Беларускім Інстытутам Навукі й Мастацтва, хутка пасыля апублікованыя артыкулу А.Мальдзіса, спроба выясняніць і па каталёгу калекцыі, і беспасярэднімі роспыштамі яе адпаведных працаўнікоў справу магчымага перахоўванья ў ёй крыжа святое Афрасіні дала вынік нэгатыўны. Гэта, зразумела, яшчэ не дастатковы довада того, што крыж сапраўды ня ў ЗША ды й не ў калекцыі Моргана. Гэтую магчымасць і ў далейшым ня трэба выпускаць зь віду пры пошуках бяспечнай гісторычнай рэліквіі беларускага народу.

Маем затое сяньня ўдакумэнтаваныя довады таго, што перад выбухам німецка-савецкага вайны крыж князёўны Афрасіні знаходзіўся на адказнасці ўладаў савецкіх ды ў першую чаргу тых, што мелі ключы ад таго "браніраванага" сэйфу, у якім, разам зь іншымі каштоўнасцямі, ляжаў і крыж святое Афрасіні. Магілеў ад найбліжэйшае мяжы СССР зь Нямеччынай з пачаткам вайны быў на адлегласці больш паўтысячы кіляметраў. Гэта давала дастаткова часу й магчымасцяў на тое, каб крыж, ды й усе іншыя гісторычныя каштоўнасці беларускага народу, з Магіleva эва-

куаваць у ад баявое акцыі далейшыя, бясыпечныя мясцы.

Калі-ж гэта ня было зроблена, віна за загін крыжа й падае ў першую чаргу ды галоўна на тыя савецкія ўстановы ды асобы, на адказнасці якіх крыж у часе выбуху вайны знаходзіўся. Было-б важна, каб савецкія аўтары імі іх раскрылі ды падалі да ведама ў друку. Гэта істотна дапамагло б справе выяснянення ўсіх абставінаў пры якіх да пратажы гэткае каштоўнае памяткі дайшло, а можа давяло-б і да выяўлення сучаснага месца знаходжання крыжа.

Калі-б жа выясьнілася, што крыж і сапраўды быў пакінуты ў хаосе вайны ў Магілеве без апекі, тады, пэўне-ж, мог ён трапіць і ў руکі німецкія, а пазней заплысьці навет і за акіян у сэйфы амэрыканскія. Калі весыці аднак-жа пошуки сумленна, ня можна ўсё-ж выпускаць зь віду й магчымасці, што тады крыж лёгка таксама мог прыліпнуць да рук і тых "давераных" партыі ці НКВД асобаў, што мелі ключы да магілеўскага сэйфу. І ў гэткім выпадку павандраваў крыж хутчэй на ўсход, як на захад. Што ѹ гэткую магчымасць трэба паважна браць на ўвет пры пошуках крыжа паказвае хоць-бы гэткі яскравы прыклад, што крыж святое Параскевы з тагасамага полацкага Спаса-Афрасіневага монастыра нядайна, бо толькі ў 1968 годзе, быў выяўлены аж у Яраслаўлі Раствоўскім.

Вельмі добра, што паасонныя беларускія аўтары, гісторыкі ды археографы, ня спыняюць настойлівых пошукаў съядоў унікальнае ды бяспечннае гістарычна-мастацкае памяткі беларускае зямлі. Калі крыж святое Афрасіні яшчэ наагул існуе, трэба яго знайсьці ды дамагчыся звароту таму народу, рукамі мастака-майстры якога калісьці быў ён створаны, народу, якому больш 800 гадоў таму сваёю воляю яго адказала славная полацкая князёўна.

І звароту беларускаму народу, на ягоную з скарбаў культуры аграбленую дазваньяне зямлю, дамагацца трэба ня толькі крыжа святое Афрасіні. З'вернутыя павінны быць і ўсе іншыя памяткі мастацтва, культуры, пісьменства й друку, што забіраліся зь Беларусі ды ў першую чаргу тыя, месца знаходжанне якіх добра ведамае. Імі якраз поўныя музеі, архівы, бібліятэкі найперш сталічных местаў імпэрыі, Масквы ды Ленінграду, куды й цары стагодзьдзя мі, і пазней чырвоныя валадары імпэрыі вывозілі зь Беларусі ўсё

больш каштоўнае.

Паводле запісаў 1930-х гадоў у інвэнтарнай кнізе Беларускага Дзяржаўнага Музэю ў Менску, разам зь іншымі каштоўнасцямі музэю, была тады забраная ды да Масквы вывезеная й багатая калекцыя слуцкіх паясоў. У 9-ым томе Беларускае Савецкае Энцыклапедыі памешчаныя рэпрадукцыі 9-ці слуцкіх паясоў, што цяпер у Гістарычным Музэі Масквы. Дык сусветнае славы шэдэўры мастацтва беларускае зямлі аздабляюць і сяньня музэйныя зборы сталіцы імперыі.

Цара даўно гэтыя зрабаваныя скарбы беларускага народу вярнуць у музей Беларусі. Ніякіх-ж тут марудных пошукаў, каб выявиць дзе яны, як з крыжком съятое Афрасіні, не патрабуецца, гэта ведама. Дамагацца іх звароту абавязак у першую чаргу ўраду беларускай рэспублікі.

Цара вярнуць беларускаму народу, прыкладам, і тыя 600 тамоў ляўнае Літоўскае Мэтрыкі, якія блізу 200 гадоў таму на загад царыцы Кацярыны былі вывезеныя да Пецярбургу, а ў якой дзяржаўныя й юрыдычныя акты датычныя да жыцця беларускага народу на працягу поўтысячы гадоў яго гісторыі. Цара аддаць і ўсе іншыя скарбы, усе бясцэннае вартасці старавечныя рукапісы ды старыя друкаваныя беларускія кнігі, што й паадзіночна, і гуртам цэлымі бібліятэкамі забіраліся з цэркваў і манастыроў, дый з прыватных збораў Беларусі, і вывозіліся да Pacei.

Кніга, прыкладам, Скарынавае Бібліі, што як колішняя ваеннае здабыча, ляжыць цяпер ў бібліятэцы Дзяржаўнага архіву Міністэрства замежных спраў у Маскве, а на якой ёсьць напіс "а взята сія книга в Литовской земле, у Гродне, лета 7163 (году 1655) месяца августа в 27 день", павінна быць вернутая беларускаму народу ды пакладзеная ў Горадзенскі музэй, як памяць пра крыявавыя ваенныя наезды, пра зьнішчэнні й рабункі ягонае зямлі. Дамагацца звароту заграбленых скарбаў сваіх прашчураў грамадзянне беларускае рэспублікі маюць ня толькі юрыдычна-гістарычную падставу, але й маральны абавязак.

Варочаючыся да крыжа съятое Афрасіні: калі ўсьведаміць, што на беларускай зямлі цяпер улада тae Масквы, якая й далей вядзе сыштэматачнае руйнаваньне цэркваў, касцёлаў, манастыроў, замкаў, ратушаў ды іншых стара-

вечных архітэктурных памятак беларускага народу, што там цяпер тая ўлада, на загад якое яшчэ ў сінендані 1961 году ўдарамі "шар-бабы" знамерана струшчаная была славутая віцебская Благавешчанская ХП стагодзьдзя царква, улада, якая калісці ўзварвала Барысавы ХП стагодзьдзя камяні на Дзвініне, мімаволі паўстае пытаныне — дзе крыж святое Афрасіні быў-бы сяньня бясъпячнейшы: ці ў руках бюракратаў афіцыйнага савецкага атэізму ды вялікадзяржаўя, ці бо ў засягу ворганаў улады, што выляўна з пагардай, а навет і ненавісцяй глядзіць на ўсё звязанае й з рэлігіяй, і зь гісторыяй беларускага народу?

А што дачыненьні каляніяльных партыйных валадароў Беларусі да рэлігіі, святое Афрасіні ды выдатных дзеячоў беларускай культуры наагул нічым не зъмяніліся й сяньня ў прыраўнаньні з часамі зрабаваньня крыжа святое Афрасіні з царквы ейнага манастыра ў Полацку, узварваньня Барысавых камянёў, ды зруйнаваньня старавечнае віцебскае Благавешчанскае царквы, съветчыць добра нядайны даклад на пленуме ЦК КПБ першага сакратара партыі П.М.Машэрава, у якім ён вінаваціў беларускіх падсавецкіх аўтараў за "ідэалізацыю паасобных багасловіаў як выдатных асьветнікаў", ды на довад гэтага паклікаўся на публікацыі "пра Афрасіню Полацкую, Сматрыцкага, Зызанія" ("Советская Белоруссия", 30.4.1974).

1) Помнік старажытнага мастацтва ("Савецкая Беларусь", N 166. Менск, 1928).

2) Крест преподобной Евфросинии, княжны полоцкой (П.Н.Батюшков. Белоруссия и Литва. С.-Петербург, 1890. Об'яснения к рисункам, б. 39—42).

3) Л.В.Алексеев. Лазарь Богша - Мастер-ювелир ХП в. ("Советская археология". Москва, 1957, N 3, б. 225).

4) Адам Мальдзіс. Съяды продкаў ("Літаратура мастацтва". Мінск, N 8, 1973, б. 226).

5) Мікола Ермаловіч. "Яко луна солнечная..." ("Полымя", Мінск, N 8, 1973, б. 226).

6) Л.В.Алексеев. Полоцкая земля. Академія наук СССР. Москва, 1966, б. 200.

Запісы (Нью-Йорк), 1974. Кн. 12.

ЗАГАДКА КРЫЖА ЕФРАСІННІ ПОЛАЦКАЙ

*Трэці год "адгадвае" яе ўпраўленне КДБ па
Магілёўскай вобласці*

Насупраць будынка былога сялянскага банка ў г. Магілёве з'явілася драўляная выява Ефрасінні Полацкай. Руکі асветніцы быццам спрабуюць прытуліць да сябе крыж, падараваны беларускай зямлі Лазарам Богшам. Але ніяк не дацягнуцца да яго. Жаночы твар, поўны немай роспачы, звяртаецца да нас, здаецца, з пытаннем-дакорам: "Чаму ж вы, беларусы, не збераглі нашу святыню?".

У ліпені 1941 года разам з іншымі шматлікімі каштоўнасцямі бяследна знікла адсюль нацыянальная рэліквія — крыж Ефрасінні Полацкай. Як ні дзіёна, але да сённяшняга часу ніхто не можа сказаць, куды падзелася магілёўская калекцыя. Нават былы дырэктар краязнаўчага музея Іван Сяргеевіч Мігулін, які стаў апошнім сведкам знаходжання крыжа ў пакоі-сейфе.

Калі гітлерараўцы падыходзілі да Магілёва, Іван Сяргеевіч запісаўся ў апалчэнне. Аднак трэба было ратаваць музейныя каштоўнасці. Прыйшоў да абкама (у той час ён размяшчаўся ў будынку па вуліцы Міронава), каб паклапаціца аб вывазе змесціва сейфа, але вартавы яго не пусціў. Сказаў, што ўся маёмасць эвакуіравана. Мігулін падумаў, што крыж таксама адправіўся ў тыл. Таму разам з сям'ёй выехаў у Горкаўскую вобласць.

Пасля вызвалення Магілёва сустрэў свайго знаёмага Лукоўнікава. Той і паведаміў яму сумную гісторыю. У час акупацыі Лукоўнікаў працаваў у немцаў і быццам ў пачатку восені сорак першага дапамагаў ім складаць спіс скарабаў сейфа. У гэтай справе ўдзельнічалі таксама настаўнікі Конюхаў і Скрыннікаў.

У хуткім часе Мігуліна выклікалі ва ўпраўленне НКУС. Галоўная тэма размовы з маёрам Маўчанавым была — куды падзеліся музейныя каштоўнасці. Іван Сяргеевіч расказаў пра сустречу з Лукоўнікам. Пасля яго больш не турбавалі. Такая вось гісторыя. Амаль слова ў слова

паўтарыў яе і сёлета Мігулін супрацоўнікам КДБ па Магілёўскай вобласці, якія зядуць пошук крыжа і каштоўнасцей ужо трэці год. З таго часу пытанняў у гэтай справе не зменшылася.

Германія прыклала руку?

У пошуку афіцыйных дакументаў аб знаходжанні крыжа Ефрасінні Полацкай у Магілёве (на іх аснове можна будзе ўзбудзіць крымінальную справу), сведкаў тых падзеі, значнае месца адводзіцца аналізу архіўных матэрыялаў УКДБ, крымінальным справам на былых фашысцкіх памагатых: раптам знайдзенца пацвярдженне разрабавання каштоўнасцей немцамі? У гэтым сэнсе пэўную цікавасць прадстаўляюць крымінальныя справы па адвінавачванню Сташэўскага, Конюхава, Скрынікава, Лукоўнікава і інш.

З пратаколу допыту Сташэўскага М.Я., перакладчыка аддзела пропаганды нямецкай камендатуры: "...У лістападзе 1943 года гарадская камендатура прызначыла мяне адказным за эвакуацыю ў г. Беласток кніг Магілёўскай бібліятэкі... Было адабрана і запакавана 300 скрынь, прыблізна 40 тысяч кніг, якія былі пагружаны ў 4 вагоны і накіраваны ў Беласток". У адвінавачанні па гэтай справе гаворыцца, што кнігі Сташэўскі адправіў па заданию нямецкай арганізацыі "Штаб Розенберга", якая займалася вывозам музычных, бібліятэчных і іншых гістарычных каштоўнасцей.

Сведка Нікіценка М.Ц. на допыце 22 мая 1945 года паказаў: "...У пачатку снежня 1943 года я, Скрынікаў Вячаслав Дэмітрыевіч і Конюхав Павел Сямёновіч былі накіраваны ў гарадскую бібліятэку, дзе ён даў нам заданне разабраць кнігі..." (Хто ён?).

З пратакола допыту Караповіча У.В., былога начальніка пашпартнага стала: "...З лета 1942 года архіўныя дакументы немцамі вывозіліся з Магілёва ў германскі тыл... У перыяд адпраўкі архіва прымаў удзел і Конюхав Павел Сямёновіч...".

Лукоўнікаў працаваў у акупантаў інспектарам гарадскога аддзела народнай асветы. 23 лістапада 1944 года на допыце ён паказаў: "...З 20 снежня 1943 года да 1 студзеня 1944 года я працаваў грузчыкам архіва...".

А вось паказанні былога начальніка Магілёўскага раёна Базыленка К.П.: "...Усе кнігі ў 1941 годзе некалькі разоў правяраліся, выбракоўваліся, знішчаліся або раскрадаліся правяраючымі...".

Як бачна, гаворка ідзе аб вывазе акупантамі менавіта бібліятэкі і гарадскога архіва. Іншых звестак, у тым ліку і пра захоп немцамі скарба з пакоя-сейфа музея, атрымаць не ўдалося, хоць прагледжана ўжо больш за 80 крымінальных спраў. Можа прыведзены факт вывазу бібліятэкі паслужыў асновай той версіі, што фашысты разрабавалі музейныя каштоўнасці?

І яшчэ. Лукоўнікаў расказаў Мігуліну, што дзвярныя замкі і краты сейфа па загаду выразаў аўтагенам ваеннапалонны чырвонаармеец. Але ж яны былі зняты ўжо ў пасляваенны час і некаторыя супрацоўнікі рэдакцыи газеты "Магілёўская праўда" (яна размяшчалася ў гэтym жа будынку) бачылі іх без аніводнага пашкоджання. Дарэчы, краты і па сённяшні дзень ляжаць у падвале.

На думку былой галоўнай захавальніцы музея Ніны Філімонаўны Мясніковай, вываз фашыстамі каштоўнасцей не мог застацца тайнай 3—4 чалавек, тым больш, калі ў гэтай "аперацыі", як сцвярджаеца, удзельнічалі нашы суайчыннікі. У час акупацыі Мяснікова жыла непадалёк ад былога абкама, сустракалася з некаторымі краязнаўцамі. Ніколі не чула пра разрабаванне каштоўнасцей музея фашыстамі. Гэта, вядома, яшчэ не падстава для вынікаў. Але наўрад крыж стаў прыналежнасцю Германіі.

Ці быў задаволены Берыя?

Такімі каштоўнасцямі, як крыж, у час эвакуацыі павінны былі займацца супрацоўнікі НКУС. І хоць Мігулін сцвярджае, што яны не ведалі пра скарб, трэба думаць, што нацыянальная рэліквія не магла застацца без увагі кіраўніцтва вобласці і НКУС. Аб гэтым сведчыць і акт перадачы крыжа Ефрасінні Полацкай з мінскага Дзяржаўнага музея ў Магілёўскі, які апісаны ў кнізе У.Арлова "Ефрасіння Полацкая". Там гаворыцца, што супрацоўнік аддзела фельд'егерскай сувязі Паўнамоцнага прадстаўніцтва АГПУ па Беларускай ваеннаі акрузе Лугаўцу атрымаў ад на-

чальства даверанаасць "...на право получения ценностей из государственного музея для отправки таковых в гор. Могилев". 29-м лістапада 1929 года датаваны акт аб перадачы крыжка ў рукі Лугаўцова.

Напэўна, вяліся пратаколы допыту Мігуліна маёрам Маўчанавым па справе аб знікшых каштоўнасцях музея. Толькі звестак аб гэтых падзеях у архіве КДБ не захавалася. Прайшло ўжо шмат часу, і дакументы, калі такія і існавалі, былі знішчаны з заканчэннем тэрміну захавання. У 1986 годзе памёр Маўчанаў. Засталася адна надзея на ўзнаўленне нейкіх звестак аб тых допытах з дапамогай ветэранаў, якія працавалі ва ўпраўленні КДБ у пасляваенныя часы.

Цікавай здаецца гісторыя, аб якой паведамляў "Вестник Могилева" (N 30 за 1992 год), дзе гаварылася, што каштоўнасці музея вывезла група супрацоўнікаў НКУС на чале з рэвізорам фінансавага аддзялення НКУС па Магілёўскай вобласці нейкім Карлам Іванавічам. Быццам гэты "подзвіг" быў высока ацэнены самім Берыя. Сапраўды, па вуліцы Бялінскага жыў Абадкоў Карл Іванавіч. Але, як паказала праверка, у НКУС ён ніколі не служыў і ніякага дачынення да вывазу каштоўнасцей не мае. А на запыт да сваіх маскоўскіх калег супрацоўнікі УКДБ атрымалі такі адказ: "Цэнтральны аператары ўны архію Міністэрства бяспекі Расійскай Федэрацыі даных аб tym, што каштоўнасці з Магілёўскага дзяржаўнага музея былі забраны супрацоўнікамі НКУС у 1941 годзе, не мае". Адмоўныя адказы атрыманы таксама з Дзяржаўнага гістарычнага музея, Прэзідымума Акадэміі навук, Камітэта каштоўных металаў і каштоўных камянёў, Дзяржаўнага архіва Расійскай Федэрацыі, Цэнтральнага расійскага банка.

"Я разлічваў, што каштоўнасці эвакуіраваны..."

Гэта словаў Івана Сяргеевіча Мігуліна. Сапраўды, абсурдна было думаць, што супрацоўнікі абкама, якія эвакуіравалі ўжо маёмасць, да апошняй сашчэпкі, на пакой-сейф з рэдкім скарбам забыліся. Што там захоўвалася — яны добра ведалі, бо не раз прыйходзілі да Мігуліна паглядзець на цудоўныя прадметы мінулага. Калі верыць аднаму з

пасяджэнняў пленума абкама 1945 года, дзе разглядалася персанальная справа камуніста Мігуліна, то выходзіць, што так яно і атрымалася. Тады Івану Сяргеевічу за "...непрынящце мер да эвакуацыі залатых каштоўнасцей музея ў пачатку Вялікай Айчыннай вайны..., за халатныя адносіны да ўліку і захавання матэрыяльных каштоўнасцей музея..." была аб'яўлена строгая вымова з занясеннем ва ўліковую картку. Да таго ж, у бытлым партархіве не захавалася ніякіх афіцыйных дакументаў аб знаходжанні крыжка і каштоўнасцей у Магілёве, і канкрэтна — у пакойсейфе, іх далейшым лёсе. Адсутнічаюць і пратаколы пасяджэнняў абкама па пытаннях эвакуацыі.

Цяжка, напрыклад, зразумець, чаму адказныя за эвакуацыю маёмы не змаглі ў рэшце рэшт "апаражніць" сейф з каштоўнасцямі вядомым спосабам, дапусціўшы, што Мігуліна з адзіным, як ён казаў, ключом у кішэні, не маглі знайсці, калі ішоў вываз. Што да колькасці ключоў, то, на думку спецыялістаў, да такога пакоя-сейфа іх павінна быць некалькі, а адзін — абавязкова ў сакратарыяце абкама.

Вываз каштоўнасцей разам з маёмы абкама, магчыма, усё ж адбыўся. Вядома, што архівы знаходзіліся ў час вайны ў Саратаве і Уфе. Можа, гэта і ёсьць "усходні" варыянт падарожжа крыжка Ефрасінні Полацкай, аб якім шмат рассказвалася ўжо ў прэсе.

Крыж у Магілёве

Гэта ўжо занадта, скажа чытач. Але ў ходзе пошуку, які дзіўна, давялося чуць версію, што наша нацыянальная рэліквія знаходзіцца недзе на Магілёўшчыне альбо зусім не пакідала мяжаў абласнога цэнтра. Група супрацоўнікаў НКУС пачала вывозіць каштоўнасці, калі варожае кальцо замкнулася пад Чавусамі. Разумеючы, што прарвацца са скарбам не ўдастца, чэкісты закапалі яго дзесьці ў гэтым раёне, а самі разышліся, каб па аднаму прыйсці лінію фронта.

Яшчэ па адной версіі, калі ў горад уступалі фашысты, крыж і іншыя рэлігійныя каштоўнасці музея былі перададзены на захаванне аднаму з царкоўных святароў, след якога дзесьці згубіўся.

Адкуль нараджаюцца такія чуткі? Напэўна, ад таго, што каштоўнасці Магілёўскага музея, у тым ліку і крыж Ефрасінні Полацкай, не аўгавіліся дагэтуль ні ў адной асабістай ці дзяржаўнай калекцыях. Але пошук працягваецца.

Магілёўская праўда. 1993.
22 мая.

ІЛАРЫЁН СЬВЯНЦІЦКІ

БЕЛАРУСКІ АДДЗЕЛ УКРАЇНСКАГА НАЦЫЯНАЛЬНАГА МУЗЭЮ Ў ЛЬВОВЕ

Іларыён Сьвянціцкі (1876—1956), вялікі прыяцель беларускага народу, доўгі час, бо ў гадах 1905—1952, быў дырэктарам Украінскага музэю ў Львове. У 1908 г., пасля наведання Менску ды Вільні, ён апублікаваў у Львове кніжку "Відродження беларускага пісьменства". Аб Беларусі пісаў ён шмат разоў і пазней.

Тут перадрукуюча ў цікавыя, але мала ведамыя, успаміны *I. Сьвянціцкага* пра спробы кіраўнікоў Беларускае Сацыялістычнай Грамады заснаваць на пачатку гэтага стагоддзя ў Львове, тады пад Аўстрый, пры Украінскім нацыянальным музэі музэй беларускі. Успаміны перадрукую чаюца з кнігі: *Двайцет пять-літія Національнага Музэю. Львів, 1930, б. 7—8.*

У гэтым гэта часе (1905 год — Рэд.) зарадзілася ідэя стварэння беларускага аддзелу ў музэі. Засноўнік музэю (мітрапаліт Андрэй Шэптыцкі — Рэд.), як галава ўсходняславянскай злучанай царквы, ясна здаўна цікавіўся постацямі галоўных дзеячоў вуніі. Гістарычныя акты, рэдкія палямічныя друкі ХVI—ХУП ст., партрэты, рызы й царкоўны посуд з гістарычна ведамых цэркваў Беларусі — усяго гэтага сёё-тое ўжо было ў власноўным фондзе музэйных збораў ад Засноўніка. Ішло пра дапаўненне гэтых збораў прыватным беларускім архівам-музэем Генрыка Татура ў Менску, некаторыя дадзеныя пра якога Айцу мітрапаліту перадаў Міхайла Паўлік.

У 1906 годзе ізноў выезд да Масквы-Пецярбургу ды на

Беларусь зь ясна азначанымі да выкананыя заданьнямі. Музэйнік (Пларыён Свяянціцкі — Рэд.), гэтым разам сустрэўся з найвыдатнейшымі прадстаўнікамі тагачаснага беларускага адраджэння, ды адначасна рыўся па запраўдных норах, дзе ўсялякія нашчадкі Гогалеўскага Плюшкіна звыклі складаць усе лахмоцы і ўмітусь з каштоўнымі скарбамі старасьвetchыны. Лахмоцы ды людзкое патрэбшчыны давялося тады цімала перагарнуць, але скарбы павыбіраў ужо перад гэтым старшы "съмяцюх" — музэйнік і губэрнскі кансерватар з даручэння С.-Пецярбургскай імпэратарскай Археалагічнай камісіі, вышэй успомнены Татур.

Сяліба ягоная за менскай электрычнай станцыяй, на краі места, пасярэднявечнаму абведзеная была высокім парканом ды частаколам. З вуліцы трэ было моцна стукаць кулакамі ды бразгаць клямкай, пакуль на страшны гаўкат сабакаў выходзіў прысадзісты, рудавы, з кароткаю мясістую шыяй, з выразнымі скуламі чалавек — адным словам татарын. Гэта й быў сам гаспадар — Татур. Гаварыў толькі папольску, зразумела зь мясцовым "літоўска-беларускім" акцентам. Расейскіх чыноўнікаў, бацюшкаў, манахаў, ня любіў, ды моцна іх высьмейваў за туёу дабрадушную даверлівасць, зь якою яны перадавалі яму каштоўныя скарбы мінуўшчыны. Ён сам быў добрым псыхалёгам ды па вонкавым вобліку ўмеў чытаць у душы... Ня дзіва, што сабраць яму ўдалося сапраўды цімала.

Калі львоўскі музэйнік здаў у Татура трывалы экзамен церпялівасці, некаторае веды справы ды парукі даверу, тады гаспадар стаў паказваць сваё добро ды выхваляць бязь меры і цаніць паадзінкі рэчы. Воніс гэтага добра музэйнікам быў пасланы да Львова. Але да нейкае куплі немагчыма было дагаварыцца, бо Татур хацеў за ўсё рублёў ці на 10.000, з чаго саступаў толькі 300 рублёў у выглядзе "парукавічнага". Давялося вярнуцца зь нічым.

Але ўжо ў годзе 1907 у Засноўніка музею (мітрапаліта А.Шэптыцкага, — Рэд.), зъявіўся вучань ды памоцнік Татура, ведамы ўжо тады беларускі палітычны дзеяч, Іван Луцкевіч (1919 г. у Закапаным), ды даў нагоду набыць значную частку шаўковых слуцкіх паясоў, колькі партрэтаў, цімала актаў і антымінсаў, кожную рэч па сапраўды высокай рын-

ковай цане. Гэткім спосабам Татур праверыў пакупную сілу новага кліента і... памёр.

Напачатку 1908 году давялося яшчэ раз ехаць шляхамі, на якіх што хвіліну здараліся нейкія экспрапрыяцыі, ды пабываць на малой, засыпанай сънегам, станцыі — з сумай 20.000 каронаў. Успамінаць пра тое навет сяньня ня лёгка, як лёгка можна было трапіць у цяжкую каламуту... Згодна з тэлеграмай, музэйнік заехаў на Багаяўленскую вуліцу да Івана Луцкевіча, ды ад яго "дзеля шпікоў", у гасцініцу. На супольнай вячэры памоцнік адваката, знавец лясных справаў, прускі немец, пасуліў купіць для музэю амафор 1759 году Льва Шэптыцкага, увесь у перлах. Самое рэчы ня можна было бачыць раней нашага выезду зь Менску да Вільні, а дамоўленую цану куплі — 1000 рублёў — трэба было ўплаціць з Львова.

Татуровае дабро перададзенае магло быць "украдкам ад шпікоў", якія тады сачылі дзейнасць "Беларускай сацыялістычнай Грамады", што гэтым часам "ведала ўсім маёнткам Татура". Назаўтра раніцай, у люты мароз, у прысутнасці двух гарадавых, былі адчыненыя апячатаўаныя дзъверы да збораў Татура. Кніжак і партрэтаў ужо ня было, засталася адна беларуская царкоўшчына, якую склалі ў вялікую скрыню ды меншую пляцёнку. За ўсё гэта трэба было аддаць усе тысячи прывезеных каронаў, за вымену якіх на рублі ў банку ўзялі правізіі круглых 500 каронаў, пра нейкую уступку не хацелі навет і слухаць. Скрыні былі заладаваныя на хутні цягнік, што ішоў да Вільні, "каб ашукаць шпікоў". Назаўтра раніцай у Вільню быў дастаўлены сапраўды цудоўны амафор Шэптыцкіх і, пасля паказу съцільных збораў, памятак часу пайستانня 1831 году, тады ў "Польскім Навуковым Таварыстве", музэйніку было дазволена выехаць за межы.

Прывезеныя зборы Татура сталі ў спраўднасці стрыжнём беларускага аддзелу, стварэння якога ў Музэі дабівалася "Беларуская Грамада", што ня мела змогі арганізаваць свой нацыянальны музэй у Растоўскім. З часам гэты аддзел узбагаціўся дасканальным матарыялам актаў і старадрукаў Скарыны й Мамонічаў, ды даволі прыгожым падборам узору беларускага народнага мастацтва. За ўсё вось гэтыя рэдкасці давялося плаціць вялікія гроши, але парадынальна

шмат менш, як было заплачана за зборы Татура. Звычайна плацілася часткамі, у розныя часы валютных зъменаў. Прыкладам, маскоўскі рахунак 1913 году за 12 кнігаў Бібліі Скарыны, да заплаты быў прадстаўлены толькі ў кастычніку 1917 году ў Кіеве.

Запісы (Нью-Йорк). 1974. Кн. 12. С.
56—58.

РАМУАЛЬДАС САМАВІЧУС

БЕЛАРУСКІ МУЗЕЙ

Стварэнне і дзейнасць беларускага музея ў Вільнюсе цесна звязаны з імёнамі братоў Івана і Антона Луцкевічаў. Іван Луцкевіч (1881—1919), палітык і археолаг, паходзіць са шляхты ВКЛ, у 1904 г. скончыў Пецярбургскі археалагічны інстытут, удасканальваўся ў Вене. У час першай сусветнай вайны планаваў адрадзіць ВКЛ, у 1915 г. у Вільнюсе стварыў канфедэрацыю ВКЛ. У лістападзе 1918 г. быў членам Літоўскай тарыбы. Разам з братам актыўна ўдзельнічаў у дзейнасці створанага ў 1918 г. Беларускага навуковага таварыства. Сабраныя імі экспанаты паклалі пачатак Беларускаму музею. Пасля смерці І.Луцкевіча музей быў названы яго імем. Музеем, яго бібліятэкой і архівам загадваў А.Луцкевіч, які ў 1923—1939 гг. быў адначасова і старшынёй рады Беларускага навуковага таварыства. На правах секцыі пры Таварыстве дзейнічала ўправа музея, у якой, апрача А.Луцкевіча, бібліятэкам працаваў У.Самойла, скарбнікам — А.Няканда-Трэпка. Падчас польскай акупацыі музей размяшчаўся па Астрабрамскай № 7, займаючы шэсць пакояў. У музеі былі экспанаты гістарычныя, археалагічныя, нумізматычныя, царкоўнага мастацтва, свецкага жывапісу, сферагістыкі, этнографіі. У археалагічным аддзеле захоўваліся знаходкі з рэгіёнаў усходняй Літвы, Беларусі, сабраныя І.Луцкевічам, Я.Тышкевічам. У музеі было сканцэнтравана звыш 100 пічатак, дакументаў ХІУ—ХУП стст., рукапісаў. У бібліятэцы пры музеі захоўвалася больш за дзесяць тысяч кніг. Пра музей не забывала грамадскасць. У 1938 г. тут

былі 113 экспедицій, 5285 чалавек. Калі ў 1939 г. бальшавікі занялі Вільнюс, загадчык музея А.Луцкевіч быў схоплены і сасланы. Пазней, калі Вільнюс быў вернуты Літве, пісьмовым загадам намесніка наркама асветы Е.Жукгжды ад 4.12.1940 г. была створана камісія па перадачы каштоўнасцей былога Беларускага навуковага таварыства. Музей быў прыняты 20.12.1940 г. Інстытутам літуаністыкі. Былі пераадзены інвентарызаваныя каштоўнасці: калекцыя пярсцёнкаў — 22 адз., крыжоў і аброзоў — 37, пячатак — 109, археалагічных помнікаў — 212, мэблі, прадметаў хатняга ўжытку — 34, скульптур — 92, гравюра — 89, посуду — 89, жывапісных палотнаў — 173, зброі — 122, кафлі і цэглы — 435, адзення, тканін — 126. Бібліятэчных кніг — 4576, старожытных рукапісаў — 102, стародрукаў — 502. З яшчэ неінвентарызаваных скарабаў перададзены: манет, медаляў — 2 скрыні, старых альбомаў — 13 папак, графікі, малюнкаў, фатаграфій — 12 папак; карты, альбом з мастацтва музея Аляксандра Ш; цынкаграфічных клішэ — 1200, пячатак — 36, тканін — 25, рукапісы беларускіх паэтаў — 35 папак, 1 скрыні старожытных рукапісаў. Захоўваць музейны скарб было даручана супрацоўніку Інстытута літуаністыкі Мар'яну Пецюкевічу. Калі на базе Інстытута літуаністыкі была створана АН ЛітССР (16.01.1941), музей перайшоў у яе распараджэнне.

У інвентарызацыйным спісе, зробленым у лютым 1941 г., значыліся археалагічныя прадметы з эпох каменя, бронзы, жалеза — 212 коштам звыш 50 тыс. рублёў, народнага мастацтва (скульптуры) — 92 коштам звыш 40 тыс. рублёў, прадметы фальклора — 90, жывапісу — 185, адзення — 138, аздобы — 60, пярсцёнкі — 22, металічныя крыжы, абразы — 37, гравюры — 89, посуд — 89, кафля, цэгла — 435, мэбля і прадметы хатняга ўжытку — 34. Усяго коштам звыш 109700 руб. У бібліятэцы было 6870 тамоў кніг.

У фінансавым каштарысе на 1941 г. для музея прадугледжвалася выдзеліць 380 тыс. руб., а на 1942 г. — 59500 руб. Аднак, відаць, гэта не было зроблена.

З сакавіка 1941 г. рэктар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта П.Савіцкі ў лісце да Ю.Палецкісa звярнуў увагу

на нездавальняючы стан музэя. Былі спробы выселіць музэй з яго памяшканняў, перавезці ў Мінск. У маі 1941 г. АН БССР звярнулася да кіраўніцтва АН ЛітССР, дамагаючыся набыць музейныя каштоўнасці, прапаноўваючы ўзamen літоўскія экспанаты. Гэтаму запярэчыў дырэктар Інстытута гісторыі К.Яблонскіс.

Паводле пададзеных звестак ваеннага часу (1941 года), у музэі было 13450 экспанатаў. З іх гістарычна-побытавых — 2000, мастацкіх — 2000, археалагічных — 250, этнографічных — 200, нумізматычных — 3000, паліграфічных — 6000. Экспанавалася з іх 2350. Бібліятэка налічвала каля 15 тыс. кніг. За год музэй наведала 521 чалавек: 130 самастойна, 391 у складзе экспкурсій. наладжаны трох выставы. Загадчыкам музэя працаваў Я.Шутовіч, музэязнаўцамі — П.Сергіевіч, У.Дрэма. У лютым 1942 г. музэй з Акадэміі навук Літвы быў пераведзены ў падпарадкаванне управы па адукацыі. Загадчык музэя прасіў павялічыць колькасць супрацоўнікаў, павысіць зарплату. Вайна не абмінула музэй. Ён быў выкінуты з памяшканняў, згубіў 10 прац. экспанатаў. Прамыя страты дасягнулі 180 тыс. рублёў. І ёсё ж большасць экспанатаў удалося зберагчы. Захаваліся археалагічныя знаходкі з рэгіёнаў Мінска, Гомеля, Наваградка, Бабруйска. Барапавічаў. З побытавых экспанатаў — слуцкія паясы, разъбярства народных мастакоў. Сярод кніг — творы беларускіх пісьменнікаў, рукапіснае Евангелле XIУ стагоддзя, выдадзеная Ф.Скарынам у 1517 г. Біблія, календар І.Фёдарава і П.Мсціслаўца 1564 г., рукапісы Я.Купалы, Я.Коласа, багатая калекцыя старажытных пячатак: гербовыя для манаскіх ордэнаў полацкіх князёў Усяслава (XI ст.), Барыса (XII ст.), пячаткі кравецкага цэха часоў С.Баторыя.

Пасля вайны, у 1945 г., музэй быў ліквідаваны. Частку экспанатаў перадалі БССР, іншыя захоўваюцца ў фондах музэя гісторыі і этнографіі.

Voruta. 1993. Bal. 29 — geg.

5. Р. З. Пераклад з
літоўскай Янкі Войніча

ГАЛОЎНАЯ ЧАСТКА АРХІВА БЕЛАРУСКАГА НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДРАДЖЭННЯ ХХ СТ. ЗНАХОДЗІЦЦА ў ВІЛЬНЮСЕ

Вядома, што старожытная Вільня заўжды была сталіцай і беларусаў — пераважнага этнасу ў ВКЛ. Менавіта тут знаходзіліся ўсе асноўныя цэнтры яго культуры — беларускія музеі, навуковыя таварысты, архівы, бібліятэкі, гімназіі, семінары, розныя саюзы і рады, партыі, рэдакцыі газет і часопісаў, тэатральныя і музычныя гурткі і г.д.

Беларускія архівы, што знаходзяцца цяпер у Вільнюсе, з'яўляюцца нашай нацыянальнай спадчынай.

Ніжэй мы падаем пералік архіўных дакументаў Беларускага музея, забраных НКВД пры ЛССР 15/16.УШ 1944 г. (ЦНБ АН Літвы, аддзел рукапісаў, F. 21, л. 16—240 б), апублікованы Юрыем Лабынцавым.

Гэтых дакументаў у Цэнтральнай бібліятэцы АН Літвы няма. Іх яшчэ трэба шукаць. Частка іх (тыя, што датычацца палітычных спраў) была перавезена ў Мінск і сёння знаходзіцца ў Дзяржаўным архіве РБ і БДАМЛіМ.

ЮРЫ ЛАБЫНЦАЎ

*Архівы беларускага музею ў Вільні, забраныя НКВД
пры ЛССР 15/16.УШ 1944 г.*

Скрынка N 17

1. Архіў Бел. Народ. Рэспуб. (пачкі 1, 2, 3, 4, 7).

Скрынка N 18

1. Архіў Бел. Народ. Рэспуб. (пачкі 5 і 6)
2. Архіў Міністэрства Беларускіх Спраў у Літве (пачкі 1 і 2)

Скрынка N 19

1. Архіў Белар. Раб.-Сял. Грамады (п. 1, 2, 3)
2. Архіў выбараў у Польскі сойм 1922 г. (п. 1, 2)
3. Архіў кнігарні "Пагоня" (1 п.)

Скрынка N 20

1. Архіў Слуцкага Паўстаньня (1 п.)
2. Белар. Пасольскі Клуб пры Польскім Сойме (1 п.)

[л. 16 об.]

3. Арх. "Straz Kresowa" Вілен. Акругі (п. 1, 2, 3)
4. Белар. Зъезд у Горадні 1918 г. (1 п.)
5. Бел. Рада Віленшчыны і Горадзеншчыны (1 п.)
6. Бел. Камітэт у Варшаве (1 п.)
7. Бел. Цэнтр у Літве (1 п.)
8. Бел. Школьнае Т-ва ў Літве (1 п.)

Скрынка N 21

1. Архіў Т-ва Белар. Школы (пачкі 1—5)

Скрынка N 22

1. Архіў т-ва Белар. Школы (пачкі 6—10)

Скрынка N 23 /па адной пачцы, большы лік іх зазначаны (у дужках)/

1. Белар. Цэнтр. Школьная Рада (п. 1, 2, 3)
2. Віленская Белар. Гімназія.
3. Бел. Вуч. Сэмінарыя ў Барунах
4. Бел. Вуч. Курсы 1918—1919 г.
5. Бел. Школьніцтва ў Сярэдній Літве
6. Бел. Школьніцтва ў Горадзеншчыне
7. Бел. Школьная Рада Ашмяншчыны
8. Бел. Цэнтр: Вучыцельскі Саюз 1919 г.
9. Бел. Вуч. Сэмінарыя ў Вільні
10. Бел. Гімназія ў Навагродку і Музей
11. Бел. Гімназія ў Горадні
12. Бел. Гімназія ў Радашковічах
13. Бел. Скауты ў Вільні

[л. 17]

14. Белар. Народ. Творчасць
15. Белар. Арганізацыі ў Літве
16. Белар. Рада ў Вільні

Скрынка N 24 (як пры N 23)

1. Архіў Бел. Інст. Гасп. і Культуры (1—2)
2. Бел. Нав. Т-ва і Музей у Вільні
3. Бел. Нацыянальны К-т у Вільні (1—2)
4. Бел. Клуб у Вільні
5. Бел. Нац. Рада
6. Бел. Землячэства ў Пецярбурзе і Бел. Студэнцкая Каса
7. Бел. Цэнтр. Саюз Нац. Арганізац.
8. Бел. Народнае Аб'еднаньне
9. Камітэт Нац. Меншасьця ў Польшчы
10. Камітэт Прыгнечаных нацыяналь. Расей

Скрынка N 25 (паясьненьне, як пры N 23)

1. Навуковае Т-ва імя Фр. Скарыны
2. Працэс 45 беларусаў у Беластоку
3. Камуністычная Пасольская Фракцыя
4. К.П.З.Б.
5. "T-wo Bialorusinow stojacych na gruncie panstwowosci Polski" у Горадні
6. Канфэрэнцыя Белар. Народнай Партыі
7. "Зялены Дуб" — Белар. Сялян. Партия
8. Польская дэфэнзыва аб беларускім палітычным руху

[л. 17 об.]

9. Адозвы белар. эс-эраў
10. Прамова П. Дятлы на судзе 1928 г.
11. Артыкулы і матар. аб Беларусі
12. Белар. Цэнтрасаюз
13. Белар. Хрысьц. Дэмакрацыя ў Вільні
14. Белар. Сацыял-Дэмакр. Партия
15. Белар. Нац. Камітэт у Горадні
16. Белар. Т-ва "Культура" у Аргентыне
17. Белар. Фонд у Празе
18. Белар. Рада ў Празе
19. Белар. Рух у Чэхаславаці
20. Белар. Нац.-Паліт. нарада ў Празе
21. Белар. "Сокал" у Празе
22. Белар. Архіў у Чэхаславакії
23. Т-ва "Scorinia"
24. Т-ва Прыйцеляў. Беларусаведы пры У.С.Б. у Вільні

25. Палітычныя судносіны ў Зах. Беларусі
26. Камітэт збудаваньня помніка на магіле П.Крэчэў-скага
27. Камітэт помачы Зах. Белар. у Канадзе
28. Расейскі Нац. к-т у Вільні
29. Магілеўскі Белар. К-т
30. Магістрат м. Ашмяны
31. "Pod znakiem Pogoni" (2)
32. "Kolo Młodzieży Wiejskiej")
33. Прамова для Прэзыдэнта Польшчы — прывітанье ў Наваградку

[л. 18]

34. Аб'еднанье Белар. студ. Арганізацыя (2)
35. Аб'еднанье Белар. Паступовых студэнтаў у Празе
36. Міністэрства Замеж. Спраў у Польшчы
37. "Сярэдняя Літва"
38. Прадуктовыя Картачки ў Вільні (1916 г.?)
39. Уставы Беларускіх Арганізацыяў
40. Всерасейскае Демократ. Совещаніе
41. Канферэнцыя Белар. Студэнтаў у Празе
42. Стыпендыі Белар. Студэнтам Чэска-Украінскага К-ту ў Празе
43. Бел. к-т Помачы ахвярам вайны ў Пецярб.
44. Бел. Дабрадзейнае Т-ва
45. Бел. Т-ва Чырвонага Крыжа, 1921—22 г.
46. Бел. Нацыянальны Камісарыят
47. Бел. Касцельны К-т у Вільні
48. Бел. Правасл. Царква ў Вільні 1920—23 г.
49. Бел. Свята-Троіцкае Правасл. Т-ва ў Вільні
50. Віленскія Меставыя справы
51. Вілен. міліцыя 1918 г.
52. Вілен. Народны юніверсітэт
53. "Vilniaus Universteto Statutas"
54. Літаўцы ў Сав. Беларусі (артыкул)
55. Lietuvos Taryba .
56. Літоўскае Т-ва "Rytas"
57. Літоўскія Справы
58. Літ. Эпархіяльны Савет у Вільні 1919 г.
59. Жыдоўскія Справы ў Вільні

[л. 18 об.]

60. Б.С.С.Р. Народ. Комис. Земледелія
61. Бюлетень Внутренней информации
62. Саюз Лёкатараў м. Вільні
63. Мемарыял Віленскіх Літвіноў да прэзыдэнта Польшчы
64. Польска-рас.-літ. справы ў Вільні 1917—18 г.
65. Эвангеліцкія мэтрыкі
66. Царкоўныя справы (2)
67. Збурэнне правасл. каплічкі ў Маладэчне 1938 г.
68. Правасл. Дух. Сэмінарыя ў Вільні
69. Могліцы ім. сьв. Эўфрасінні ў Вільні
70. Летапіс Вілен. Сьв.-Троіцкага Манастыра ад 1886 г.
71. Рапарты НКВД у Вільні 1940 г.
72. Віленска-Ковенскі Грамадзянскі Камітэт (W-K.K.O)
73. Пратакол сабраньня ксяндзоў у Германовічах 1918 г.
74. Бел.-Літ. Каталіцкі К-т у Вільні
75. Менскі Батанічны Сад
76. Белар. Школьная Справа ў 1942 г.
77. Белар. Партызаны "Хмараўцы"
78. Белар. Драматычная майстроўня
79. Беларусы ў Латвії
80. Вілен. Меставая Дума ў 1915 г.
81. Вілен. Ваенна-Рэвал. Камітэт у 1919 г.
82. "Wilenskie Two Popierania Kooperacji"
83. Прадпрыемствы ў Менску ў 1941 г.
84. Anton Trepka — Fizyka

[л. 19]

85. "Zwiazek Niegalez. Młodziezy Socjalistycznej" пры У.С.Б.
86. "Okregowy Zwiazek Kolek Rolniczych"
87. Выпадкі ў весцы Галаўлі Слон. пав. у 1921 г.
88. Польская паліцыя ў Юрацішках 1921 г.
89. Камітэт 1940 г.
90. Камітэт помачы галодным яўрэям Украіны і Рәсей
91. Кватэрная ўмова А.Грыневіч — А.Дубіцкі
92. Канфлікт Трэпка — Багдановіч
93. Канфлікт Дубейкоўскі — А.Луцкевіч

94. Устав Минского о-ва Науки, Литературы и Искусства
95. Партыйныя білеты П.П.С.
96. Данесеньні І.Ленскага 1792 г.
97. Тэлеграма ў Лігу Нацыяў ад Пракулевіча
98. Баранавіцкі Эпідэм. Шпіталь у 1921 г.
99. Архіўная рэформа "Сев.-Зап. края"
100. Стараста Ашмянскі
101. Саюз Белар. Лекароў у Вільні
102. БССР. Наркомзем. — Борьба с луговым мотыльком
103. Анкета по нац. вопросу 1912 г.
104. Основы времен. Констит. Литов. г-ва
105. 1863 год
106. Рукапісы і друкі 18 стаг. (РК. 78)
107. Попечитель Вілен. Учеб. Округа

[л. 19 об.]

108. "Muzeum Narodowe w Krakowie" 1934 г.
109. Związek Muzeum w Polsce
110. Пісьмы савецкіх грамадзян (1939—41 г.?)
- 111.
112. Chlopska delegacia z Polski do ZSRR 1929 г.
113. "Дзень Беларускай Культуры" у Вільні
114. "Голас Ніза" 1911 г.
115. "Вестник Знанія" у Вільні ў 1912 г.
116. "Известия Временного Раб.-Крестьян. Совет. Правит. Белоруссии" 1919 г.
117. Керэнскі да Родзянкі
118. Zycie organizacyjne bialorus. w Polsce
119. Дэклар. паслоў Баліна і Шакуна 1924 г.
120. Магілеў. Меставая Дума
121. Правасл. Эпарх. Рада у Вільні
122. Зъезд ("Белорусских Деятелей")
123. Klub Narodowy Studentow USB
124. Зъезд белар. сацыял-рэвалюц. у 1924 г.
125. Гурток Беларускае Моладзі

Скрынка N 26 (паясьненныі, як пры N 23)

1. Белар. К-т помачы ахвярам вайны ў Вільні
2. Белар. Прыйтулак для дзяцей у Вільні

3. Белар. Народная страўня у Вільні ў 1918 г.
4. Белар. Музычна-Драмат. Гуртоўк у Вільні

[л. 20]

5. Белар. Спартовы сэктар "Darbo Sportas" (2)
6. Белар. Радыё ў Вільні 1941—43
7. Рэдакцыя "Номан" (2)
8. Рэдакцыя "Крывіч"
9. Рэдакцыя "Наперад" (2)
10. Рэдакцыя "Народная Справа" (2)
11. Рэдакцыя "Вячэрняя Газета"

*Агулам забрана НКВД 207
пачак, у каторых зъмешчана 177 справаў*

[л. 21]

Архівы Беларускага музэю, забраныя НКВД

Працяг

Скрынка № 27

Студэнцкі саюз (3 пачкі)

Скрынка № 28

1. Татур
2. Душэўскі К.
3. Раманаў
4. Іётка (асабістый дакум.)
5. Пракулеўч
6. М.Шыла

Скрынка № 29

1. Ластоўскі В. (архіў)
2. Тарапашкевіч Б. -"-
3. Смоліч А. -"-
4. Раманаў -"-
5. Дубейкоўскі А.-"-
6. "Сялянская справа"
7. "Беларуская
Справа"
8. "Грам. Голас"
9. "Жыцьце Беларуса"
10. "Калосьсе"
11. "Самапомач"
12. "Прамень"
13. "Шлях Моладзі"
14. "Chrysc. Dumka"
15. "Камсамольская Праўда"
16. "Беларускі Летапіс"
17. "Wiadomosci Bialoruskie"
18. "Нашая Справа"

Скрынка N 30

1. А.Луцкевіч (4 пач.) рэсп.)
2. Студэнцкі Саюз
(пачка N 1)
3. Балаховіч
4. Борык А.
5. Бядуля З.
6. Баран
7. Быліна Я.
8. Буйла К.
9. Бурбіс
10. Аўдзіевіч
11. Арол
12. Абуховіч
13. Аляксюк
14. Астроўскі Р.
15. Драздовіч Я.
16. Жаўрыд П. (ас.
д.)
17. Татур з Менску
(асоб. дак.)
18. Дзешко І.
19. Гадлеўскі В. (ча-
тыры Эвангельлі)
20. Грынкевіч Ст.
(пісьмы да кс. Та-
лочкі)
21. Вяршынін (ка-
22. Грыневіч А. (ас.
дак.)
23. Гурыновіч А. (лі-
тарат. рукапісы)
24. Гуцько М. (лісты
да Самойлы ў
справе паэмы "Па-
ляшук")
25. Граніт
26. Дварчанін І.
27. Студэнцкі саюз
(пачка дакум.)
28. Пісьмы белар. сту-
дэнтаў (права-
слаўных) у рэд.
"Бел. Звону" у
справе архіяпіс-
ката Элеўфэрыя"
29. Уласаў А. (ас. д.)
30. Тарашк. Б. (пісьмы)
31. Талочка У. (пісьмы)
32. Трэпка А. (перапіска
з Загорскай-Савіт-
ры)
33. Тэрэшчанка Кузьма
(ас. д.)

Скрынка № 30 (працяг)

34. Шырма Р.(Пісъмы)
 35. Прушинскі А. (ас.
 д.)
 36. Самойла У.
 37. Шыпіла-Эпімах Б.
 (редакцыя мэма
 рыялу на 3-ю кан
 фэрэнцыю нацыяў
 1916 г.)
 38. Захарка (карэсп.)
 39. Шчаглінскі С. (ас.
 д.)
 40. Ядвігін Ш.
 41. Станкевіч Ад.
 42. Няслухоўская Ант.
 (ас. дак.)
 43. Родзевіч А. (ас. д.)
 44. Русак В. (ас. д.)
 45. Сабалеўскі Юры
 46. Іваноўскі В. (на-
 таткі і асаб. д.)
 47. Леўчык Г.
 48. Мурашка Ю.
 49. Масарык Т. — прэ-
 зыдэнт Чэхасла-
 вакії (артыкул аб
 ім)
50. Матач А. (рукапісы)
 51. Хлебцэвіч У.
 52. Гарун.
 53. Грыб Т.
 54. Краскоўскі І. (ас.
 д.)
 55. Колас Як. — справа
 у Віленскай Су-
 довай Палаце за
 нелегальны зъезд
 у Мікалаеўшчыне
 9—10.УП.1916
 56. Шафнагель (адозва
 да краевай інтэ-
 лігенцыі)
 57. Леў Сапега (дак.)
 58. Сакалова-Лекант
 59. Станкевіч Ст. (ас. д.)
 60. Станкевіч Ст. (кнігар.
 нататкі, рахункі)
 61. Рак-Міхайлоўскі (ас. д.)
 62. Славіч (пераклад Сусьвет.
 гісторыі)
 63. Цывікевіч А. (пісъмы-
 машынапісы)
 64. "Наша Ніва"

- [л. 22 об.]
- 65. "Народны звон"
 - 66. "Наша Воля"
 - 67. "Белар. Крыніца"
 - 68. "Белар. Доля"
 - 69. "Наш Голос"
 - 70. "Голас Беларуса"
 - 71. "Сын Беларуса"
 - 72. "Змаганьне"
 - 73. "Белар. Ніва"
 - 74. "Белар. Доля"
 - 75. "Сялян. Доля"
 - 76. "Белар. Думка"
 - 77. "Наша Праўда"
 - 78. "Белар. Слова"
(Горадня) — ма-
тар'ялы
 - 79. "Сял. Ніва" (кніга пад-
пісчыкаў)
 - 80. "Наша Думка"
 - 81. "Незал. Думка"
 - 82. "Белар. Звон"
 - 83. "Народны Звон"
 - 84. "Маланка"
 - 85. Чыжэўскі (літар. рукапісы)
 - 86. Ш-е чытаньне (рукапісы)

Скрынка N 31

- 1. Аляхновіч Ф. — пасъмертная спадчына, матар'ялы
- 2. Ладноў Аўг. (асаб. дак.)
- 3. Андрушкевіч П. (асаб.-ваен. дак.)
- 4. Найдзюк Я. (судовыя справы)
- 5. Ольга Сталь (акт абвіавачаньня) (сялянка Слуцкага
павету)
- 6. Кс. Іgn. Шопара (акт абвіавачаньня)
- 7. Дементьев М. (мэтрыка нарадзінаў)
- 8. Д-р Морэль (акт абвіав.).

[л. 23]

- 9. Клемантыновіч Дамінік (мэтрыка нарадз.)
- 10. Парук А. (ас. д.)
- 11. Каляда Ів. (легітымацыя, студ. зъезд у Чэхіі 1908 г.)
- 12. Хотэнко Ф. (испол. ліст Віл. суда)
- 13. Велічка А. (пашпарт)
- 14. Місун Мік. (пасьведчанье)
- 15. Домейко Вацлаў (пратакол судовага пасяджэнья
Вілен. пав.)
- 16. Дементьев М. (паслужны съпісак)
- 17. Багушэвіч Ф. (мэтрыка)
- 18. Граф Тышкевіч (арх. матар'ялы)
- 19. Белар. Навук. т-ва (1, 2, 3 пачкі)
- 20. Рознае (1, 2 пачкі)

Скрынка N 32

1. Укр. Народ. Рэспубліка (пачкі 1, 2, 3, 4, 5)

Скрынка N 33

1. Кахановіч М.
2. "Наша Ніва" (пачкі 1, 2, 3, 4 і 5)
3. "Наша Хата" (2 папкі)
4. "Заглянене сонца і ў наша ваконца" (2 папкі)
5. Т-ва "Мінчук"

[л. 23 об.]

6. Т-ва Беларускай Асьветы — Вільня
7. Т-ва "Беларусь"
8. Т-ва "Прасьвета"
9. Белар. Грамадзян. Сабраныне (Паўлюкевіч)
10. Вілен. спаж. Т-ва "Сноп"
11. Віленскі Саюз Кааператываў "Spolem"
12. Віленскі Саюз Кааператываў
13. Т-ва "Spoldzielca" (1924)
14. Т-ва "Аушра"
15. Белар. Банк у Вільні
16. Т-ва "Пчала" (2 папкі)
17. Т-ва Беларускай Асьветы (ТВА) — статут
18. Беларускае Каталіцкае Выдавец. Т-ва (кніга пратаколаў)
19. Я.Станкевіч (пахвальнае пісъмо)
20. Вілендзік Аляксей (асаб. д.)
21. Коопэрат. курсы "Самапомач"

Апрача таго:

Архіў Беларускага Банку ў Вільні (2 вазы)

Архіў Белар. Нав. Т-ва і разам канцылярскія акты

Беларускага Музэю

Друкарня Фр. Скарыны ў Вільні

Беларускае Выдав. Т-ва — некалькі пачак

[л. 24]

Скрынка N 16

1. Крэчэўскі П. — пісъмы да францускага прэм'ера Эрюо

- Луцкевіч Ів. — пісьмы прадсьмяротныя (з 18.УП. 1919 г.) да брата А.Луцкевіча
- Віл. Рым.-Кат. Эпархія — пісьмы вілен. дзекану з 1909 г. і пісьмы дзеканам Вілен. Эпархii з 1900 г.
- Мітрап. Шэптыцкі — пісьмы да А.Луцкевіча
- Кс. Гарасімовіч (пісьмы)
- Чыж Вітальд (пісьмы)
- Кс. Талочка (пісьмы ад яго і да яго)

[л. 24 об.]

- Л.Абрамовіч — карэспандэнцыя
- Кс.Кулак — тое ж
- А.Луцкевіч
- Розныя пісьмы розных гадоў

Ю.Лабынцаў. Архіў беларускага
Адраджэння: (Дакум. помнікі бела-
рус. царкоўнай і грамадз. гісторыі ў
зборах Музея Івана Луцкевіча ў
Вільні). Мн., 1993.

КУБЭ ПАДЦВЕРДЗІЎ ФАКТ ВЫВАЗУ БЕЛАРУСКІХ МУЗЕЙНЫХ КАШТОЎНАСЦЕЙ З МІНСКА Ў ГЕРМАНИЮ

(Нават захопнікі высока ацэньвалі нашы каштоўнасці)

Ніжэй падаецца змест ліста гаўляйтэра Беларусі Кубэ ад 29.9.1941 г. да рэйхсляйтэра Розэнберга (у перакладзе):

”Глубокоуважаемый член партии, рейхсляйтэр Розенберг!

Сегодня я, наконец, после долгих поисков обнаружил остатки произведений искусства в Минске и смог обеспечить их сохранность. Минск имел большую, отчасти очень ценную, коллекцию картин и произведений искусства, которые почти все были вывезены из Минска. По приказу рейхсфютера СС, рейхсляйтера Хайнриха Гиммлера, большинство картин, частично еще при исполнении мною своих служебных обязанностей, упакованы СС и отправлены в рейх. Речь идет при этом о миллионных ценностях, которых был ли-

шен генеральный округ Белоруссии. Картины якобы отправлены в Линц и Кенигсберг в Восточной Пруссии. Я прошу эти ценные коллекции, если таковые не нужны в рейхе, снова возвратить в распоряжение Генерального округа Белоруссии или же, на всякий случай, компенсировать министерству по занятым восточным областям материальную стоимость.

По данным майора 707-й дивизии, которой сегодня передал мне остатки ценностей, остальные картины и произведения искусства, в том числе ценнейшие картины и мебель 18 и 19 веков, вазы, предметы из мрамора, часы и т.д. оставлены на дальнейшее разграбление вермахту. Генерал Штубенраух ценную часть этих вещей из Минска увез с собой в оперативный тыл. Зондерфюреры, о которых мне пока еще не доложили, нагрузили (без квитанции) три грузовые автомашины мебелью, картинами и предметами искусства и увезли. Я прикажу установить номера этих частей, чтобы наказать виновных в совершенных ими грабежах. Из оставшихся культурных ценностей здешние учреждения вермахта и СС без моего согласия взяли еще ряд ценных предметов и картин, однако пока они еще находятся в Минске.

Я прошу направить сюда национал-социалиста, художника Вилли Шпрингера, проживающего в Берлине СВ 29, Хазенхайде, 94 для реставрации отчасти бессмысленно проштампованных и порезанных штыками картин, чтобы под его надзором было спасено еще то, что можно спасти. К сожалению, многие ценные вазы, фарфор, шкафы и стильная мебель 18 века сильно повреждены или поломаны. В целом речь идет о невосполнимых ценностях в миллионы марок. В дальнейшем я прошу предпринять меры со стороны министерства восточных областей перед ответственными учреждениями вермахта, чтобы такого рода разграбления и разрушения были прекращены и чтобы виновники таковых подвергались строжайшему наказанию.

Исторический музей в Минске в совершенно запущенном состоянии. Отдел геологии разграблен, похищены драгоценнейшие благородные камни, самоцветы. В университете безрассудно поломаны или похищены инструменты стоимостью в сотни тысяч немецких марок. Возможно, следовало бы рекомендовать вам, глубокоуважаемый рейхсляйтэр,

направить фюреру докладную. Итак уже само по себе бедной Белоруссии такими действиями причинен тяжелейший ущерб. Надеюсь, что в Ленинграде и Москве, а также в старых культурных заведениях Украины, прежде всего компетентные специалисты и знатоки, предпримут меры к предотвращению такого рода действий, иначе гражданское управление переживет такие же опустошения культурных ценностей, какие имели место здесь, в Минске.

Неман. 1993. N 5

ІОСІФ СІМАНОЎСКІ

АБ ЗНІШЧЭННІ БІБЛІЯТЭК МІНСКА...

Предварительные сведения директора Белорусской государственной библиотеки имени Ленина Чрезвычайной государственной комиссии о разграблении и уничтожении немецко-фашистскими захватчиками библиотек гор. Минска в период оккупации

14 июля 1944 г.

С особым рвением фашистские оккупанты занимались уничтожением и разграблением культурных учреждений, ценностей и среди них — библиотек.

Государственная библиотека БССР имени Ленина — одна из крупнейших библиотек СССР — подверглась планомерному, систематическому разграблению. Из 2 млн. книг, имевшихся в библиотеке к началу войны, осталось лишь около 500 тыс. томов. Книги изымались целыми отделами и собраниями. Отбирались специально командированными для этого лицами. Подбирались по спискам, присылавшимся из Берлина, и вывозились в Берлин, Кенигсберг, Прагу, Будапешт, а также расхищались на месте отдельными учреждениями и лицами. Таким путем было целиком изъято из библиотеки ценнейшее собрание литературы, относящейся к Белоруссии и на белорусском языке, в количестве свыше 40 тыс. томов, в том числе собрание старопечатных белорусских изданий и среди них 7 книг Ф. Скорины, 1-е издание "Литовского

Статута" и т.д., коллекция рукописей, в том числе рукописи Янки Купалы, Якуба Коласа и др.

Изъят весь фонд обязательного экземпляра — полный комплект книжной продукции СССР, получаемой библиотекой с 1922 г.; весь газетный фонд, все журналы, начиная с 1900 г.; отделы технической литературы, медицинской; все наиболее ценные издания по искусству; издания классиков литературы и науки; справочные издания. Разрушены и разграблены специальные книжные собрания, входившие в состав Госбиблиотеки, как-то: библиотека академика Е.Ф.Карского — по белорусоведению и славянской филологии; Янчука — по белорусской литературе и этнографии; академика Грота — по славяноведению и т.д. Разгромлено уникальное собрание Колодаева [правильно: Колодеев — ред.] по истории Отечественной войны 1812 г.

Целиком вывезено одно из крупнейших в СССР собраний европейской литературы (около 50 тыс. томов). Всего таким путем вывезено и расхищено около 1500 тыс. томов. Варварски уничтожено и расхищено все оборудование читальных залов и кабинетов. Построенное в 1929—1932 гг. специальное здание библиотеки в значительной части перепланировано.

Изъятие книг по Госбиблиотеке носило характер не только систематического ограбления ее в целях пополнения за [ее] счет германских библиотек, но производилось, очевидно, и со спекулятивными целями. Так, одними из первых были изъяты наиболее дорогие издания по искусству, справочные издания, в том числе и немецкие. Эти же издания расхищались и в индивидуальном порядке германскими офицерами и должностными лицами.

Разграбление Госбиблиотеки проводилось представителями местного генерального комиссариата и уполномоченными "штаба Розенберга". Непосредственными и главными исполнителями были шефы по культделам генерального комиссариата доктор Сивица, доктор А.Рахель, пом. последнего доктор Мюллер, командированный из Праги доктор Кох и др.

Кроме Государственной библиотеки полностью уничтожена библиотека Академии наук БССР с книжным фондом в 300 тыс. томов, также содержавшая ряд ценных книжных

собраний, как например, библиотеку Довнар-Запольского в 15 тыс. томов по истории и народному хозяйству, Дохкуровского — по торфу (5 тыс. томов) и т.д.

Сожжена Государственная научная медицинская библиотека с книжным фондом в 60 тыс. томов. Вывезена целиком городская центральная библиотека имени А.С.Пушкина (около 100 тыс. томов), уничтожены все остальные городские библиотеки.

Директор Госбиблиотеки
БССР имени Ленина
Симановский И.Б.

ЦГАОР СССР, ф. 7021, оп. 87, д. 125, л. 4, 5. Подлинник.
Преступления немецко-фашистских оккупантов в
Белоруссии. 1941—1944. Мн. 1965. С. 194—195.

ВАЛЕРЫЙ ГЕРАСІМАЎ

ШТО РАБІЦЬ? АБО ПРА ТОЕ, ДЗЕ АДКАЗ НА ПЫТАННЕ: КУДЫ ДЗЯВАЛАСЯ КНІЖНАЕ І РУКАПІСНАЕ БАГАЦЦЕ БЕЛАРУСАЎ?

"8 снежня 1851 года адбывалася, па Найвысачэйшаму загаду, ганаровае асвячэнне Імператарскай Публічнай Бібліятэкі, пасля скончаных у яе пераробак. А гадзіне дня, у прысутнасці Яго Імператарскай Высокасці Прынца Пятра Альдэнбургскага і іншых Ганаровых Сябраў і Карэспандэнтаў Бібліятэкі, а аднолькава ўсіх чыноў яе і асобна запрошаных Дзяржаўных Саноўнікаў, Вучоных, Літаратараў і іншых, здзейснена было, Прыдворным Духавенствам, у адной з галоўных зал набажэнства, з акрапленнем Святой вадой усяго будынка". Па дадзенай інфармацыі ў "Журнале Министерства Народного Просвещения" за студзень 1852 года дакладна відаць, што расейскае святарства і царская адміністрацыя добра ўсведамлялі значэнне дзяржаўнай кніжніцы і яе рагытэтаў. Ды вельмі часта зусім не святыя справы стаялі за спінамі саноўных расейцаў, а звычайнае рабаўніцтва гэтых рагытэтаў з многіх рэгіёнаў, у тым ліку з Беларусі. Адной рукой і святой вадой крапілі, і святатацтвавалі, бо рабаваць Кнігу — квінтэсценцыю духоўнай культуры

любой нацыі — найцяжэйшы грэх на зямлі. Кнігу Беларусі разрабавалі і расцягнулі за шмат вякоў — хто толькі, як толькі і куды толькі змог. Шведы, палякі, французы, немцы, украінцы. Але найбольш спрычыніліся тутака расейцы.

Пытанне гэтае заўсёды хвалявала беларусаў — рупліўцаў нацыянальной нівы. Так, у газете "Савецкая Беларусь" ад 15 сакавіка 1923 года за подпісам М.Мялешкі змешчаны агляд (загаловак якога і ўзяты мною для дадзенага артыкула) пасяджэння ў "Таварыстве гісторыі і старасветчыны". На ім А.Шлюбскім, вядомым этнографам, бібліёграфам і бібліяфілам, быў зроблены даклад на тэму "Зыніштажэння бібліятэк і рукапісных гістарычных крыніц на Беларусі з ХІІІ ст. да нашага часу". Дакладчык выкарыстаў да "чатырохсот книг і аўтараў... прадставіўшы перад слухачамі поўны малюнак зрабаваньня". Прывязду толькі невялікую частку агляду:

"...дакладчык пераходзе да агляду гібелі помнікаў ад някультурнасці расейскага духавенства і чыноўніцтва. Не ўмеючы ацаніць вартасць гэтых помнікаў, духавенства часта глядзела на ўсе старыя кнігі і рукапісныя сабраныні, як на непатрэбны хлам, і пры кожным падхадзячым выпадку старалася прадаць выпадковым асобам на вываз альбо зьнішчыць. Настаяцель аднаго манастыра на Віtabшчыне замест таго, каб па загаду перавясьці ў Віtabск старыя дакументы, два тыдні паліў імі сваю келью і, спаліўшы ўсё нашчэнт, з "облегченай совестью" данёс начальству, што ў яго манастыры ніякіх старадаўніх актаў няма. Ужо ў канцы XIX стагоддзя Смаленскі біскуп Пётра Другаў выкінуў вон, як непатрэбны хлам, усе старадрукаваныя кнігі, рукапісы і др. музэйныя рэчы. Калі ж "уладыка" даведаўся, што з Петраграду па гэтаму пытанню прыехала рэвізія, ён растараўся хутка, яшчэ ня ўсё расцягнутае, спаліць. І гэткія выпадкі на Беларусі спатыкаюцца на кожным кроку.

Ня лепей цанілі помнікі беларускай культуры царскія чыноўнікі. Так, у пачатку 80-х гадоў па распараджэнню Віtabскага губэрнатара было прададзена рыжскім гандлярам да трох тысяч пудоў беларускіх дакументаў XVI—XVII вв. (...).

Сыстэматычны вываз кніжных і рукапісных скарбаў Беларусі расейскімі царамі пачаўся яшчэ ў XVII в.

У канцы ХУІІІ в. з Беларусі была вывезена так званая "Літоўская метрыка", якая зъмяшчае гістарычныя першакрыніцы выключна да Беларусі з ХІІ да ХУІІІ в. Перавёшы ў Пецярбург, "Літоўскую метрыку" падзялілі паміж міністэрствам справядлівасці і замежных спраў, публічнай бібліятэкай Румянцаўскага музею і Прусіі (...).

Вялікая бібліятэка віленскага універсітэту, зачыненая ў 1832 г., была падзелена паміж Харкаўскім і Кіеўскім універсітэтамі, Пецярбургскай публічнай бібліятэкай і Пецярбургскай архэографічнай камісіяй. Тое самае здарылася і з вядомай бібліятэкай з Полацку, сабранай езуітамі, якая была падзелена паміж Пецярбургскай публічнай бібліятэкай, Пецярбургскім і Маскоўскім універсітэтам і бібліятэкай галоўнай управы зарубежных вераў у Пецярбургу. У 1837 г. па загаду Мікалая I па ўсёй Беларусі з усіх месц і ўстаноў былі шчыльна сабраны ўсе старадаўнія беларускія акты і перададзены ў Пецярбургскую архэографічную камісію. [Гл. у зб. артыкул Ул. Якубоўскага — рэд.].

Гэткая недарэчная дзяржаўная цэнтралізацыя ўтварыла і прыватныя імкненія да цэнтраў Маскоўшчыны асоб, якія валадалі на Беларусі кніжнымі скарбамі. У 1912 г. перадана ў Маскву адзінковая ва ўсім сьвеце бібліятэка, сабраная Каладзеевымі (Нова-Барысаў), якая зъмяшчала літаральна ўсё, што дзе на сьвеце, ва ўсіх мовах, за сто год было надрукавана аб вайне 1812 году. Для нас, беларусаў, гэта сабраныне мела шмат аграмаднай вартасці, бо дзеі 1812 г. адбываліся галоўным чынам на нашай зямлі.

На абшарах Заходній Эўропы — у Варшаве, Холму, Львове, Галічы, Бельзу, Перамышлю, Парыжы, Бэрліне, у Познані і ў Швэціі, усюды знаходзіцца расцяганае беларускае культурнае дабро. З аднаго толькі Нясвіж, з Радзівілаўскага архіва, вывезена ў Бэрлін 589206 дакументаў".

Знамянальна, што прафесар Пічэта, які прысутнічаў на пасяджэнні, адзначыў, што "віноўны шмат у несахраненых помнікаў беларускай культуры тыя беларусы, якія, атрымаўшы самі навуку, лічылі не за гонар ісці служыць у бедную Беларусь і ня прымалі дзейнасці ў заховываныні беларускіх скарбаў". Але дзе ж ты яго захаваеш, калі з былой Полацкай езуіцкай акадэміі не толькі бібліятэку вывозяць, а нават медзяны дах абdziраюць і адпраўляюць у Пецярбург

на пабудову Ісакіеўскага сабора (Крывіч. 1923. N 2).

Ці вось яшчэ такія факты. На адным з пасяджэнняў Віленскай археалагічнай [правільна: археаграфічнай — рэд.] камісіі дакладавалася, што езуіты пасля знішчэння іх брацтва, зымалі амаль усе духоўныя пасады ў нямецкіх калоніях паўднёвой Расіі, і праз іх мноства рэдкіх і каштоўных выданняў з Польшчы і Літвы было перакінута на берагі Волгі, а таксама, што большая частка бібліятэкі апошняга польскага караля Станіслава Аўгуста падаравана імператарам Паўлам I Магілёўскаму праваслаўнаму епіскапу Анастасию (Братаноўскому), які, стаўшы неўзабаве епіскапам Астраханскім, завяшчаў яе Астраханскай праваслаўнай семінары (Журн. Мин. Нар. Просв. 1858. Ч. ХСУП. Отд. УП. С. 159).

Шляхі рабавання, як бачым, розныя. Галоўнай жа яго прычынай у канцы ХУІІІ — пачатку ХХ стст. была адна — каланіялісцкая палітыка расейскага ўрада і царквы, заснаваная на сцягванні ў метраполію ўсіх больш-менш вартых культурных і духоўна-рэлігійных каштоўнасцей з так званих ускраін. Гэты працэс, лічыце, ніколі не пералыняўся, насіў, як той казаў, перманентныя хараектар. Каб мець дакладнае ўяўленне, як ён ішоў, якія рэдкасці з Паўночна-Заходняга краю асядалі на кніжных паліцах С.-Пецярбурга амаль штогод, дастаткова прагледзець справаздачы Імператорскай публічнай бібліятэкі, што друкаваліся ў "Журн. Мин. Просв." (яго нумары за 1821, 1834—1917 гады захоўваюцца ва Урадавай бібліятэцы РБ). Тоё самае выяўляеца і са "Звестак пра рукапісы, друкаваныя выданні і іншыя рэчы, што паступілі ў Рукапіснае аддзяленне Бібліятэкі Імператорскай Акадэміі Навук", якія друкаваліся ў "Известиях Императорской Академии Наук" (ва Урадавай бібліятэцы РБ ёсьць камплекты за 1895—1917 гады). Да прыкладу, у нумарах 3—5 за 1905 год паведамляеца, што ў бібліятэку паступіў кнігазбор былога епіскапа Аланецкага Паўла (Дабрахотова). Прыведзены кароткі спіс сведчыць пра бяспрэчнае "заходнерускае" паходжанне большай часткі рукапісаў, грамат і старадрукаў, сярод якіх: "Катэхізм" Іясафата Кунцэвіча, грамата Пятра Магілы, сапраўдны акт Брэсцкага сабора 1591 г., 9 рукапісаў па гісторыі Жыровіцкага абраза Маці

Божай, выданні на лацінскай, польскай, царкоўнаславянскай, "заходнерускай" мовах адносна уні і да т.п. Так і разышліся па свеце кнігазборы Радзівілаў, Сапегаў, Хадкевічаў, Храптовічаў і інш. Цікаўны чытач досыць поўны іх пералік можа знайсці ў працы В.Іконнікава "Вопыт рускай гістарыяграфіі" (Кіеў, 1891—1892), бібліографічным дапаможніку Л.Навіцкай "Бібліятэчная справа ў Беларусі (ХVI ст. — 1917 г.)" (Мн., 1982), артыкуле А.Мальдзіса "Вярнуць законнаму ўладальніку" у "ЛіМе" за 6 сакавіка 1987 года.

Што рабіць? Сакраментальнае пытанне ў дадзеным выпадку мае на ўвазе два варыянты дзеянняў. Вядома, тое, што ў нас укралі зладзеі-дзяржавы і зладзеі-прыватныя асобы (ці "отдоложили поносіть"), і крадзеж гэты можна даказаць, — трэба вяртаць. Вяртаць, ставячы праблему на дзяржаўным узроўні. Бо — ганьба! — нават поўнай калекцыі Скарынавых выданняў на Беларусі няма. Іншы падыход мае быць, калі трапілі нашы кніжкі за мяжу законным, так бы мовіць, шляхам і сталі неад'емнай часткай культуры іншых дзяржаў. Але ж вывучаць іх ніхто не забараняе, уключачь у нацыянальныя бібліографічныя даведнікі і ствараць зводныя каталогі асобных калекцый таксама. Сказанае тычыцца, напрыклад, бібліятэкі Сімёона Палацкага, якая разам з гаспадаром трапіла ў сярэдзіне ХУП ст. у Москву, пасля смерці перайшла да Сільвестра Мядзведзева і якой, па сведчанню кнігазнаўца Ю.Лабынцева, "не было роўных сярод дзяржаўных і манастырскіх кнігасховав Маскоўскай дзяржавы". (Зараз яна раскідана па архівах, музеях і бібліятэках Москвы).

На заканчэнне хачу адзначыць, што выспектліць, куды падзелася кніжнае багацце беларусаў, зрабіць усёмагчымае і немагчымае, каб вярнуць яго Бацькаўшчыне, — першачарговыя задачы кніжнікаў рэспублікі. Іх выкананне стане канкрэтным укладам у скарбонку нацыянальнага адраджэння.

Ажыццявіма гэта, бяспрэчна, толькі ў варунках незалежнай Беларускай дзяржавы.

Беларусь. 1992. N 2. C. 18

У. ПЕРАПІСКА І КАМЕНТАРЫІ ДА ЯЕ

ЗАМЕСТ ПРАДМОВЫ

Камісія "Вяртанне" пры БФК уводзіць у Зборнік новы раздзел — "Перапіска і каментарыі да яе", дзе будуць друкавацца розныя прапановы як даследчыкаў культурнай і навуковай спадчыны Беларусі, так і асобных чытачоў, якія зацікаўлены ў вяртанні нашай страчанай спадчыны. Камісія будзе прыкладаць намаганні, каб вяртаць на Радзіму не толькі творы мастацтва, кнігі, рукапісы і архівы, але таксама і помнікі гісторыі навуки, матэрыяльнай культуры.

Ніжэй прыводзім ліст дырэктара Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В.Купрэвіча Акадэміі навук РБ акадэміка В.Парфёна і навуковага супрацоўніка Д.Траццякова да старшыні Камісіі "Вяртанне" пры БФК А.Мальдзіса, дзе прапануеца лічыць батанічную калекцыю-гербарый з раслін Беларусі, сабраных Жанам Эмануэлем Жылібарам, нацыянальнай каштоўнасцю Беларусі. Ён сусветна вядомы французскі вучоны-батанік, які працеваў у ХУШ ст. у Гродне (стварыў там "Каралеўскі батанічны сад", сабраў мясцовы зельнік, выдаў тры кнігі пра флору Беларусі і інш.).

Адначасова навукоўцы Інстытута просяць зрабіць заходы аб вяртанні ў Беларусь гэтай калекцыі, якая цяпер знаходзіцца ў Інстытуце батанікі Украіны.

Зацікаўленасць да навуковай спадчыны Ж.Э.Жылібера выказваюць і польскія даследчыкі. Таму пасля ліста акадэміка В.Парфёна мы перадрукоўваем артыкул П.Дашкевіча, які прапануе ўсім народам былой Рэчы Паспалітай прыкладці намаганні ў пошуках і выратаванні навуковай спадчыны Ж.Э.Жылібера.

АБ ВЯРТАННІ НАВУКОВАЙ КАЛЕКЦЫ

Паважаны старшыня, паважаныя члены камісії!

Просім Вас разгледзець пытанне аб вяртанні найкаштоўнейшай навуковай калекцыі — гербарыя Жылібера, якая (каля 4000 адзінак) зараз знаходзіцца ў Інстытуце батанікі імя М.Р.Халоднага АН Украіны ў г. Кіеве.

Некалькі слоў да гісторыі гэтай калекцыі. У 1775 г. у Гародню па запрашенню падскарбія Вялікага княства Літоўскага Антонія Тызенгаўза прыязджае вядомы французскі вучоны Эмануіл Жылібер. Тут ён у вельмі кароткі час стварае "Каралеўскі батанічны сад", збірае ў наваколлях Гародні, Бярэсця, Беластока, Варшавы, Нясвіжа, Наваградка, Шчорсаў, Вільні, Трокай, Вішнева вялікі Зельнік (гербарый). Жылібер хутка папаўняе гарадзенскую калекцыю, купляючы шмат кніг, вялікай каштоўнасці гербарый Гуана (нам невядома, дзе гэты гербарый цяпер знаходзіцца).

У 1781 г. Каралеўская школа Жылібера пераводзіцца ў Вільню, разам з ёй пераязджае сам Жылібер і перавозіць усе сабраныя ім калекцыі (жывыя расліны з батанічнага сада, вялікі гербарый, бібліятэку, якая налічвала ўжо 3000 тамоў, калекцыю мінералаў — 10000 шт.).

У Гародні і Вільні Жылібарам былі надрукаваны першыя навуковыя працы па флоры нашага краю (тагачаснай Літвы): *Flora Lithuaniae inchoata seu Enumeratio plantarum, quas circa Grodnam, collegit et determinavit J.E.Gilibert. Collectio 1, Grodnae, 1781, Coll. 2—3, Grodnae, 1781; Coll. 4—5, Vilnae 1782.*

У 1783 г. Жылібер пакідае Літву і ад'язджае ў Францыю. У Вільні ён пакідае шмат калекцый (бібліятэку, гербарый, батанічны сад і інш.). Значна пазней, пасля закрыцця Медыка-хірургічнай акадэміі ў Вільні 6 лютага 1841 г. гербарый Жылібера перавозіцца ва ўніверсітэт святога Уладзіміра ў Кіеў. Крыху пазней (год нам невядомы) гэты гербарый быў перададзены ў Інстытут батанікі АН Украіны, дзе і зараз знаходзіцца.

Большая частка кніг з бібліятэкі Жылібера знаходзіцца ў Вільні.

Зараз у Беларусі ні ў адной з бібліятэк няма старадрукаў тых часоў (маецца на ўвазе літаратура па батаніцы).

Як нам стала вядома, з боку супрацоўнікаў Інстытута батанікі сучаснай Літвы было шмат захадаў, пачынаючы з 70-х гадоў, да адміністрацыі Інстытута батанікі Украіны аб перадачы гербарыя Жылібера ў Літву.

Прыведзеныя факты сведчаць, што ёсць падстава лічыць усю калекцыю Жылібера (гербарый, бібліятэка) нацыянальнай каштоўнасцю, якая павінна захоўвацца на сваёй Радзіме, у Беларусі.

Дырэктар Інстытута
акадэмік АН РБ

В. Парфёнаў

Навуковы супрацоўнік,
к. б. н. Дз. Траццякоў
29 снежня 1993 г.

ПЁТР ДАШКЕВІЧ

АБ ПОШУКАХ І ВЫРАТАВАННІ СПАДЧЫНЫ Ж.Э.ЖЫЛІБЕРА

Выратаванне культурнай спадчыны Першай Рэчы Паспалітай — адна з найважнейшых задач польскай культурнай палітыкі. Зразумела, што на гэтую спадчыну могуць пряд'яўляць правы не толькі Польшча, але таксама Украіна, Беларусь і Літва, — як паўнапраўныя спадкаемцы старажытнай Рэчы Паспалітай. Зразумела таксама, што польскія ўлады павінны прыкладці ўсе намаганні, каб адшукаць, узяць на ўлік і дамагчыся вяртання твораў мастацтва і гістарычных дакументаў, разрабаваных Савецкай Расіяй або Трэцім Рэйхам. У выпадку, калі гэтыя предметы знаходзяцца на тэрыторыі адной з краін спадкаемцы Рэчы Паспалітай, пажадана, каб Польшча дапамагла адшукаць іх і, зважаючы на цяжкае

матэрыяльные становішча гэтых дзяржаў да памагчы ў рэстаўрацыі аб'ектаў, што з'яўляюцца часткай польскай культуры і традыцый.

У асабліва далікатнай сітуацыі знаходзяцца помнікі, звязаныя з гісторыяй навуки. Таксама, як служачыя дзяржаўных устаноў, так і людзі добрай волі, што займаюцца польскай культурнай спадчынай на Усходзе, звычайна па прафесіі гісторыкі, мастакі, гісторыкі мастацтва. Часта помнікі, якія маюць велізарнае значэнне для гісторыі навуки, вартасць для іх уяўляюць выключна толькі як прадметы, друкі або манускрыпты, што паходзяць з дадзенай эпохі. Да таго ж яшчэ нядаўна ў Польшчы не было ніводнай специялізаванай даследчай установы, напрыклад, па гісторыі батанікі. Не ведаю, урэшце, ці ўтворана такая ўстанова згодна з прапановамі некаторых супрацоўнікаў у Польскай Акадэміі навук. Нарэшце, усё больш старэе і ўсё больш скрачаецца па колькасці пакаленне прыродазнаўцаў, выхаванцаў універсітэта імя Страфана Баторыя ў Вільні і універсітэта імя Яна Казіміра ў Львове.

Помнікі, звязаныя з жыццём Жана Эмануіла Жылібера, у многіх адносінах маюць асабліве значэнне для гісторыі сярэдннеўрапейскай навуки. Жылібер, прыбыўшы ў Вялікае княства, прывёз з сабой багатыя зельнікі, бібліятэку і 300 медзярытаў, падрыхтаваных П'ерам дэ Белевелем /1564—1632/. З гэтымі медзярытамі звязана цікавая гісторыя. П'ер Рыхер дэ Белевель пачынаючы з 1593 г. выкладаў батаніку ва ўніверсітэце Монпелье. Ён заснаваў у гэтым горадзе на ўзор італьянскага парка першы батанічны сад. Белевель падрыхтаваў таксама /што было навіной для той эпохі/ 500 медзярытаў, на якіх былі прадстаўлены малавядомыя расліны Альпаў і Пірэнеяў. Друкаванне гэтых медзярытаў разам з падрыхтаванымі апісаннямі прынесла б славу іх аўтару і дазволіла б запісаць яго імя ў лік вялікіх батанікаў-ілюстратараў ХVI ст. На жаль, у выніку неспрыяльных акалічнасцей яны не былі выкарыстаны пры жыцці аўтара. Спадкаемцы дэ Белевеля не разумелі сапраўднай каштоўнасці медзярытаў. У наступныя паўтара стагоддзя яны былі закінуты і забыты на адным з гарышчаў Монпелье. Жылібер у дзень свайго выезду ў Літву выпадкова адшукаў і закупіў 300 медзярытаў Белевеля. Бернаулі пера-

гледзеў і апісаў іх у Літве ў час свайго падарожжа ў Пецярбург. Жылібер поўнасцю выкарыстаў іх для ілюстрацый у сваёй трохтомнай кнізе "Demostration elementaries de Botanique /Ілюстрацыя элементарнай батанікі/". У карэспандэнцыі знакамітага французскага прыродазнаўцы, настаўніка і прыяцеля Жылібера Антонія Гуана ёсьць ліст, высланы Жыліберам 10 верасня 1778 г. У ім Жылібер пацвярджае атрыманне высланых з Монпелье копій манускрыптаў Белевеля, тэкстаў Вілярса і закупленага, дзякуючы шчодрасці Станіслава Аўгуста Панятоўскага, зельніка-калекцыі еўрапейскіх раслін, падрыхтаванага Гуанам. Вядома, што паспешліва пакідаючы Літву, Жылібер пакінуў у Вільні свае калекцыі. Дзякуючы доўгім перамовам, што датычыліся магчымай кампенсацыі, пенсіі, вяртання збораў, частка калекцыі — у тым ліку медзярыты /або дакладней частка ix/ — трапіла ў Ліён у 1790 г. Частка ж калекцыі, у тым ліку і медзярыты Белевеля, загінула. Невядома ці тая страта мела месца ў час высылкі з Літвы, ці можа гады на два пазней, у час паспешлівых уцёкаў Жылібера з Ліёна, ці ў час шматмесячнага выгнання і вымушаных блуканняў. Магчыма не-калькі ўнікальных медзярытаў сталі папаўненнем калекцыі універсітэта ў Монпелье. Частка ж карэспандэнцыі Жылібера знаходзіцца на ўсходзе Еўропы. З пэўнасцю вядома, што ў Вільні засталіся трох зельнікі Жылібера /Hortus Grodnensis, які ўтрымлівае апісанне раслін з гродзенскага батанічнага сада; Herbarium Grodnensis або Herbarium Giliberti, прысвечаны дзікарастучым раслінам з ваколіц Гродна; зельнік без тытула з апісаннямі раслін з ваколіц Вільні/. Усе гэтыя трох зельнікі пасля закрыцця Віленскай каралеўскай медыка-хірургічнай акадэміі ў 1841 г. былі перададзены універсітэту імя Св. Уладзіміра ў Кіеве. У пачатку стагоддзя іх прагледзеў, даў ім крытычную ацэнку ў "Pamietniku Fizjograficznym" Юзаф Пачоскі. Яшчэ ў 1925 г. зельнікі знаходзіліся ва універсітэцкай калекцыі, дзе іх адшукаў і апрацаваў знакаміты польскі батанік і біёграф Жылібера Вітальд Славінскі. Можа ёсьць патрэба ўдакладніць, ці знаходзяцца яны і цяпер у кіеўскай калекцыі, ці вымагаюць рэстаўрацыі. Гэтыя зельнікі маюць проста неацэнную каштоўнасць для гісторыі сярэднеурапейскай навукі і культуры. Гэта найстарэйшая зельнікі з тэрыторыі Літвы, на іх

падставе была складзена "Flora Lituanika" Жылібера, а часткова таксама і "Opisanie roslin Wielkiego Ksietwa Litewskiego" Станіслава Юндзіла. Можна сцвярджаць, што з'яўленне гэтых зельнікаў азначала нараджэнне найноўшай батанікі ў Рэчы Паспалітай. У дадатак да ўсяго яны з'яўляюцца адным з нешматлікіх у гэтай частцы Еўропы помнікаў, звязаных з вялікай французскай натуралістычнай думкай ХУШ ст. Верагодна, гэта таксама першая калекцыя раслін Рэчы Паспалітай, якая складзена і апісана адпаведна сістэмы Лінея. На ёй сфармавалася і выхоўвалася цэлае пакаленне "крэсавых" прыродазнаўцаў, часта знакамітых еўрапейскіх батанікаў, як, напрыклад, Юзаф Пачоскі ці Уладыслаў Скрабачэўскі. Сярод засушаных раслін, відаць, ёсьць голётыпы /экземпляры, унікальныя ўзоры для дадзенага віду, абавязковыя для ўсіх батанікаў/ для відаў, упершыню апісаных Жылібарам.

Жан Эмануэль Жылібер падрыхтаваў таксама першую ў Еўропе фітаграфічную карту. У "Exercita Phytologica" ён пісаў: "Olim ad anno 1776 ad annum 1781, talem elaborandum protractu Grodnensi Mappam geographicum suscepi; a geometris Reqiis oeconomiarum varia fragmenta hujus tappae delineata obtinui". Аднак гэту карту ён нідзе не надрукаваў. На яе значэнне для гісторыі батанікі зварнуў увагу Вітальд Славінскі. Гэты вучоны праводзіў пошуки ў парыжскіх, ліёнскіх, віленскіх, варшаўскіх і кіеўскіх архівах. Спрабаваў ён працягваць пошукуі яе ў некаторых французскіх калекцыях, аднак таксама безвынікова.

Думаю, што значэнне прац Жылібера для навукі і культуры Рэчы Паспалітай дae падставы спадзявацца, што помнікі, звязаныя з ім, зацікавяць адпаведныя польскія ўстановы, якія займаюцца культурнай спадчынай на Усходзе.

Kultura (Raryz). 1994. N 1.

Пераклад з польскай мовы

Наталлі Пятровіч

VI. ВЕРНУТЫЯ КАШТОЎНАСЦІ

ТАМАРА ВЯРШЫЦКАЯ

ВЯРТАННЕ НАВАГРУДСКАЙ АРХЕАЛАГІЧНАЙ КАЛЕКЦЫІ

Так склалася, што даследаваннем гісторыі старажытнага беларускага горада Навагрудка на працягу дваццаці дзе-віці гадоў займаўся Ленінградскі філіял Інстытута археалогіі АН СССР /зараз Інстытут матэрыяльнай культуры/. Увесь гэты час экспедыцыі ў Навагрудак узначальвала Ф.Д.Гурэвіч — таленавіты археолаг з багатым вопытам. Крок за крокам, пачынаючы з 1956 г., даследавала яна спачатку тэрыторыю Малога замка, курганныя магільнікі вакол Навагрудка, а пазней занялася вывучэннем Замкавай гары. Разам з ёй працавалі вядомая сваімі публікацыямі аб навагрудскіх курганных магільніках К.В.Паўлава і М.У.Малеўская, якая займалася даследаваннем манументальных замковых збудаванняў. Адначасова вывучэннем аднаго са старажытных помнікаў архітэктуры XII ст. — Барысаглебскай царквы займаўся Каргер. У Навагрудку працавалі Зільмановіч і П.А.Рапапорт.

Даследаванні ленінградскіх археолагаў дазволілі адсланіць схаваную вякамі гісторыю старажытнага горада, а шматлікія сенсацыйныя факты як, напрыклад, колькасць предметаў імпарту з краін Блізкага Усходу, выкарыстанне шкла пры будаўніцтве жылля ў XII ст., паставілі Навагрудак у адзін рад з іншымі высокоразвітымі гарадамі сярэдневяковай Еўропы, падштурхнулі развіццё гістарычных даследаванняў беларускіх вучоных і, магчыма, паслужылі новаму асэнсаванню націяльной гісторыі.

На вялікі жаль, у той час, калі праводзіліся раскопкі, у горадзе не было гістарычнага музея, таму заходкі трапілі ў розныя месцы: адна частка у Гродзенскі гісторыка-археалагічны музей, другая — у Нацыянальны музей у Мінск, а галоўная і найбольш каштоўная калекцыя ў Ленінград. Самыя каштоўныя рэчы, як, напрыклад, флаконы малочна-белага шкла з залатым роспісам, флакон з сіняга шкла і кубак з фіялетава-чырвонага шкла, аздобленыя роспісам

эмалямі і золатам, апынуліся ў экспазіцыі Эрмітажа, а ўся астатнаяя калекцыя да верасня 1993 г. захоўвалася на Палацавай Наберажнай у Інстытуце матэрыяльной культуры. З ёй працавалі, друкавалі вынікі даследаванняў, але доступ да яе мела толькі вузкае кола спецыялістаў.

Супрацоўнікі Навагрудскага гісторыка-краязнаўчага музея, адкрыццё якога адбылося ў верасні 1992 г., працуячы над стварэннем экспазіцыі, яшчэ ў 1991 г. атрымалі шэраг археалагічных матэрыялаў з Эрмітажа, тады ж былі ўстаноўлены контакты з археолагамі Паўлавай К.В. і Малеўскай М.У. /Гурэвіч у той час ужо не было ў жывых/. Падштурхнула справу другая навуковая канферэнцыя "Гісторыка-археалагічныя даследаванні Навагрудка", якая была арганізавана музеем летам 1992 г. Тады было вырашана прыкладсці намаганні, каб усю калекцыю цалкам вярнуць у Навагрудак. Рашэнне канферэнцыі падтрымала Міністэрства культуры Беларусі. Была дасягнута дамоўленасць з Інстытутам матэрыяльной культуры ў Санкт-Пецярбургу, Міністэрства культуры Беларусі выдзеліла сродкі на апрацоўку матэрыялаў, а ўсю працу ўзяла на сябе Паўлава К.В. Разам з Малеўскай М.У. яна падрыхтавала калекцыю да адпраўкі і перадала яе на пастаянне захаванне ў Навагрудскі гісторыка-краязнаўчы музей.

Актыўную падтрымку і дапамогу супрацоўнікам музея ад пачатку перагавораў аб вяртанні калекцыі і канчаючы яе дастаўкай у Навагрудак аказаў першы намеснік міністра культуры У.А.Гілеп.

Агульная колькасць атрыманых матэрыялаў складае 9534 адзінкі. Найбольш цікавай сярод іх з'яўляецца калекцыя вырабаў з бронзы: упрыгожанні, арнаментаваныя накладныя пласцінкі для ўпрыгожвання адзення і зброі, зашчэпкі для кніг. Калекцыя жалезных вырабаў прадстаўлена цікавым наборам наканечнікаў стрэл, бытавымі рэчамі, а таксама фрагментам унікальнага пласцінчатага панцыра. Невялікую па колькасці, але таксама выключна цікавую калекцыю культавых рэчаў складаюць крыжыкі-энкалпіёны і маленькая абрэзкі, выкананыя з розных матэрыялаў. Асобнай групай выдзяляюцца шкляныя вырабы, фрагменты арнаментаванага імпартнага посуду, кристаль. Найбольшую частку калекцыі складае кераміка: кафля,

фрагменты посуду і сярод іх вялікая колькасць фрагментаў амфар, будаўнічы матэрыял. Незвычайны раздзел калекцыі складаюць розныя сельскагаспадарчыя культуры, як, напрыклад, жыта, пшаніца, проса і інш., знайдзенныя ў слаях, якія датуюцца ХІІІ ст., а таксама зярніты некаторых відаў садавіны.

Увогуле, толькі частка матэрыялаў гэтай археалагічнай калекцыі, якія паходзяць з Малога замка, апісана ў кнізе Ф.Д.Гурэвіч "Старажытны Навагрудак". Па матэрыялах даследавання дзядзінца Навагрудка сёння існуе толькі рукапіс Ф.Д.Гурэвіч. Няма сумнення ў tym, што публікацыя гэтага матэрыяла значна пашырыла б нашы веды аб старажытнай гісторыі аднаго з беларускіх гарадоў, а высновы, зробленыя археолагам на падставе атрыманых матэрыялаў, бяспрэчна зацікавяць беларускіх гісторыкаў.

Вяртанне археалагічнай калекцыі мае непасрэднае практычнае значэнне для развіцця Навагрудскага гісторыка-краязнаўчага музея. Яна дае магчымасць не толькі значна ўзбагаціць існуючу экспазіцыю музея, але і планаваць у перспектыве стварэнне асобнай экспазіцыі па гісторыі Навагрудскага замка.

ТАМАРА АВАКУМОЎСКАЯ

НАРЭШЦЕ ПАЧАЛОСЯ. І, ДАЎ БЫ БОГ, ПАДОЎЖЫЛАСЯ!

Колькі размоў і перамоў на розных узроўнях вялося аб вяртанні беларускіх гісторыка-культурных каштоўнасцей на месца іх стварэння і прыналежнасці. Абраавана, як у часы войнаў, так і з ласкі магутнага ўсходняга суседа ў мірны час, калі ўсё больш-менш каштоўнае вывозілася ў цэнтральныя (расейскія) музеі, наша Беларусь сёння пазбаўлена многіх святых для народа рэліквій. Краіна з тысячагадовымі культурнымі традыцыямі, як трапна зазначыў намеснік міністра культуры Дзмітрый Бубноўскі, трапіла ў становішча "бананавай рэспублікі". На працягу многіх гадоў вывозілі ўсё што можна і няможна, што патрэбна і што не вельмі. Хаця экспанаты, што сёння гібеюць у запасніках буйнейшых расейскіх ды іншых музеяў, трапіўшы ў беларускія

экспазіцыі, маглі б "працаваць" на поўную моц, асабліва на хвалі абуджанага інтарэсу да айчыннай гісторыі, нацыянальнага адраджэння. Больш таго, раней ды і цяпер нашы навукоўцы часта не маюць доступу да гэтых збораў і каштоўнасцей. Парадокс — да свайго ж, кроўнага!

Вяртанне нацыянальнай культурнай спадчыны, як мы ўжо пісалі, працэс складаны, заблытаны і, я б сказала, балочы. Сённяшня валадары іх кіруюцца спрадвечнай логікай: што з возу ўпала, тое прапала. Як перасіліць, перала-маць гэты драпежніцкі закон, як перайсці на цывілізаваныя рэйкі міждзяржаўных адносін у гэтай адной з далікатнейшых жыщёвых сфер?

Трэба адзначыць, што Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф.Скарыны, фонд культуры, Дзяржаўная камісія па вяртанню культурнай спадчыны зрабілі вялікую работу, каб выявіць, прасачыць шляхі нашых згубленых рэліквій. Ужо выйшаў першы том даведніка "Вяртанне", і пошук працягваецца.

У выніку доўгіх перамоў з навуковымі і ўладнымі структурамі Санкт-Пецярбурга ў Навагрудак вярнулася археалагічная калекцыя з 9,5 тысячи экспанатаў, якія ў 60—80 гады былі выяўлены на старожытным дзяцінцы вядомым археолагам Фрыдай Гурэвіч і яе супрацоўнікамі, і якія захоўваліся ў Інстытуце гісторыі матэрыяльнай культуры Расійскай акадэміі навук.

Расійская калегі, звязаныя з беларускімі навукоўцамі сяброўскімі сувязямі, праявілі і паразуменне, і добрую волю. Як, дарэчы, і ў выпадку з рукапісам вядомага гісторыка М.Шчакаціхіна "Очерки истории литовской монеты XVI—XVIII вв.", святых мошчаў з Сафійскага сабора ў Полацку, якія, будзем спадзявацца, таксама ў хуткім часе, вернуцца на Беларусь.

Горкі парадокс нядаўніх часоў, што археалагічныя раскопкі на беларускай зямлі, якія прыносялі нярэдка сенсацыйныя адкрыцці і выяўлялі найкаштоўнейшыя экспанаты, найчасцей вяліся расійскімі навукоўцамі, фінансаваліся расійскімі навуковымі ўстановамі і... вывозіліся туды ж. Тому сёння ніхто не можа спрачацца супраць зацікаўленасці і інтарэсу рускіх вучоных да гісторыі беларускіх земляў. У нас у многім агульная гісторыя, карані нашых культур

шчыльна пераплецены. Але чаму археалагічныя знаходкі Навагрудчыны або Полаччыны павінны быць раскіданы па замежных музеях, а мы — выступаць у ролі прасіцеляў? Будзе ласка, як у выпадку з пецярбуржцамі, якім мы шчыра ўдзячны, — атрымаем тое, што нам належыць, не будзе, то, як кажуць, — ад варот паварот. Як, напрыклад, у адносінах знакамітай бібліятэкі Храптовічаў са Шчорсаў, у вяртанні якой пакуль упартага адмаўляюць украінцы.

Таму найактуальнейшай сёняня здаецца задача расправоўкі і падпісання міжурадавых пагадненняў, якія б сталі прававым падмуркам для вырашэння гэтых, як мы ўжо казалі, складаных, далікатных і набалельных праблем.

Абнадзейвае, што ў гэтым напрамку ўжо зроблены адпаведныя заходы. Падпісаны ці рыхтуюцца міжурадавыя пагадненні з Польшчай, Літвой, Германіяй, краінамі СНД, у тым ліку Расіяй, Украінай; Чехіяй, Славакіяй, Злучанымі Штатамі Амерыкі.

Навагрудская калекцыя была, бадай, першай ластаўкай, якая, будзем спадзявацца, абвясціла вясну паразумення.

Рэспубліка. 1993. 15 верас.

АЛА ВАНЬКЕВІЧ

ПРЫКЛАДЫ, ВАРТЫЯ ЎХВАЛЫ І ПЕРАЙМАННЯ

Рознымі шляхамі вяртаюцца на Бацькаўшчыну культурныя каштоўнасці беларусаў. Часцей за ёсё іх трэба выйўляць у замежжы, дамаўляцца аб перадачы ці, у горшым выпадку, рабіць копіі, каб захаваць у памяці нашчадкаў тое, што калісьці належала іх прашчурам.

Але здараецца і такое, калі ўчынкамі чалавека кіруе сумленне.

Напрыклад, 10 ліпеня 1990 г. у Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны завітала жыхарка г. Франкфурта-на-Майне (ФРГ) Луіза Жос-Рэй, якая прыехала як турыстка. Яна прынесла і здала ў музей верхнюю мужчынскую кашуллю-касаваротку, пашытую з белай баваўнянай тканіны і вышытую крыжыкам — чырвонымі і чор-

нымі ніткамі. Гэтую кашулю ў час вайны недзе на мяжы Беларусі і Смаленшчыны ўзяў як сувенір брат Луізы, былы салдат вермахта. Дэмабілізаваны па хваробе, ён прывёз кашулю ў Германію, і яна амаль паўстагоддзя захоўвалася ў сям'і. Пасля смерці брата Луіза Жос-Рэй вырашыла вярнуць реч на радзіму.

У маі 1992 г. музей наведаў журналіст з Берліна Курт Вагнер. У гады вайны, з каstryчніка 1941 г. па ліпень 1943 г., ён быў яфрэйтарам 332 ахойнага батальёна, які дысліцыраваўся ў Мінску і меў непасрэднае дачыненне да лагераў савецкіх ваеннапалонных "Шталаг-352" у Масюкоўшчыне і ў Пушкінскіх казармах (р-н вуліц Коласа—Сурганава—Чорнага).

Курт Вагнер прынёс у музей фотаздымкі, на якіх ён і яго саслужыўцы непрадузятым вокам фотаапарата зафіксавалі імгненні ваеннай рэчаіснасці 1941—1942 гг. Гэта ахвяры фашизму, выгляд асобных раёнаў акупіраванага ворагам Мінска, жыхары горада, бытавыя сцэнкі і, што асабліва каштоўна, — больш за 10 фотакадраў, зробленых у "Шталагу-352".

Уся калекцыя налічвае больш за 60 здымкаў.

На пачатку 1993 г. доктар М.Будэберг з г. Кёльна праз міжнародны аддукцыйны цэнтр у г. Дортмундзе перадала ў музей дзве кніжкі, якія ў час вайны былі ўзяты яе бацькам, салдатам вермахта, у адной з бібліятэк Мінска. Гэта — мініяцюрныя кніжкі з замененымі самаробнымі вокладкамі: "The letters of lady M.W.Montagu, during... Назвы на тытульных лістах: The embassy to Constantinople, 1716—18"; "Select beauties of the spectator, with a sketch of the life of Addison by J.W.Lake", выдадзеныя ў Парыжы ў 1827 г.

Ліст спадарыні М.Будэберг, які быў перададзены разам з кніжкамі, заканчваецца словамі: "...з нашага боку будзе хоць невялічкім укладам тое, што мы праз 50 гадоў пасля нападу Германіі на Савецкі Саюз можам вярнуць гэтыя рэчы назад, і гэта можа пайсці на карысць узаемаразуменню нашых народаў".

У маі 1993 г. жыхарка г. Мюнхена фрау Інгеборг Мюнцинг-Руэф перадала ў музей 55 каліровых і чорна-белых фотаздымкаў, на большасці з якіх паказаны г. Мінск і яго ваколіцы ў першыя дні вайны, 25—26 чэрвеня, а таксама ў

ліпені—верасні 1941 г. Гэтыя здымкі зрабіў бацька фрау Інгеборг Ханс Рузф, які быў у час вайны ваенным фотакарэспандэнтам, майстрам па аэрафотаздымках. Такім чынам, музей атрымаў серыю здымкаў ваеннага часу, на якіх у новым ракурсе павінна была будынкі Мінска, Брэсцкая крэпасць, канцлагер у Драздах і інш.

ПЕРШЫЯ СПРОБЫ ВЯРТАННЯ З МАСКВЫ КІНАСТУЖАК ПА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ XX СТАГОДДЗЯ

Дзякуючы аб'яднаным намаганням Беларускага фонду культуры і Камітэта па архівах і справаводству пры СМ РБ удалося атрымаць згоду Расійскай Федэрацыі на перадачу Беларусі за пэўную плату (мільён расійскіх рублёў) шэрагу дакументальных кінастужак па гісторыі Беларусі XX ст.

Здзейсніць гэтую высакародную справу дапамог шаноўны спонсар — банк "Беларусь", які пералічыў на гэтыя мэты 1,5 млн. на рахунак Беларускага фонду культуры.

Ніжэй падаецца на мове арыгінала спіс кінадокументаў па гісторыі Беларусі, якія былі знайдзены супрацоўнікамі Камітэта па архівах і справаводству пры СМ РБ у Расійскім дзяржаўным архіве кінафотадокументаў.

АЛЕСЬ МІХАЛЬЧАНКА,
ІВАН ЧЫГРЫНАЎ

КІНАФІЛЬМЫ

1. 16015 — "Беловежская пуща", издания 1947 года, черно-белый, звуковой фильм в 3-х частях. Режиссеры: Л.Голуб, Ф.Блажевич. Оператор: М.Беров. Позитив 3 ед хр.

2. 3785 — "Бобруйские маневры", 1929 г., к-330. Фильм в 4-х частях. Производство Совкино. Режиссер Н.Карамзинский. Немой, нег. — 4 ед. хр., 1012,1 м.

3. 9165 — "Бобруйский котел", июль 1944 г., звуковой, ч/б, фронтовой, выпуск N 3 в 1 ч. Режиссер Я.Посельский. Операторы Посельский И. и др. производство ЦСДФ. Позитив 1 ед. хр., 246,9 м.

4. 15554 — "Герои Бреста", 1957 г., К—6075, звуковой, ч/б, в 2-х частях. Производство ЦСДФ. Нег. — 2 ед. хр., фоне, поз. и лаванд по 2 ед. хр.

5. 0—4895 — "Делегаты Таджикского народа", на Белорусском фронте, 1944 г., нег. — 1 ед. хр., 294,4 м.

6. 18433 — "Жертвы обвиняют", 1962 г., К—1657, к/о, ч/б, звуковой, в 3-х ч. Режиссеры: И.Жуковская, П.Шамшур, операторы — В.Пужевич. Производство ЦСДФ. Нег., фоне, лаванда, позитив — 3 ед. хр.

7. 0—3702 — "За Социалистическую Беларусь", 1934 г., К-177, немой, ч/б, хроника, № 7 в 1 ч. Белорусского госкино, нег. 1 ед. хр. — 296,0.

8. 1-12693 — "Кавалерийская школа в Поставах" 1919 год, 4060, немой, ч/б, хроника 1 ч., поз. 1 ед. хр., 79 м.

9. 10751 — "Киев—Минск" 1953 г., цветной, звуковой, спецвыпуск в 1 части для Брюссельской выставки. Производство ЦСДФ. Режиссер И.Вентер. Нег., фоне, поз. установочный ролик, паспорт по 1 ед. хр.

10. 1-12688 — "Мирные переговоры с Польшей в Минске", 1920 г., 401, 3771, немой, ч/б в 1 части. Издание политотдела специальной хроники ВФКО. Поз. 1 ед. хр., 164,5 м.

11. 19437 — "О земле Полоцкой" — 1962 г., цветн., звуковой, киноочерк, в 2-х частях. Режиссер: В.Скитович, оператор Г.Масальский. Производство Минской киностудии. Нег., фоне, магн., поз. по 2 ед. хр., установочный ролик и паспорт 1 ед. хр.

12. 0-1967 — "Парад войск в Бобруйске" в присутствии Николая П, немой, 1 ед. хр., 157 м.

13. 20626 — "Репортаж из Солигорска", 1963 г., К-2915, ч/б, звуковой, киноочерк в 1 части. Режиссер Я.Бабушкин, оператор Г.Голубев. Производство ЦСДФ. Нег., фоне, поз., лав., по 1 ед. хр. (Поступил от ЦСДФ 17 марта 1969 г.).

14. 1-14180 — "Советская Белоруссия" (спецвыпуск для ВСХВ), ч/б, производство Минской студии кинохроники, позитив 1 ед. хр., 242 м.

15. 18353 — "Утро над Бугом", 1962 г., цветной журнал в 1 части. Производство Минской кинохроники. Режиссер-оператор И.Вейнерович и В.Шаталов. Нег., фоне, поз. по 1 ед. хр.

СЮЖЕТЫ ИЗ "СКЖ" (ЗВУКОВОГО) ПРОИЗВОДСТВА СОЮЗКИНОХРОНИКИ

1. 0-4312-III — "СКЖ" N 35, 1934 г., нег. 1 ед. хр. 274,6 м.
1-4312-III — "Горемыка-Радостин" БССР, (оператор Стрешнев).
2. 0-04367-1 — "СКЖ" N 18, 1938 г., нег. 1 ед. хр., 333 м.
1-4367-1 — "Белорусская ССР" (оператор Беров).
3. 0-2856 — "СКЖ" N 12, 1936 г., нег.
1-3058 — "Сестры Казариновы", БССР (оператор Давидсон).
4. 0-2988 — "СКЖ" N 22, 1933 г.
1-2988 — Митинг, посвященный выборам в Верховные Советы союзных республик на фабрике "Коммунарка" г. Минск.
5. 0-3114-1 — "СКЖ" N 90, 1939 г., нег.
1-3114-1 — Митинг на заводе им. Орджоникидзе — присоединение "УССР и БССР".
6. 0-3103-1 — "СКЖ" N 80, 1939 г.
0-3103-1 - Передовые люди соц. индустрии (льнокомбинат в БССР).
7. 0-3084-П — "СКЖ" N 60, 1939, нег.
1-3084-П — С хуторов в колхозные центры БССР.
8. 0-3255-П — "СКЖ" N 112, 1940 г., нег.
1-3259-П — Белорусская СР, оператор И. Вейнерович.
9. 1-3233, 1-П "СКЖ" N 90, 1940 г.
10. 0-3206 — "СКЖ" N 61, 1940 г.
1-3206 — БССР, оператор Вейнерович.
11. 0-3202 — "СКЖ" N 52, 1940 г.
1-3202 — БССР, оператор Цитрон В.
12. 0-3197 — "СКЖ" N 52, 1940 г.
1-3197 — БССР, оператор В. Цесман.
13. 0-3185 — "СКЖ" N 39, 1940 г.
1-3185 — Гродно, БССР.
14. 0-4985 — "СКЖ" N 45, 1944 г.
Мозырь, Калинковичи (репортаж с фронта).
15. 0-2474-1 — "СКЖ" N 26, 1934 г.

1-2474-1 — Нарком обороны в Минске. Оператор Беров.

16. 1-13198-III — "СКЖ" N 35, 1940 г.

Подарок земляку-седовцу г. Витебск.

СЮЖЕТЫ ИЗ ДРУГИХ КИНОЖУРНАЛОВ

17. 0-8875 — К/летопись

1-8875 — Сессия АН БССР: в президиуме секретарь ЦК КПБ Горбунов Г.С., председатель СНК БССР Былинский И.С., академики Леонов В.А., Горев К.В., Палладин А.В., Колас Я.

Выступает Чижевский М.Т.

В зале: Немчинов В.С., Перцев В.Н., Годнев Г.И., Вейс Ю.А., Мелких и др. Я.Колас беседует с Мелких С.М. г. Москва, 22 января 1944 г.

18. 0-4930-У — "Одннадцать столиц", 1939 г.

Студенты на лекции в аудитории педагогического института им. А.М.Горького, преподаватель делает опыты в химической лаборатории. 1939 г.

19. 0-5445-1 — "Слова Москве", 1947 г.

0-5445-1 — Делегация БССР, прибывшая на празднование 800-летия Москвы. 1947 г.

20. 0-5445-1 — "Праздник народов"

Парад воинских частей КА в Минске в день празднования XX годовщины Октября.

21. 0-16585 — К/л "Пребывание делегации Польской республики на местах недавних боев". Митинг в районном центре Горки, Могилевской области, посвященный встрече с польской делегацией. 1946 г.

22. 0-14296 — "ЛКЖ" N 25, 1954 г.

1-14296— Участие команды Белоруссии в 1 Всесоюзной спартакиаде учащихся в г. Ленинграде.

23. 0-15815 - К/ж "Новости дня" N 19, 1938 г.

1-15815 — Минский тракторный завод. Выход с завода трактора.

24. 0-161610-ХУП — К/л "День победившей страны", 1947 г. Переселение из убогих землянок, где ютились жители села Солтаново Речицкого района, в новые дома колхозников.

Курс, Атамчук, Кордина.

Гомельская область, 1947 г.

25. 0-3440 — К/ж "Советское искусство", N 7, 1939 г.

1-3440 — Песни и пляски белорусского народа.

Исполнение к/х песни "Лен", народного танца "Ленок", песни "Ой, у лузе, лузе", "Речицкие частушки", танца "Метелица".

26. 0-4774-П — К/ф "Первая конная", 1939 г.

1-4774-П — Вступление конников в освобожденный город Западной Белоруссии и встреча их с населением. Выступление перед бойцами командарма 2-го ранга Ковалева. Проезд бронемашин и тачанок.

27. 0-4841 — К/ж "Железнодорожник" N 10, 1939 г.

1-4841 — Встреча на Белорусском вокзале представителей Западной Белоруссии, приехавших на заседание сессии Верховного Совета СССР, и посещение мавзолея Ленина и театра Красной Армии, 1939 г.

28. 0-6702-У — К/ф "Молодость нашей страны", 1946 г.

1-6702-У — Пейзажи БССР.

З М Е С Т

Дзеля Бацькаўшчыны. Іван Чыгрынаў	3
I. Лёсы музейных экспанатаў	
Што захоўвалася ў музеі Полацкай калегіі езуітаў?	
Мая Яніцкая	5
Экспанаты "Беларускіх збораў" у Львоўскім нацыянальным музеі. Аляксей Хадыка	8
Лёс збораў Генрыха Татура. Юры Піскун	10
Драматычныя лёсы каштоўнасцей Нясвіжскага замка. Мая Яніцкая	19
Стан музейнай справы ў БССР у 20—30 гады.	
Мая Яніцкая	27
Гэтыя экспанаты належалі беларусам.	
Мая Яніцкая	41
Беларускія творы ў Саратаве. Мая Яніцкая	60
Беларуская калекцыя нумізматыкі і сфрагістыкі	
Мікалая Шчакаціхіна ў зборах Дзяржаўнага Эрмітажа. Магдалена Дабравольская	67
Гродзенскія зборы мастацтва аддалі ў Беласток, а не ў Мінск... Алёна Салаўёва	69
Беларускія творы мастацтва, якія зніклі ў віхуры Другой сусветнай вайны.	
Надзея Высоцкая, Мая Яніцкая	70

II. Знойдзена ў архівах

Архіў беларускага вучонага ў маскоўскіх зборах. Ларыса Шчавінская	103
Беларускія старажытныя граматы і прывілеі ХVI—ХVІІІ стст., вывезеныя ў Расію. Уладзімір Якубоўскі	106
Документы пра помнікі беларускай культуры ў архіўным зборы Літвы. Наталля Пятровіч	112
Вывезена ў Першую сусветную вайну. І.Палтаўская	115
Спачатку нашы каштоўнасці вывезлі ў Расію, а потым — у Польшчу. Мая Яніцкая	166
I ў дваццатыя гады былі спробы... Вячаслаў Селяменеў	176
Старажытныя беларускія карты ў зборах Масквы. Леў Казлоў, Вячаслаў Насевіч	178
III. Пошуки кніг, рукапісаў, перыёдыкі	
Беларуская рукапісная кніга ў Пецярбургскіх зборах. Мікалай Нікалаеў	183
Роздум пра тое, як канкрэтна здзейсніць рэстытуцыю каштоўнасцей. Таццяна Рошчына	187
Зводны каталог віленскіх беларускіх газет, выдадзеных у 1917—1940 гг. і выяўленых у бібліятэках, архівах, музеях і прыватных калекцыях г. Мінска. Святлана Жынкіна	192

IУ. З друкаваных крыніц

Крыж съятое Афрасіні. Тодар Вашук	208
Загадка крыжа Ефрасінні Полацкай. Сяргей Багдановіч	219
Беларускі аддзел Украінскага нацыянальнага музею ў Львове. Іларыён Сьвянціцкі	224
Беларускі музей. Рамуальдас Самавічус	227
Галоўная частка аріва Беларускага нацыянальнага Адраджэння XX ст. знаходзіцца ў Вільнюсе. Юры Лабынцаў	230
Кубэ падцвердзіў факт вывазу беларускіх музейных каштоўнасцей з Мінска ў Германію	241
Аб знішчэнні бібліятэк Мінска. Іосіф Сіманоўскі	243
Што рабіць? Або пра тое, дзе адказ на пытанне: куды дзявалася кніжнае і рукапіснае багацце беларусаў? Валерый Герасімаў	245
У. Перапіска і каментары да яе	
Замест прадмовы. (Рэдкалегія)	250
Аб вяртанні навуковай калекцыі. (Ліст акадэміка АН РБ В. Парфёнова і навуковага супрацоўніка Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В. Купрэвіча АН РБ Д. Траццякова	251

Аб пошуках і выратаванні спадчыны
Ж.Э.Жылібера. Пётр Дашкевіч 252

УІ. Вернутыя каштоўнасці

Вяртанне навагрудскай археалагічнай
калекцыі. Тамара Вяршыцкая 256

Нарэшце пачалося. І, даў бы Бог,
падоўжылася! Тамара Абакумоўская 258

Прыклады, вартыя ўхвалы і пераймання.
Ала Ванькевіч 260

Першыя спробы вяртання з Масквы кінастужак
па гісторыі Беларусі XX стагоддзя.
Алесь Міхальчанка, Іван Чыгрынаў 262

ВОЗВРАЩЕНИЕ-2

Составители *Толстик Аркадий Афанасьевич,
Яницкая Майя Михайловна*

Адказны за выпуск *Рошчына Т.І.*

Падпісана да друку 29.12.94 г. Фармат 60x84¹/16. Папера афсетная. Афсетны друк. Умоўн. друк. арк. 15,81. Ул.-вид. арк. 16,1. Заказ 3422. Тыраж 1000 экз. Цана дагаворная.

Беларускі фонд культуры. 220030, Мінск,
вул. Я.Купалы, 17/30.
Надрукавана ў друкарні Экспериментальнага комплекснага
прадпрыемства "Светоч". 220010, Мінск,
вул. Жодзінская, 24.